

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
OSMANLI ARKEOLOJİSİ ANABİLİM DALI

KİLİTBAHİR KALESİ GEÇ DÖNEM OSMANLI YAPILARININ
ARKEOLOJİK VE TARİHSEL İNCELEMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Mübarek İPEK

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Reyhan KÖRPE

Çanakkale - 2018

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kilitbahir Kalesi Geç Dönem Osmanlı Yapılarının Arkeolojik ve Tarihsel İncelemesi” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

02/01/2018

Adı ve Soyadı

İmza

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Mübarek İPEK'e ait Kilitbahir Kalesi Geç Dönem Osmanlı Yapılarının Arkeolojik ve Tarihsel İncelemesi adlı çalışma, jürimiz tarafından Osmanlı Arkeolojisi Anabilim Dalında, **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üye Prof. Dr. Rüstem ASLAN

Üye Doç. Dr. Reyhan KÖRPE
(Danışman)

Üye Yrd. Doç. Dr. Haluk SAĞLAMTİMUR

Tez No : 10175024
Tez Savunma Tarihi :02.01.2018

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü
04/01/2018

ÖZET

KİLİTBAHİR KALESİ GEÇ DÖNEM OSMANLI YAPILARININ ARKEOLOJİK VE TARİHSEL İNCELEMESİ

Kilitbahir Kalesi: Çanakkale İli, Eceabat İlçesi'ne bağlı, kalenin ismi ile anılan Kilitbahir Köyü'nde yer almaktadır. 594. parselde yer alan kalenin, mülkiyeti Maliye Hazinesine ait olup, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tahsis edilmiştir. Ayrıca kalenin yer aldığı Kilitbahir Köyü'nün, Osmanlı arşiv belgelerinde Gelibolu Sancağı'na bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Kilitbahir Kalesi 1462 yılında inşa edilmiş ve yakın tarihe kadar askeri amaçlar için kullanılmıştır. Kale, mimari özellikleri itibariyle diğer Osmanlı kalelerinden farklı bir tarzda inşa edilmiştir. Kaleye, kuruluşundan günümüze kadar farklı dönemlerde yeni eklemeler yapılmış ve birçok defa tadilattan geçirilmiştir.

Bu çalışmada, kalenin inşa tarihi, mimari özelliği, tarihi süreçte geçirdiği tadilat ve kalede yapılan yeni eklemeler ele alınmıştır. Çalışmanın ana konusunu ise, 2015-2016 yıllarında kalede yapılan arkeolojik kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan mimari yapılar ve diğer küçük buluntulardır. Çalışma için; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu Genel Müdürlüğü Arşivi, Fransız Mili Kütüphanesi Arşivi'nden elde edilen farklı dönemlere ait harita, çizim, plan, gravür ve daha önceden kalede yapılan arkeolojik kazı raporlarından faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kilitbahir Kalesi, Kilitbahir Kale Kazısı, Osmanlı Arkeolojisi, Kale Mimarisi, Arşiv Kayıtları, Arkeolojik Buluntular.

ABSTRACT

ARCHAEOLOGICAL AND HISTORICAL ANALYSIS OF KİLİTBAHİR CASTLE LATE OTTOMAN BUILDING

The castle of Kilitbahir is located in the village of Kilitbahir which is subjected to the district of Eceabat in the Çanakkale province. It is situated on the parcel numbered 594 and its ownership had once belonged to the state treasury but later it was transferred to the Ministry of Culture and Tourism. It is understood through the Ottoman archival documents that the village of Kilitbahir, where the castle was built, was subjected to the sandjak of Gelibolu. The castle of Kilitbahir was built in 1462 and it has been used for military purposes until recently. The castle of Kilitbahir has a different architectural design compared to other Ottoman castles. New extensions were added to the castle and it had many renovations in different periods since it was built.

This study aims to find out the building date, architectural features, past extensions and renovations about the castle of Kilitbahir. The primary evidence of this study is based on the architectural structures and other minor remains that were revealed in the archaeological excavation carried out in the castle of Kilitbahir in the years 2015-2016. In this study, the maps, drawings, architectural plans, and engravings from different periods which are drawn from the Prime Ministry of Ottoman Archive, the Archives of General Directorate of Land Registry and Cadastre, and the Archive of French National Library. It has been also referred to the past archaeological reports about the castle of Kilitbahir.

Key Words: The Castle Kiltbahir, Kilitbahir Excavation, Ottoman Archaeology, Archival Records, Castle Architecture, Archaeological Remains.

ÖNSÖZ

Osmanlı İmparatorluğu, siyaseti, kültürü ve medeniyetiyle dünya tarihinde üç kıtada iz bırakmış muazzam bir imparatorluktur. Osmanlı, kendinden önceki Türk-İslam, İran, Bizans ve diğer yerel kültürlerden etkilenerek sayısız mimari eser ve gündelik eşya yapmıştır. Osmanlı devletinde kalan bu kültür mirasının, tarihsel, sosyolojik, sanatsal ve arkeolojik açıdan değerlendirilmesi gerekmektedir.

Prof. Dr. Halil İnalçık, Osmanlı tarihinin doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlayan kişilerin başında gelmektedir. Onun açtığı bu yolda, Osmanlı devletinin sadece yazılı metinlere bağlı kalınmaksızın, geride bıraktığı kültür mirası ile birlikte bir bütün olarak ele alınması ve bu konuda farklı disiplinlerden faydalanılması gerektiği fikri ortaya çıkmıştır. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde, Osmanlı Arkeolojisi Anabilim Dalı'nı açarak bu konuda bir ilke imza atmıştır. Anabilim dalı, üniversite bünyesinde yer alan; tarih, sanat tarihi, edebiyat ve arkeoloji bölümlerini içine alacak şekilde bir ders programı oluşturmuştur. Ayrıca Anabilim dalında, bu bölümlerde çalışan, yurt içi ve yurt dışında tanınmış saygın hocalar tarafından ders verilmektedir.

Farklı disiplinlerin bir araya gelmesiyle oluşan bölümün amacı; Osmanlı döneminden kalan, mimari yapıların ve gündelik hayatta kullanılan malzemelerin (cam, metal, seramik, bakır, gümüş, altın vb.) dönemini ve hangi amaçlarla kullanıldığı tespit etmektir. Devlet sınırlarının sürekli bir şekilde daralması veya genişlemesi nedeniyle, ele geçen malzemeler düzenli bir kronolojiye sahip değildir. Bu nedenle bölümün başlıca hedeflerinden biri, Osmanlı Dönemi buluntularını kronolojik bir düzen içerisinde incelemek ve bu konudaki sorunlara çözüm sunmaktır.

Bu bilinçle yapılan bu çalışmanın, Osmanlı ve dünya tarihinin en büyük kişilerinden bir olan Fatih Sultan Mehmet Han tarafından yaptırılan Kilitbahir Kalesi'ni konu alması Osmanlı Arkeolojisi açısından büyük önem taşımaktadır. Kazı buluntuları ve arşiv belgelerinin birlikte değerlendirilmesiyle ortaya çıkan bu çalışma; Osmanlı Arkeolojisi ve Savaş Alanları Arkeolojisi üzerine yapılacak çalışmalara yönelik faydalı bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Bu çalışmanın ortaya çıkış sürecinde;

Kilitbahir Kale kazısının da çalışmamı sağlayan, lisans döneminden bu yana bana her aşamada destek olan, rehberlik eden, farklı bilimsel projelerde birlikte çalıştığım, tez danışmanım, Osmanlı Arkeolojisi Bölüm Başkanı Doç. Dr. Reyhan KÖRPE'ye

Çalışmalarım sırasında bana her zaman yol gösteren, her konuda yardımcı olan Troia Kazı Başkanı Prof. Dr. Rüstem ASLAN'a

Kazı çalışmalarında ve kazı raporlarının yazımında beni yönlendiren, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı'nda görevli ve 2015-2016 yılı Kilitbahir Kale kazısından sorumlu Uzman Arkeolog Altan Algül'e

Tez yazım sürecinde bana her zaman destek veren Arkeolog Fecri POLAT'a

Tezin abstract bölümünün yazılmasında bana yardımcı olan değerli hocam Dr. Onur USTA'ya

Kilitbahir Kalesi'nde restorasyon çalışmalarını yürüten Karacan Grup İnşaat Firması ÇALIŞANLARI'na

Kütüphanede çalışmalarında bana destek veren yakın dostum Aydın YILMAZ'a

Tez yazım sürecinde bana maddi ve manevi destekte bulunan başta abim Salih İPEK'e ve Ailem'e ve bu süreçte benden desteğini esirgemeyen herkese teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR CETVELİ.....	vii
RESİMLER LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I

ÇANAKKALE BOĞAZI VE BÖLGEDEKİ OSMANLI EGEMENLİĞİ

1.1.Tarih Boyunca Çanakkale Boğazı ve Stratejik Önemi	4
1.2. Kilitbahir Kalesi'nin Kuruluşundan Önce Bölgedeki Osmanlı Egemenliği:(1345- 1462).....	7
1.3. Kilitbahir Kalesi'nin Kuruluşu ve Günümüze Kadar Geçirdiği Tadilatlar.....	10
1.4. Kilitbahir Kalesi'nin Mimari Özellikleri.....	12

BÖLÜM II

KİLİTBAHİR KALESİ A, B VE C AVLULARI KAZILARI

2.1. 2015-2016 Yılları Arasında Yapılan Kazı Çalışmaları.....	34
2.1.1. A Avlusunda Yapılan Kazılar.....	36
2.1.1.1. I6 Açması.....	37
2.1.1.2. I7 Açması.....	39
2.1.1.3. K7 Açması.....	40
2.1.2. B Avlusunda Yapılan Kazılar.....	43
2.1.2.1. F10 Açması.....	44
2.1.2.2. G10 Açması.....	46

2.1.2.3. H10 Açması.....	49
2.1.2.4. F9 Açması.....	51
2.1.2.5. F8 Açması.....	53
2.1.2.6. H8 Açması.....	54
2.1.2.7. G8 Açması.....	56
2.1.2.8. G9 Açması.....	58
2.1.2.9. H9 Açması.....	60
2.1.3. C Avlusunda Yapılan Kazılar.....	63
2.1.3.1. K11 Açması.....	64

BÖLÜM III

GEÇ DÖNEM AVLUSU, HENDEK VE SONDAJ KAZILARI

3.1. Geç Dönem Avlusu Kazısı.....	66
3.1.1. J17 Açması.....	67
3.1.2. K17 Açması.....	68
3.1.3. K18 Açması.....	69
3.1.4. L17 Açması.....	70
3.1.5. L16 Açması.....	72
3.1.6. K16 Açması.....	73
3.1.7. M15 Açması.....	74
3.2. Hendek Kazısı.....	79
3.2.1. Sondaj 1.....	79
3.2.2. Sondaj 2.....	80
3.3. Kalenin Doğu Kısımında Yapılan Sondaj Çalışmaları.....	82
3.3.1. Sondaj 3.....	82
3.3.2. Sondaj 4.....	83
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	84
KAYNAKÇA.....	87
KATALOG.....	94

KISALTMALAR CETVELİ

bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
C.AS.	: Cevdet Askeri
cm.	: Santimetre
çev.	: Çeviren
BNEd.	: Bina Eminliği Defteri
BNE	: Bina Eminliği
TPH.d.	: Tophane Defteri
der.	: Derleyen
DH. EUM 6.Şb.:	Dahiliye 6. Şube
ed.	: Editör
GB.	: Güney Batı
gen.	: Genişlik
H.	: Hicri
hızr.	: Hazırlayan
M.	: Miladi
m.	: Metre
Mad.d.	: Maliyeden Müdevver Defteri
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
ML.d.	: Maliye Nezareti Defteri
mm.	: Milimetre
M.Ö.	: Milattan Önce
s.	: Sayfa
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti

TMSF.E. : Topkapı Sarayı Müzesi Fotoğraflar Envanter

TŞRBNM : Taşra Bosna Müfettişliği Evrak

uz. : Uzunluk

yük. : Yükseklik

yy. : Yüzyıl

RESİMLER LİSTESİ

- Resim 1.1. 2015-2016 yılları arasında yapılan kazıda ortaya çıkarılan eski hendek duvarı.
- Resim 2.1. Kilitbahir Kalesi'nin daire formunda olan A, B, C Avluları, Kalenin güneyinde yer alan Geç Dönem Avlusu, Kaleyi çevreleyen hendek ve kalenin doğu tarafında yapılan kazı yerleri.
- Resim 2.2. A avlunun çalışmalar öncesi durumu.
- Resim 2.3. I6 Açmasının kazı öncesi durumu
- Resim 2.4. I6 Açmasının batısında ortaya çıkartılan birbirine bitişik 2 ayrı mekanın kazı sonrası durumu.
- Resim 2.5. I7 açmasında ortaya çıkartılan taş döşeli mekân
- Resim 2.6. K7 Açmasındaki sondaj alanı
- Resim 2.7. Sondaj içinde tespit edilen atık su kanalı.
- Resim 2.8. Atık su kanalının bağlandığı "L" formulu kanalın girişi.
- Resim 2.9. Atık su kanalının kalenin dış cephesindeki çıkışı.
- Resim 2.10. B avlusunun kazı öncesi durumu
- Resim 2.11. F 10 açmasında, kale duvarına bitişik yapılmış temel duvarı
- Resim 2.12. Dört köşeli yapının kuzeybatı cephesinde görülen ahşap hatlı parçaları ve in-situ mihlar.
- Resim 2.13. Dört Köşeli yapının altında, daha erken bir yapıya ait olduğu düşünülen temel kalıntısı
- Resim 2.14. Molozla doldurulan sondaj alanı.
- Resim 2.15. Duvar kalıntıları arasına yerleştirilmiş PT tuğlalar.
- Resim 2.16. Dört köşeli yapının güneydoğu cephesinde görülen ahşap hatlı parçaları ve in-situ mihlar.

- Resim 2.17. Sondaj çalışmasında ortaya çıkartılan drenaj kanalı.
- Resim 2.18. H10 Açmasında ortaya çıkan K-G doğrultulu duvar kalıntısı
- Resim 2.19. Açmanın kuzeyindeki toprak kesiti
- Resim 2.20. H10 açmasının kazı çalışması sonrası durumu.
- Resim 2.21. F9 Açmasının batı köşesinde açığa çıkartılan ocak kalıntısı.
- Resim 2.22. F9 Açmasının kazı çalışması sonrası durumu.
- Resim 2.23. F8 Açması içinde görülen ocak kalıntısı ile iri moloz taşlar.
- Resim 2.24. H8 Açmasının kazı çalışması öncesi durumu
- Resim 2.25. Harç taban üstüne, moloz taşlarla örülmüş duvar kalıntısı.
- Resim 2.26. H8 Açmasının kazı çalışması sonrası durumu.
- Resim 2.27. B Avlu doğu girişinin eşik taşı altında tespit edilen drenaj kanalı.
- Resim 2.28. Kuzey- güney doğrultusunda uzanan ve K1 Kapsında sonlanan, tahrip olmuş taş döşeme.
- Resim 2.29. K1 Kapısında seviye inme çalışmasında görülen moloz dolgu.
- Resim 2.30. K1 Kapısında açığa çıkartılan özgü taş döşeme ile girişinde görülen eşik duvar.
- Resim 2.31. G8 Açmasının kazı çalışması sonrası görünümü
- Resim 2.32. G9 Açmasının kuzeybatısında ortaya çıkan duvar ve döşeme kalıntıları.
- Resim 2.33. G9 Açmasının kazı çalışması sonrası görünümü.
- Resim 2.34. H9 Açmasında iç kuleye bitişik yapılmış doğu-batı yönünde uzanan duvar kalıntısı ile bitişğinde tespit edilen, iç yüzeyleri horasan harcı ile sıvanmış su haznesi.
- Resim 2.35. H9 Açmasında açığa çıkartılan rampa şeklinde taş döşeme ile iki yanında bulunan duvar kalıntıları.

- Resim 2.36. H9 Açmasının kazı çalışması sonrası görünümü.
- Resim 2.37. C Avlunun çalışmalar öncesi durumu.
- Resim 2.38. Tonoz içinde yapılan sondaj çalışması öncesi.
- Resim 2.39. Tonoz içinde açığa çıkan su kanalı.
- Resim 3.1. Çalışmalar öncesi Geç Dönem Avlusunun durumu.
- Resim 3.2. Açmanın kazı sonrası durumu.
- Resim 3.3. K17 Açmasının kazı çalışması sonrası durumu.
- Resim 3.4. Toprak temizliği sonrası ortaya çıkan tuvaletler.
- Resim 3.5. Farklı yapı evrelerine ait olduğu düşünülen döşeme kalıntıları.
- Resim 3.6. Döşeme olarak kullanılan Madytos tuğlaları.
- Resim 3.7. Dikdörtgen yapının koridorunda açığa çıkartılan tuğla döşeme.
- Resim 3.8. 2 no.lu mekanın daha alt kotunda görülen ocak ve döşeme kalıntısı.
- Resim 3.9. 5 no.lu odanın blok taşlardan oluşan döşemesi.
- Resim 3.10. 5 no.lu odanın tabanında tespit edilen.
- Resim 3.11. M15 Açmasında ortaya çıkartılan hendeğin ilk evresine ait istinat duvarı.
- Resim 3.12. Çanakkale Savaşları yıllarına ait kalenin fotoğrafı (1915). Geç Dönem Avlusunda günümüze ulaşmayan yapıları görülmekte.
- Resim 3.13. Kilitbahir Kalesi'nin 1916 yılına ait fotoğrafı. Bu fotoğrafta avludaki yapıların yandan görüntüsü görülmektedir.
- Resim 3.14. Kilitbahir Kalesi'nin 1930? yılına ait fotoğrafı. Avlu içerisindeki iki yapı görülmektedir.
- Resim 3.15. 1960 yılından önceye ait Kilitbahir Kalesi'nin havadan çekilen fotoğrafı. Geç dönem avlusundaki yapılar görülmektedir.

- Resim 3.16. Kilitbahir Kalesi'nin 1970'li yıllarda havadan çekilmiş fotoğrafı. Avlu içindeki yapılar görülmemektedir.
- Resim 3.17. Sondaj 1'in kazı çalışması öncesi durumu.
- Resim 3.18. Sondaj 1'de daraltılmış alandaki seviye inme çalışmasında ortaya çıkartılan duvar kalıntısı ve sondajın son durumu.
- Resim 3.19. Sondaj 2'in çalışma öncesi görünümü.
- Resim 3.20. Sondaj 2'de açığa çıkartılan özgün döşeme.
- Resim 3.21. Sondaj alanında farklı kotlarda ortaya çıkartılan döşeme ve duvar kalıntıları.
- Resim 3.22. Sondaj 4'te açığa çıkartılan atık su kanalları.

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1.1. Eski hendek duvarının yönü ve Kanuni dönemi eklentisinden sonraki yönü.
- Şekil 1.2. Hartmann Schedel Dünya Tarihi Kitabı'ndaki Çanakkale Boğazı ve Kaleleri 1493.
- Şekil 1.3. Piri Reis'in 1526 yılına ait Haritası.
- Şekil 1.4. Giovanni Francesco Camocio'nun 1572 tarihli gravürü.
- Şekil 1.5. Frolansa Devlet Arşivi 11 Temmuz 1581 yılına ait Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye Çizimleri. 1 numaralı çizim.
- Şekil 1.6. Frolansa Devlet Arşivi 11 Temmuz 1581 yılına ait Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye çizimleri. 2 numaralı çizim.
- Şekil 1.7. Frolansa Devlet Arşivi 11 Temmuz 1581 yılına ait Kilitbahir ve Kal'a-i Sultaniye çizimleri. 3 numaralı çizim.
- Şekil 1.8. George Sandys'ın 1610 yılına ait gravürü.
- Şekil 1.9. Iacobus Peeters'in 1624 yılına ait gravürü.
- Şekil 1.10. Müellifi belli olmayan 1624 yılına ait gravür.
- Şekil 1.11. Theophilum Urbium'un 1664 yılına ait gravürü.
- Şekil 1.12. Müellifi belli olmayan 1680 yılına ait gravür.
- Şekil 1.13. Birinci plan.
- Şekil 1.14. İkinci plan.
- Şekil 1.15. Üçüncü plan.
- Şekil 1.16. Dördüncü plan.
- Şekil 1.17. De Combes Kardeşlerin 1686 yılına ait Kilitbahir Kalesi Planı.
- Şekil 1.18. Corneille de Bruyn 1698 yılına ait gravürü. Birinci gravür.
- Şekil 1.19. Corneille de Bruyn 1698 yılına ait gravürü. İkinci gravür.
- Şekil 1.20. Pierre Berquin'un 1700 tarihli Kilitbahir Kalesi'ni gösteren çizimi ve gravürü.
- Şekil 1.21. Müellifi belli olmayan 1750 yılına ait gravür.

- Şekil 1.22. M.P.de Tournefort'un çizimi. Birinci çizim.
- Şekil 1.23. M.P.de Tournefort'un çizimi. İkinci çizim.
- Şekil 1.24. Müellifi belli olmayan 1775 yılına ait gravür.
- Şekil 1.25. Charte De Meer Von 1780 yılına ait gravürü.
- Şekil 1.26. Louis François Cassas'ın 1786 yılında yaptırdığı Çanakkale Boğazı Haritası.
- Şekil 1.27. Josep Moreno'nun 1790 yılına ait gravürü.
- Şekil 1.28. Lemoyne'nin 18. yüzyıla ait Kilitbahir Kalesi planı.
- Şekil 1.29. Dumees'nin 18. yüzyıla ait Kilitbahir Kalesi planı.
- Şekil 1.30. Melling'in 1819 yılına ait gravüründe.
- Şekil 1.31. Topkapı Sarayı Arşivi 28 Ekim 1838 (H. 9 Şaban 1254) yılına ait Bahr-ı Sefid Boğazı Haritası'nda Kilitbahir Kalesi.
- Şekil 1.32. 1853 yılında Paris'te yayınlanan "L'illustration:Journal universel" adlı eserde yer alan Kilitbahir Gravürü.
- Şekil 1.33. 1876 yılına ait çizim.
- Şekil 2.1. Kilitbahir Kalesi'nde yapılan karelej çalışması.
- Şekil 2.2. A avlusunun plan-karelere ayrılması.
- Şekil 2.3. B Avlusunun plan-karelere ayrılması.
- Şekil 3.1. K19 plan-karesinde yer Sondaj 1.
- Şekil 3.2. C8 plan-karesinde yer alan Sondaj

GİRİŞ

Altı yüz yıllık geçmişe sahip olan Osmanlı İmparatorluğu, Balkanlar, Orta Avrupa, Yunanistan, Anadolu, Mısır ve Arabistan coğrafyasında sayısız eser inşa etmiştir. İmparatorluğun, tarihi, sanat tarihi ve mimarisi üzerine çok sayıda çalışma yapıldığı bilinmektedir. Fakat Osmanlı Dönemi yerleşim yerleri ve küçük buluntularının arkeolojik açıdan değerlendirilmesi yeni bir olgudur.

Osmanlı Dönemine ait buluntuların bilim insanları tarafından değerlendirilmesi 1980 yılından itibaren başlamış ve yapılan çalışmalar bu ilginin 1990'dan sonra arttığını göstermektedir. 1996 yılında Uzi Baram ve Lynda Carroll, Osmanlı arkeolojisinin belli bir bölgeyle sınırlı olmadığını ve örgütsüz biçimde değerlendirilmemesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu düşünceden hareketle, başka alanlardaki bilim insanlarını da yanlarına alarak Brighamton'daki New York Eyalet Üniversitesi'nde "Breaking New Grounds for an Archeology of the Ottoman Empire: A Prologue and a Dialogue (Osmanlı İmparatorluğu Arkeolojisi için Yeni Temellerin Atılması)" ismiyle bir konferans vermişlerdir. Bu konferansta, Osmanlı arkeolojisi üzerine yapılan çalışmaların bir araya getirilmesinin öneminden bahsedilmiştir.

Bu konferanstan sonraki dönemde, farklı bölgelerdeki Osmanlı'ya ait maddi kalıntıların, bilim insanları tarafından daha çok önemsendiği ve kayıt altına alındığı görülmektedir. Yunanistan'daki Atina Agorası kazısı ve yapılan yüzey araştırmaları, İsrail'deki kazılar ve yüzey araştırmaları dışında, Arnavutluk, Hırvatistan, Bulgaristan, Bosna Hersek, Romanya, Lübnan, Mısır, Filistin, Girit, Irak ve Suriye'deki arkeolojik çalışmalarda Osmanlı ait maddi kalıntılarının tasnifi yapılmış ve kayıt altına alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde Osmanlı yerleşimleri üzerine çalışmaların başlamasını sağlayan ve kuşkusuz en iyi çalışmaları yapan Prof. Dr. Halil İncik olmuştur. İncik, arşiv kaynaklarına dayanarak yaptığı yüzey araştırmalarıyla Osmanlı devletinin kuruluş yeri ve tarihi üzerinde durmuştur. Yaptığı çalışmalarda Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun, Bizans ile yapılan ve Osmanlı devletinin zaferiyle sonuçlanan 27 Temmuz 1302'deki Bapheus (Koyunhisar) Savaşı'ndan sonra olduğunu dile getirmiştir. İncik, 1999'da, Eskişehir'deki Karacahisar Kalesi kazı çalışmasına ve Fahri Dikkaya'nın 2015 yılında bitirdiği "The historical archaeology of the Early Ottomans: A new perspective on arguments about the foundation of the Ottoman Empire" (Erken Osmanlıların tarihsel arkeolojisi: Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşuna dair tartışmalara yeni bir yaklaşım.) başlıklı doktora tezine danışmanlık etmiştir.

Türkiye sınırları içinde Osmanlı kültür varlıkları konusunda; İstanbul Saraçhane, İznik Çini, Efes, Harput Kalesi, Van Kalesi, Seddülbahir Kalesi, Kilitbahir Kalesi, Edirne Yeni Saray, Kırklareli Fatih Demir Dökümhanesi gibi önemli kazılar yapılmıştır. Bu kazıların yanında farklı kültür dolgularına sahip olan ve içinde Osmanlı dönemi kalıntılarını da barındıran kazı alanlarından ele geçen kalıntıların da tasnifi yapılmış ve kazı raporlarında yayınlanmıştır. Kazıların dışında, yüzey araştırmalarında da Osmanlı dönemine ait yerleşim yerlerinin tespiti giderek artmaktadır. Yapılan yüzey araştırmalarına en güzel örnek, Eskişehir'deki Kanlıtaş Höyük çevresinde bulunan 13. ve 15. yüzyıllara ait Osmanlı köyü gösterilebilir.

Bütün bu çalışmaların, biri bütün olarak ve bir disiplin altında yapılması gerektiğini düşünen Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nin, Tarih, Sanat Tarihi ve Arkeoloji bölümlerindeki bazı hocalar tarafından Osmanlı Arkeolojisi Anabilim dalı kurulmuştur. 2014 yılında Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde kurulan ve farklı disiplinlerin bir arada çalıştığı bu yeni anabilim dalı, yüksek lisans ve doktora programlarını içermektedir. Anabilim dalının başlıca hedefleri; Osmanlı döneminden kalan, mimari yapıların ve gündelik hayatta kullanılan malzemelerin (cam, metal, seramik, bakır, gümüş, altın vb.) dönemini ve hangi amaçlarla kullanıldığı tespit etmek ve aynı zamanda Osmanlı devletinin hüküm sürdüğü bölgelerde bıraktığı kültür mirasının ve devletin, halkın yaşamı üzerinde bıraktığı izleri anlayarak modern dünya tarihine katkı sunmaktır. Bölüm, bu amaçlara; arkeoloji, sanat tarihi, tarih, coğrafya, mimarlık ve diğer sosyal bilim dallarıyla birlikte hareket ederek ulaşmayı hedeflemektedir.

Doç. Dr. Reyhan Körpe tarafından, Anabilim dalının gerekliliğini, işleyişini ve gelecekteki hedeflerinin ne olduğunu anlatan bir çalışma yapılmış ve bilim camiasıyla paylaşılmıştır. Körpe, Uluslararası Prof. Dr. Halil İnalçık Tarih ve Tarihçilik Sempozyumunda, "Tarih Araştırmalarında Yeni Bir Metot: Osmanlı Arkeolojisi" başlıklı çalışmasıyla Osmanlı Arkeolojisinin niçin ve nasıl yapılacağını anlatmıştır.

1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Kilitbahir Kalesi hakkında, tarih, sanat tarihi ve mimari açıdan kayda değer çalışmalar yapılmıştır. Fakat bu çalışmalar yapılırken, hem arkeolojik hem de arşiv belgeleri yönünden değerlendirilmesinde eksiklikler yaşanmıştır.

Uzun yıllardır kale ile ilgili yapılan çalışmalarda daha çok mimari çalışmalar öne çıkmaktadır. Yapılan bu çalışmalarda özellikle arşiv kaynaklarının yetersiz olarak kullanıldığı görülmüştür. Aynı zamanda kalede günlük yaşamda kullanılan malzemelerle ilgili bilgiler kısıtlı kalmıştır. Bu durum arkeolojik bir değerlendirenin zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışma ile kale hakkında Osmanlı dönemine ait arşiv belgeleri taranmıştır. Bu kapsamda, kalede, 2012 yılında yapılan arkeolojik kazı raporları yeniden incelenmiştir. 2015-2016 yıllarındaki restorasyon çalışmaları kapsamında yapılan arkeolojik kazılarda ele

geçen mimari yapılar ve arkeolojik malzemelerden de faydalanarak, arkeolojik, mimari ve tarihsel açıdan kapsamlı ve bütüncül bir değerlendirme yapılmıştır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın hazırlanmasında ilk olarak kütüphane ve arşiv çalışması yapılarak kale ile ilgili yazılı bilgiler toplanmıştır. Kaleyle ilgili daha önce yayınlanmamış çizimler ve gravür bulunarak çalışmamızda kullanılmıştır. Bunun yanında, kalede, 2012 ve 2015-2016 yıllarında yapılan kazı raporlarından faydalanılmıştır.

Çalışma, “ Giriş”, “Çanakkale Boğazı ve Bölgedeki Osmanlı Egemenliği”, “A, B ve C Avlularındaki Kazı Çalışmaları”, “Geç Dönem Avlusu, Hendek ve Sondaj Kazıları” ve “Sonuç ” olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır.

“Giriş” kısmında, Osmanlı Arkeolojisinin gelişimi ve bu yeni dalın neden önemli olduğu, konunun amacı, niteliği, kapsamı ve araştırmanın yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, Çanakkale Boğazı'nın stratejik önemi, Kilitbahir Kalesi'nin kuruluşundan önce bölgedeki Osmanlı egemenliği, kalenin kuruluşu ve mimari özellikleri anlatılmaktadır.

İkinci bölümde, kalenin iç surları içindeki üç avluda yapılan kazı çalışmalarına değinilmiştir.

Üçüncü bölümde, Fatih dönemi surları ve Kanuni dönemi surları arasında kalan ve bizim “Geç dönem avlusu” olarak adlandırdığımız kısımda yapılan kazılar, kalenin dış surlarını çevreleyen hendekte yapılan kazı ve kalenin denize bakan tarafında (doğu da) yapılan iki sondaj kazısı ele alınmıştır.

“Sonuç” bölümünde ise çalışmanın geneli ve Osmanlı Arkeolojisine yapacağı katkı değerlendirilmiştir.

Çalışmada yararlanılan kaynaklar, ilgili bölümlerde sayfa altı dipnot düzeninde kullanılmış, “Kaynakça” kısmında alfabetik sırayla verilmiştir.

Kazıda bulunan bazı önemli buluntular katalog kısmında gösterilmiştir. Eserlerin fotoğrafları ve dönemsel özellikleri katalog çalışmasında belirtilmiştir.

BÖLÜM I

ÇANAKKALE BOĞAZI VE BÖLGEDEKİ OSMANLI EGEMENLİĞİ

1.1. Tarih Boyunca Çanakkale Boğazı ve Stratejik Önemi

Çanakkale Boğazı, Akdeniz'i, İstanbul Boğazı ile birlikte üç denizi birbirine bağlayan stratejik bir konuma sahiptir. Boğazın, üç kıta (Avrupa, Asya, Afrika) arasında iç ve dış ticarete önemli bir merkez olması stratejik önemini artırmıştır. Sahip olduğu bu özellikler sayesinde Çanakkale ve çevresi Akdeniz dünyasının vazgeçilmez kilit noktaları arasında yer almıştır. Bu coğrafi konumun yanında Çanakkale Boğazı'nın stratejik önemin artmasında; Tunç Çağı'nın sonlarında denizcilik ve gemi teknolojisinin gelişmeye başlaması ve Ege dünyasında ilk deniz güçlerinin ortaya çıkması, deniz aşırı ticaretin başlaması etkili olmuştur.¹

Bu stratejik konumu ve denizcilikle ilgili gelişmeleri göz önüne aldığımızda boğazın tarih öncesi çağlardan itibaren çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve tarihsel süreçte farklı uygarlıkların mücadelelerine sahne olmuştur. Çanakkale Boğazı kıyılarında kurulan başta Troia olmak üzere Abydos, Sestos ve Lapsakos gibi önemli antik kentler, erken tarihte bu coğrafyanın stratejik önemini göstermektedir. Çanakkale Boğazı'nda şehirleşmenin başlaması ve deniz ticaretinin artmasıyla bölge Persler, Makedonlar, Roma, Bizans, Türkler, Haçlı Kuvvetleri ve büyük ittifakların mücadele alanı olmuştur. Persler M.Ö. 5. yüzyılda Atina'ya yapacakları sefer için Boğazın Anadolu kıyısındaki antik kent olan Abydos'tan, Avrupa yakasındaki Sestos'a uzanan ve gemiler üzerinde inşa edilmiş bir köprü ile karşıya geçmişlerdir. M.Ö. 334'te Büyük Makedonya Kralı İskender'in, Perslere karşı düzenleyeceği sefer için bu yönteme benzer olarak Sestos'tan, Abydos'a köprü kurarak boğazı kullanması Çanakkale Boğazı'nın stratejik ve coğrafik önemin gösteren önemli olaylardandır.²

324 yılında ise Roma İmparatorluğu topraklarının paylaşımı için Çanakkale Boğazı'nda karşı karşıya gelen Constantinus ve Licinius arasındaki savaşı Constantinus kazanmıştır. Savaştan sonra Constantinus boğazdaki antik kent olan Sigeion şehrine yerleşmiş; fakat Constantinus bir süre sonra bu şehri terk ederek İstanbul'a yerleşmiştir.

¹ Cevat Ülkekel, *Altın Kapı Çanakkale Boğazı ve Çanakkale (Gelibolu) Savaş Alanının Haritaları*, Harita Genel Komutanlığı Matbaası, Ankara 2015, s.11; Vehbi Günay, "XIV. Yüzyılın İlk Yarısında Çanakkale Boğazı Yöresine Genel Bakış" *Çanakkale Savaşları Tarihi*, C.I, Değişim Yayınları, İstanbul 2008, s.81; Metin Tuncel, "Çanakkale Boğazı", *İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul 1993, s.200.; Şihabeddin Tekindağ, "Çanakkale Tarihi" *İslam Ansiklopedisi*, C.3, MEB, Eskişehir 2001,s.341; Reyhan Körpe, "Türk Hakimiyeti Öncesi Çanakkale Boğazı'nda Yapılan Savaşlar", *Çanakkale Savaşları Tarihi*, C.I, Değişim Yayınları, İstanbul 2008, s.73

² Yusuf Acioğlu, *Çanakkale Boğazı'ndaki Kaleler*,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),2006, s.17, 18, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale; Metin Tuncel, "Çanakkale", *İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul 1993,s.197;Yusuf Acioğlu, *Çanakkale'deki Osmanlı Dönemi Savunma Yapıları*,(Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2013, s.12,13, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale; Metin Tuncel, *Çanakkale Boğazı...*,s.200; Reyhan Körpe, *Türk Hakimiyeti...*,74,76; Besim Darkot, "Çanakkale", *İslam Ansiklopedisi*, C.3, MEB, Eskişehir 2001,s.333; Suna Doğaner, "Savaş ve Turizm: Troya ve Gelibolu Savaş Alanları", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:46, 2006, s.8

İstanbul'u imparatorluğun başkenti yapmıştır. İstanbul'un başkent olmasıyla Çanakkale Boğazı'nın stratejik önemi Bizans için artmıştır. Ayrıca Bizans, Karadeniz ve Akdeniz ticaretine önem vererek bu iki deniz arasındaki geçişi Çanakkale Boğazı üzerinden yapmıştır.³

Çanakkale Boğazı, Bizans egemenliği döneminde Venedik, Ceneviz, Arap, Haçlı ve Türk saldırılarına sahne olmuştur. Venedik, Ceneviz ve Bizans arasındaki çekişmelerin asıl nedeni tarafların deniz ticaretinde üstünlük kurma mücadelesinden kaynaklanmıştır. 7. ve 8. yüzyılda Boğaz üzerinden yapılan Emevi Devleti'ne bağlı Arap akınlarının amacı ise İstanbul'u ele geçirmektir. Bu amaçlarında başarısız olan Araplar tekrardan Çanakkale Boğazı'nı kullanıp geri çekilmişlerdir.⁴

1075 tarihine gelindiğinde Süleyman Şah, İznik'i alarak Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuş ve bu şehri devletin başkenti yapmıştır. Bu devletin kurulmasıyla Türk hakimiyetinin Çanakkale Boğazı'nda özellikle de Anadolu kıyılarında oluşmasını sağlamıştır. Bu gelişmeyi takip eden olay 1092 tarihin de Çaka Bey'in, Bizans'a karşı Çanakkale Boğazı'ndaki seferidir. Çaka Bey'in faaliyetleri onun Türkiye Selçuklu Hükümdarı I. Kılıcarıslan tarafından öldürülmesiyle son bulur.⁵

1097 tarihinde I. Haçlı Seferlerinin başlamasıyla Boğaz'daki Türk hamiyeti kırılmış ve Bizans egemenliğinin etkisi yeniden Çanakkale ve çevresinde etkili olur. 14. yüzyıla gelindiğinde Bizans; Karasioğulları, Aydınoğulları, Saruhanoğulları ve Osmanlı Beyliği arasında Çanakkale Boğazı'nda mücadele etmiştir. 15. yüzyılda ise Çanakkale Boğazı yeni bir gücün hakimiyetine girmiştir. 1453 tarihinde İstanbul'u alarak Bizans İmparatorluğu'na son veren Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı İmparatorluğunu kurarak Çanakkale Boğazı'nı Osmanlı egemenliğine katmıştır.⁶

³ Ayşe Çaylak Türker, "Çanakkale Boğazında Bizans Dönemine Ait Tarihi ve Arkeolojik Veriler", *Çanakkale Savaşları Tarihi*, C.I, Değişim Yayınları, İstanbul 2008,s.515; Reyhan Körpe, *Türk Hakimiyeti...*,77,78; Işın Demirkent, "Bizans", *İslam Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul 1992,s.230; Afif Erzen, *Eskiçağ Tarihi Hakkında 4 Konferans*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1984,s.40

⁴ Yusuf Acioğlu, *Çanakkale'deki Osmanlı...*, s.13-14; Metin Tuncel, *Çanakkale...*,s.197; Vehbi Günay, XIV. Yüzyılın...,82; Metin Tuncel, *Çanakkale Boğazı...*,s.201; Mevlüt Koyuncu, "Emevi-Bizans Deniz Seferlerinde Çanakkale ve Kapıdağ Üssü" *Çanakkale Savaşları Tarihi*, C.I, Değişim Yayınları, İstanbul 2008 ,s.591-593; Işın Demirkent, *Bizans...*,s.234; Besim Darkot, *Çanakkale...*,s.341; ; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan) Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991,s.115.

⁵ Vehbi Günay, XIV. Yüzyılın...,83-84-85; Hüseyin Kayhan, "Çanakkale'de Türk Hakimiyetinin Gelişimi", *Çanakkale Savaşları Tarihi* C.I, Değişim Yayınları, İstanbul 2008, s.599; Osman Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, (hzr.Altan Çetin, Bilal Koç), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s.15; Mustafa Daş, "Türklerin Bizans ve Venedik'le Denizlerdeki İlişki ve Mücadeleleri (XI-XIV)", (editör: İdris Bostan, Salih Özbaran) *Türk Denizcilik Tarihi*, C.1, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2009, s.53; Mehmet İrdesel, *Fotoğraflarla ve Belgelerle Gelibolu Tarihi*, Kroys Matbaacılık, Çanakkale.s.7.

⁶ Metin Tuncel, *Çanakkale Boğazı...*,s.201; Reyhan Körpe, *Türk Hakimiyeti...*,78; Vehbi Günay, XIV. Yüzyılın...,84;Işın Demirkent, "Haçlılar", *İslam Ansiklopedisi*, C.14, İstanbul 1996, s.544.

Osmanlı egemenliği sırasında Çanakkale Boğazı'nda Fatih Sultan Mehmet döneminden başlayarak savunma amaçlı kaleler ve tabyalar inşa edilmiştir. Bu savunma yapılarının inşa edilmesi Osmanlı Devleti'nin Çanakkale Boğazı'na verdiği stratejik önemi göstermektedir. Osmanlı egemenliğinde, Çanakkale Boğazı'nda farklı tarihlerde önemli hadiseler yaşanmıştır. Bu tarihi hadiselerin en önemlisi ise I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan Çanakkale Deniz ve Kara Savaşlarıdır. (1914-1916) İtilaf Devletleri bu savaşlarda yenilerek geri çekilmiş bu yenilginin etkisiyle I. Dünya Savaşı uzamış ve arlık Rusya'nın yıkılmasına sebep olmuştur. Daha sonra Boğaz, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenliğine geçmiştir.

Anlaşılaçağı üzere Çanakkale Boğazı'nın stratejik önemi tarihin erken döneminden başlayarak günümüze kadar devam etmiştir. Boğaz bu stratejik önemi ve coğrafî konumu sayesinde çeşitli uygarlıklara ev sahipliği etmiş ve bunun yanında pek çok sayıda tarihsel hadiselerin yaşandığı bir coğrafya olmuştur.

1.2. Kilitbahir Kalesi'nin Kuruluşundan Önce Bölgedeki Osmanlı Egemenliği: 1345-1462

Türkiye Selçuklu Devleti kurulduktan sonra Türk egemenliğinin Batı Anadolu da başladığı bilinmektedir. Bu gelişmeden sonra bu bölgede Türk Beyleri tarafından yeni beylikler kurulmuştur. Kurulan bu beylikler sayesinde Batı Anadolu da Türk nüfusunun yerleşmesini ve Türk egemenliğinin bu bölgede kuvvetlenmesini sağlamıştır. Osmanlı hakimiyetinin Çanakkale ve çevresinde başlanmadan önce bu bölgede 1296 yılında Karası Bey tarafından kurulan Karesioğulları bulunmaktaydı. Karesioğulları başta Balıkesir olmak üzere Çanakkale ve çevresini hakimiyet altına almıştır. Karesi Beyliği'nde 1345'te Yahşi Bey'in ölmesiyle Dursun ve Demirhan Beyler arasında taht mücadelesi başlamıştır. Dursun Bey bu mücadele esnasında Orhan Gazi'den yardım istemiş ve Orhan Gazi bu isteğe olumlu cevap vererek yardıma gitmiştir. Birleşen bu iki kuvvet Demirhan Bey'i Bergama Kalesi'nde kuşatmıştır. Kuşatma esnasında Dursun Bey aldığı ok darbesi sonucu ölmesi ve Demirhan Bey'in de Orhan Gazi'ye teslim olmasıyla beyliğin toprakları Osmanlı egemenliğine geçmiştir. Bu yerlerin almasıyla Osmanlı Devleti'nin Çanakkale ve çevresinde egemenlik sürecinin başlamasına zemin hazırlamıştır.⁷

Karesi topraklarının alınması ve bu beylikteki deneyimli denizcilerin (Ece Bey, Evrenos Gazi, Hacı İlbey ve Gazı Fazıl) Osmanlı hakimiyetine girmesiyle Osmanlı Devleti'nde denizcilik faaliyetlerinin gelişmesini sağlamıştır. Ece Bey, Evrenos Gazi, Hacı İlbey ve Gazı Fazıl gibi eski Karasi Gazilerinin Gelibolu Yarımadası'na sefer yapmak isteği ve 1352 de Bizans'taki taht kavgaları esnasında İmparator III.Kantakuzenos, Orhan Gazi'den yardım istemesi neticesinde Orhan Gazi oğlu Süleyman Paşaya Gelibolu Yarımadası'na göndermiştir. Bu yardımdan ötürü Bizans İmparatoru, Çimpe Kalesi'ni Osmanlı devletine vermiştir. Bu gelişmenin ardından 1354 te Gelibolu Yarımadası'nda meydana gelen depremde Gelibolu Kalesi'nin surları yıkılmıştır. Bunu fırsat bilen Osmanlı kuvvetleri bu kaleyi ele geçirmiştir. Süleyman Paşa bu bölgeye Karesi yürüklerini yerleştirmiştir. Bu iki olay Yarımada da Osmanlı yerleşmesini kuvvetlendirmiştir. Osmanlı güçlerinin bu bölgeye yerleşmesiyle ileride Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda ilerlemesini ve büyük devlet olmasını sağlamıştır.⁸

⁷ Zerrin Günel Öden, "Karesioğulları", *İslam Ansiklopedisi*, C.24, İstanbul 2001, s.488; Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağı (1300-1600)*, (çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012,s.15; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.1, 9.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008, s.123-124; Peter Mentzel, "Sınır, Sınır Bölgesi ve Çekirdek Olarak Osmanlı Balkanları", *Osmanlı*, C.1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.206; Necdet Öztürk, *Aşıkpaşazade Tarihi (Osmanlı Tarihi (1285-1502))*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2013, s.62

⁸ Metin Tuncel, *Çanakkale Boğazı...*,s.201; Şihabeddin Tekindağ, "Çanakkale Tarihi", *Çanakkale Savaşları Tarihi*, C.1, Değişim Yayınları, İstanbul 2008,s.342; Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu...*,s.17; Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar Klasik Dönem (1302-1606)*, C.1, 25. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s.47-49; Nocalae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Nilüfer Epçeli), C.1, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005,s.194; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı*

Bizans İmparatorluğu Osmanlı Devleti'nin Yarımada da büyük tehlike yarattığını düşündüğünden 1366 yılında İmparator V. Johannes, Papalıktan yardım istemiştir; ama yardıma sadece İmparatorun yeğeni Venedik dükü olan Savoialı VI. Amedeo gelmiştir. Amadeo Gelibolu Kalesi'ni Osmanlı güçlerinden alarak Bizans'a vermiştir. Fakat I. Murat'ın yardımıyla tahta geçen IV. Andronikus 1376 da bu kaleyi tekrardan Osmanlıya vermiştir. Osmanlı egemenliği bölgede etkisini attırarak devam etmiştir. 1390 da Yıldırım Beyazıd Gelibolu Kalesi'ni tamir etmiş ve Boğaz Muhafızlığını kurmuştur. Saruca Paşayı da Boğaz Muhafızlığını yönetmek için atamıştır. Bu gelişmeler bize Osmanlı Devletinin bölgeye verdiği önemi göstermektedir. Fetret Dönemi'nde devlet içi çekişmelerden dolayı Boğazdaki Osmanlı egemenliği güç kaybetmiştir. I. Mehmet Fetret Dönemi'ni bitirmesiyle Boğazdaki Osmanlı egemenliği tekrardan güçlendirilmiştir.⁹

Tarihi...,s.136-137; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.1, Türkiye Yayınları, İstanbul 1971,s.28; J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, Kumsaati Yayınları, İstanbul 2008,s.51; Irene Beldiceanu, "Başlangıçlar: Osman ve Orhan", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, (çev. Server Tanili), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s.28; İbrahim Sezgin, "Osmanlıların Rumeli'ye Geçişi ve İlk Fetihler", *Osmanlı*, C.1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.213; Halil İncalcık, "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Osmanlı*, C.1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.62; Feridun Emecen, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Fetret Dönemine", (ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.23; Halil İncalcık "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", (ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.83-84; Melek DelilBaşı, "Osmanlı-Bizans İlişkileri", (ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), *Türkler* C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.125; Mehmet İnbaşı, "Balkanlar'da Osmanlı Hakimiyeti ve İskan Siyaseti", (ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.155; Halime Doğru, "Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Fethi ve İskan Siyaseti", (ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.168; Uğur Altuğ, "Fatih Sultan Mehmet Döneminde Gelibolu Sancağındaki Kaleler", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Sayı:20, 2016, s.252; Herbert Adams Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 1998,s.84; Paul Wittek, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, (çev. Fahriye Arık) Şirketi Mürettibiye Basımevi, İstanbul 1947,s.56; Fahmeddin Başar, "Fatih Dönemi Öncesi Osmanlı- Bizans Münasebetleri", *Fatih ve Dönemi* (der. Necat Birinci), Özlem Matbaacılık, İstanbul 2004,s.7; Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitapevi, 5. Baskı, İstanbul 2010,s.32; Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihan-Numa Neşri Tarihi*, C.1 (haz. Faik Reşit Unat), Mehmed A. Köymen, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s.183; Feridun Emecen, "Gelibolu", *İslam Ansiklopedisi*, C.14, İstanbul 1996,s.1; Münir Aktepe, "Çimbi", *İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul 1993,s.317; Feridun Emecen, "Osmanlılar" *İslam Ansiklopedisi*, C.33, İstanbul 2007, s.490; Halil İncalcık, "Türkler" *İslam Ansiklopedisi*, C.12/II, MEB, Eskişehir 2001, s.290; Solak-zade Tarihi, hzr. Vahid Çabuk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989,s.33; Halil İncalcık, "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", (editör: İdris Bostan, Salih Özbaran) *Türk Denizcilik Tarihi*, C.1, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2009, s.40,44; Halil İncalcık, "Polonya (Apollunia) Tanrı-Yıkıldığı Osmanlı Rumeli Fetihleri Kronolojisinde Düzeltmeler (1354-1371)", *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 2006, s.28; Halil İncalcık, "Türkler ve Balkanlar", *Balkanlar*, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık, İstanbul 1993,s.11

⁹ Metin Tuncel, *Çanakkale Boğazı...*,s.201; Şihabeddin Tekindağ, *Çanakkale Tarihi...*,s.343; Halil İncalcık, *Osmanlı İmparatorluğu...*,s.16-18; Halil İncalcık, *Devlet-i Aliyye...*,s.69; Nocalae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu...*,s.215; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi...*,s.140,170; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı...*,s.46; Nicolas Vatin, "Osmanlıların Yükselişi", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, (çev. Server Tanili), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s.45; Feridun Emecen, *Osmanlı Devleti...*,s.25,30; Uğur Altuğ, *Fatih Sultan Mehmet...*,s.253; Fahmeddin Başar, *Fatih Dönemi...*,s.10; Feridun Emecen, *Gelibolu...*,s.1; Halil İncalcık, *Batı Anadolu'da Yükselen...*,s.47; İdris Bostan, "İlk Osmanlı Deniz Üssü Gelibolu", (ed. İdris Bostan, Salih Özbaran), *Türk Denizcilik Tarihi*, C.1, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2009,s.74; ; Halil İncalcık, *Polonya (Apollunia)...*,s.40; Halil İncalcık, *Türkler ve Balkanlar...*,s.11.

I. Mehmet döneminde 1416 tarihinde Venedik güçleri arasında Çanakkale Boğazı'nda deniz savaşı olmuştur. Çalı Bey komutasındaki Osmanlı donanması ilk deniz savaşında başarılı olmasına rağmen ikinci mücadele esnasında Çalı Bey'in ölmesi sonucu Osmanlı donanması Venedik kuvvetlerine yenilmiştir. Savaş sonrasında iki güç arasında barış anlaşması imzalanmıştır. Bu yenilgi Boğazdaki Osmanlı egemenliğini fazla etkilememiştir. Bu tarihten sonra Kilitbahir Kalesi'nin kuruluşuna kadar boğazda Haçlı taarruzları dışında büyük gelişmeler yaşanmamıştır.¹⁰

---

¹⁰ Johan Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluk Tarihi*, C.1, (çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011,s.344-347;Necdet Öztürk, " Fetret Devri ve Osmanlı Hakimiyetinin Yeniden Tesisi", (ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.228; Metin Tuncel, *Çanakkale Boğazı...*,s.201; Halil İncalcık, *Osmanlı İmparatorluğu...*,s.25; Halil İncalcık, *Devlet-i Aliyye...*,s.88; Nocalae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu...*,s.329-330; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi...*,s.354; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı...*,s.175; Nicolas Vatin, *Osmanlıların Yükselişi...*,s.76; Feridun Emecen, *Gelibolu...*,s.1; Dukas, *İstanbul 'un Fethi Dukas Kroniği (1341-1462)*, (çev. V.Mirmiroğlu), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2013,s.83-84; Kate Fleet, "Osmanlı Devleti'nin Erken Döneminde Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de Denizcilik Faaliyetleri", (editör: İdris Bostan, Salih Özbaran) *Türk Denizcilik Tarihi*, C.1, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2009, s.69-70; İdris Bostan, *İlk Osmanlı Deniz...*,s.76; Mehmet İrdesel, *Fotoğraflarla ve...*,s.11.

1.3. Kilitbahir Kalesi'nin Kuruluşu ve Günümüze Kadar Geçirdiği Tadilatlar

Kilitbahir Kalesi Çanakkale Boğazı'nın en dar yerinde yarımada tarafında kurulmuş bir kıyı yerleşmesidir. Kalenin karşısında ise aynı tarihte kurulan Kal'a-i Sultaniye (Çimenlik Kalesi) bulunmaktadır.¹¹ Kalenin Fatih Sultan Mehmet döneminde inşa edildiği ve nereye yapıldığı hakkında bilgi veren ana kaynaklar; Tursun Bey¹², Kritovulos¹³, İbn Kemal¹⁴, Piri Reis¹⁵ ve Evliya Çelebi¹⁶ olmuştur. Bu müellifler arasında Evliya Çelebi kalenin yapılışını H. 856 (M. 1452/1453) tarihini vermişse de bu tarih kalenin yapılış yılıyla örtüşmemektedir.¹⁷ Kalenin yapım işi Fatih'in görevlendirmesiyle Gelibolu Sancakbeyi Yakup Bey tarafından yürütülmüştür.¹⁸

Kalenin kuruluş amacının bir yerleşim yerinin savunma amacı taşımadığını daha çok İstanbul fethinden sonra boğazın güvenliği sağlamak, denizden geçen gemileri kontrol etmek ve gelebilecek düşman donanmalarını durdurmak için yapıldığı bilinmektedir.¹⁹ Kilitbahir de kullanılan toplardan ve devlet merkezinden gönderilen mühimmattan da anlaşılacağı üzere kalenin boğazın güvenliğinde etkin olarak kullanıldığı da bilinmektedir.²⁰

Kalenin kitabesi günümüze ulaşmamasından dolayı kalenin mimarı bilinmemektedir; fakat İsmail Utkular kalenin Fatih döneminin önemli mimari olan Muslihiddin tarafından inşa edildiğini belirtmiştir.²¹ Kalenin yapılış tarihi hakkında çeşitli rivayetler olmasına rağmen Ekrem Hakkı Ayverdi'nin yaptığı mukayeseler sonucu kalenin 1462 yılında yapıldığını belirtmiştir.²²

¹¹ Ali Osman Uysal, "Kilitbahir (Kilidü'l Bahr) de Tarihi Doku ve İki Hamam", *Eceabat Değerleri Sempozyumu 27 Ağustos 2008*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, Boğaz Matbaa, Çanakkale 2008,s.54; Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886(1451-1481)*, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü, Baha Matbaası, İstanbul 1974, s.790.

¹² Tursun Bey, *Tarih-i Ebül Feth*, (hızr. A.Mertol Tulum), Baheha Matbaası, İstanbul 1977,s.75.

¹³ Kritovulos *Tarihi 1451-1467*, (çev. Ari Çokona), 2. Baskı, Heyamola Yayınları, İstanbul 2013,s.551-553.

¹⁴ İbn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman VII. Defter*, (hızr. Şerafettin Turan), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991,s.101.

¹⁵ Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, C.1, (ed. Ertuğrul Zekai Ötke), (çev. Vahit Çubuk), Alaş Ofset, Kültür ve Turizm Bakanlığı-The Historical Research Foundation İstanbul Research Center, İstanbul 1988,s.205.

¹⁶ Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*, C.5, (hızr. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, s.155.

¹⁷ Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*...,s.155;Cevat İnce, Bahattin Köylü,"Eceabat'ta Bir Kale ve Üç Tabyanın Tarihçesi İle Restorasyon Deneyimi", *Eceabat Değerleri Sempozyumu 27 Ağustos 2008*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, Boğaz Matbaa, Çanakkale 2008,s.153.

¹⁸ Yusuf Acioglu, *Çanakkale Boğazı'ndaki*...,s.38; *Kritovulos Tarihi 1451-1467*...,s.551-553

¹⁹ Ali Osman Uysal, *Kilitbahir (Kilidü'l Bahr)*...,s.54.; Yusuf Acioglu, *Çanakkale Boğazı'ndaki*...,s.38; *Kritovulos Tarihi 1451-1467*...,s.551-553.

²⁰ BOA. MAD.d., Dosya 10437,s.32; BOA. C.AS. Dosya 913/ Gömlek 39439,s.1a; BOA. C.AS. Dosya 702/ Gömlek 29473,s.1b; BOA. C.AS. Dosya 454/ Gömlek 18942,s.1-2; BOA. C.AS. Dosya 391/ Gömlek 16148, s.1a, 2a,2b; BOA. C.AS. Dosya 49/ Gömlek 2297; BOA. D..BŞM.TPH.d., Dosya 18939, s.16,17,18.

²¹ İsmail Utkular, *Çanakkale Boğazında Fatih Kaleleri*, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi),1954, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, s.35; Yusuf Acioglu, *Çanakkale Boğazı'ndaki*...,s.38.

²² Yusuf Acioglu, *Çanakkale'deki Osmanlı*...,s.29; Franz Babinger, *Mehmed The Conqueror and His Time*, (ed. William C. Hickman), Bolligen Series XCVI, Princeton Universty Press.s.208.

Ayverdi'nin bu tezi yapılan dendrokronolojik²³ yöntemle doğrulanmış ve kalenin 1462 de yapıldığı tespit edilmiştir.²⁴ 2015-2017 yılları arasında kale de yapılan Restorasyon kapsamında ve tarafımızca yürütülen kazı çalışmalarında (28 Temmuz 2015-8 Şubat 2016) kalenin kuruluşuyla ilgili herhangi bir kitabeye rastlanmamıştır.

Kale, yapılışından sonra farklı dönemlerde yeni eklemeler ve tadilatlar görmüştür. Elimizdeki belgelere göre kaleye ilk ekleme Kanuni Dönemi'nde olmuştur. Bu ekleme Sarı Kule (Kanuni Kulesi) ve yeni sur duvarları olmuştur. Sarı kulenin kapısı üzerinde bulunan kitabede kulenin H.948 (M. 1541-1542) tarihinde yapıldığı yazılmıştır.²⁵ Arşiv kaynaklarına göre kalenin; 1679 da²⁶, 1761 de²⁷, 1770 te²⁸, 1809 da meydana gelen depremden sonra²⁹, 1814 te³⁰, 1831 de³¹, 1839 da³², 1840 ta³³ ve 1864 te³⁴ bakım ve tadilat geçirdiği bilinmektedir. Ayrıca II. Abdulhamit döneminde 1893-1894 yılları arasında kale de bakım ve onarım yapılmıştır.³⁵ Kalenin I. Dünya Savaşı'nda etkin olarak kullanıldığı ve saldırılar maruz³⁶ kaldığı bilinmektedir. Kazı çalışmalarımızda çok sayıda şarapnel parçaları bulunması ve orta kulenin güneye bakan duvarında savaş döneminde kalan iz ile kalenin savaş esnasında uğradığı tahribatı göz önüne sürmektedir. .

Fatih dönemi surları ve Kanuni dönemi surları arasında yer alan ve tarafımızca geç dönem avlusu adı verdiğimiz kısımda ilk olarak 1915 teki hava fotoğrafında görülen iki yapı bulunmaktaydı. Fotoğraf da yapılardan birisi avlunun ortasında diğeri ise Fatih dönemi surlarına bitişik olarak görülmektedir. Bu yapılar 1960 tan sonra havadan çekilen fotoğraflar da görülmemiştir. Kazı esnasında ortada görülen yapının temelleri ortaya çıkarılmış ve bu yapının 5 odadan oluşan bir mekan olduğu tespit edilmiştir. Yaptığımız arşiv çalışmalarında Tapu Genel Müdürlüğüne ait arşiv belgesinde bu mekanın atölye olarak kullanıldığı yazılmıştır.³⁷ Kazı esnasında bu mekanda bulunan arkeolojik buluntular arşiv belgesini doğrular nitelikte olmuştur. Böylece arşiv belgelerindeki bilgilerden ve kazılardan çıkan buluntulardan anlaşılacağı üzere geç dönem avlusundaki bu yapının

²³ Ağaç halkalarıyla tarihlendirme yöntemi.

²⁴ Yusuf Acioğlu, *Çanakkale'deki Osmanlı...*,s.29; Yusuf Acioğlu, *Çanakkale Boğazi'ndeki...*,s.38; Peter Ian Kuniholm, Deondokronoloji "Yöntemiyle Tarihlendirilmiş Osmanlı Anıtları", *Osmanlı Arkeolojisi*, çev. Bilge Altınok,(ed. Uzi Baram, Lynda Carrol), Kitap Yayınevi, İstanbul 2004,s.125.

²⁵ Ali Osman Uysal, *Kilitbahir (Kilidü'l Bahr) ...*,s.54.; Yusuf Acioğlu, *Çanakkale Boğazi'ndeki...*,s.38; Yusuf Acioğlu, *Çanakkale'deki Osmanlı...*,s.30.

²⁶ BOA. MAD.d., Dosya 2911, s.161.

²⁷ BOA. MAD.d., Dosya 3160, s.288.

²⁸ BOA. C.AS. Defter/648, Gömlek/27269; BOA, C.AS. Defter/47, Gömlek/2193.

²⁹ BOA. D.BŞM.d. Dosya 7661 ,s.8,9,21; BOA, D.BŞM.BNE.d., Dosya 16141 s.13-14.

³⁰ BOA. D.BŞM.BNE.d., Dosya 16153, s.9,10,11.

³¹ BOA. D.BŞM.BNE.d., Dosya 16393, s.10-11.

³² BOA. ML.d., Dosya 84, s.6-7.

³³ BOA. D.BŞM.BNE.d., Dosya 16419, s.7,8,9.

³⁴ BOA. TŞRBNM., Dosya/25, Gömlek/121.

³⁵ Yusuf Acioğlu, *Çanakkale'deki Osmanlı...*,s.30.

³⁶ BOA. DH.EUM.6.Şb., Dosya/20, Gömlek/31.

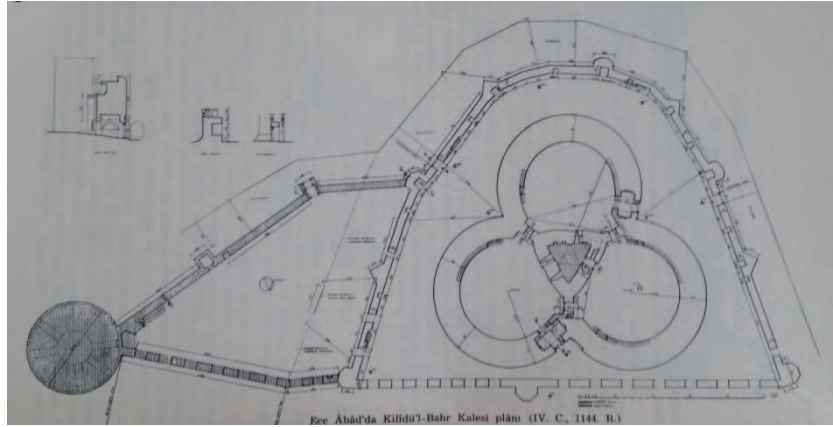
³⁷ Tapu Genel Müdürlüğü Arşivi, Belge No.53, Yıl 1939.

atölye olduğu tespit edilmiştir. Atölyenin ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir.

1.4. Kilitbahir Kalesi'nin Mimari Özellikleri

Kilitbahir Kalesi plan itibarıyla topografyaya uygun bir biçimde yerleştirilmiş ve klasik dikdörtgen ya da kare biçimli Osmanlı kale mimarisinden farklı bir özellikte inşa edilmiştir.³⁸ Kale mimari açıdan ilk aşamada; ortada üçgen şeklinde olan orta kule³⁹, kulenin etrafında üç yapraklı yonca şeklinde 180 derecelik üç adet iç sur duvarı, dış sur duvarı ve hendekten oluşmaktadır. Kale bu farklı mimari özelliğinden dolayı Osmanlı askeri kaleleri arasında eşsiz bir yapı olmuştur.⁴⁰ Doğan Kuban: “Fatih’in Rönesans’a paralel bir düşüncenin etkisinden ötürü kaleyi farklı bir mimaride yapmış olacağını vurgulamıştır”.⁴¹

Kanuni döneminde kalenin güney kısmına bir kule ve dış surlara geçirilmiş üçgen şeklinde yeni kale duvarlar eklenmiştir. Kanuni döneminde eklenen bu duvarlardan ötürü eski hendek duvarının da genişletildiği Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından ilk olarak tespit edilmiştir.⁴² (Şekil 1.1.) Kale de yapılan kazıda eski hendeğe ait duvar kalıntısı ortaya çıkarılmış ve eski hendek duvarına eklemeler yapılarak genişletildiği görülmüştür. Kazıda çıkan bu duvar kalıntısı Ayverdi'nin tespitinin doğru olduğunu göstermiştir. (Resim 1.1.) II. Abdülhamid döneminde 1893-1894 yılları arasında kalede yeni eklemeler ve tadilatlar yapılmıştır.⁴³

44

Şekil 1.1. Eski hendek duvarının yönü ve Kanuni dönemi eklentisinden sonraki yönü

³⁸ Yusuf Acioğlu, *Çanakkale Boğazı'ndaki...*,s.37

³⁹ Kale ilgili önceki çalışmalarda ana kule veya iç kule denilen bu kısma, tezimizde orta kule olarak adlandırılmıştır. Bunun sebebi ise kale ile ilgili Osmanlı dönemine ait arşiv belgelerinde yaptığımız çevirilerinde kayıtlarda bu kuleye orta kule denilmiş ve kulenin arşiv belgelerindeki ismi kullanılmıştır.

⁴⁰ Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, 2. Baskı, İnkılap Kitapevi, İstanbul 2004, s.620.

⁴¹ Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, Yem Yayınları, İstanbul 2007,s.230.

⁴² Ekrem Hakkı Ayverdi, İ. Aydın Yüksel, *İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi*, İstanbul Fetih Cemiyeti, Baha Matbaası, İstanbul 1976,s.159.

⁴³ Yusuf Acioğlu, *Çanakkale'deki Osmanlı...*,s.30.

⁴⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, İ. Aydın Yüksel, *İlk 250 Senenin ...*,s.160.

Resim. 1.1. 2015-2016 yılları arasında yapılan kazıda ortaya çıkarılan eski hendek duvarı.

Yukarıda belirtildiği gibi kalenin ilk mimarisi şekli; dış sur, iç sur, orta kule ve dış suru çevreleyen hendek oluşmaktadır. Dış sur yaklaşık olarak 7 m. yükseklik 2,18-2,27 m. kalınlığındadır. Surların üzerinde 1,50 m. yüksekliği olan 9 adet kule bulunmaktadır. Bunların beşi dıştan beş kenarlı dördü ise üçgen biçimindedir. Dış suru kuşatan kuru hendek ise yaklaşık olarak 10 -12 m. genişliğindedir.⁴⁶ Dış surun iç kaleye kuzeyden giriş kapısı bulunmakta ve günümüze ulaşmayan hendek üzerine atılan ahşap köprü ile bu kapıdan kaleye geçilirdi. Bu kapı moloz taşlarla eski bir dönemde kapatılmıştır. 2015-2017 yılları arasındaki kalede yapılan restorasyon çalışmasında yeni ahşap köprü yapılmış ve kapalı olan kuzey giriş kapısı açılmıştır. Dış sur duvarının doğu tarafındaki deniz surları eski bir zamanda tahrip edilerek kaldırılmıştır. Bu surların tam olarak ne zaman kaldırıldığı hakkında elimize net bir tarih bulunmamaktadır; fakat 1853 te Paris'te yayınlan L'illustration: Journal Universal adlı eserde yer alan Kilitbahir Kalesi gravüründe dış surlar görülmemektedir. Bu gravür ile 1850 den sonra doğu kısmındaki surların kaldırıldığı düşünülmektedir.⁴⁷ Kazı çalışmalarında deniz surların temel kalıntıları bulunmuş ve kayıt altına alınmıştır. Kayıt işleminden sonra surun temel kalıntıları geotekstille koruma altına alınarak elenmiş toprakla üzeri kapatılmıştır.

İç sur ise üç bölümden oluşmaktadır. Yukarıdan bakıldığında bu üç bölümün her bir kısmı 180 derecelik dairelere benzemektedir. Bu daireler arasında kalenin orta kulesi bulunmaktadır. Bunların arasına sonradan eklendiği düşündüğümüz mazgallı duvarla kapatılmış ve birer kapı ile birbiri arasında geçişi sağlayan eklemeler vardır. İç surun dış

⁴⁵ 2015-2016 yılları arasında Kilitbahir de yapılan kazıda ortaya çıkarılan eski hendek duvarı.

⁴⁶ Yusuf Acioğlu, *Çanakkale'deki Osmanlı ...*,s.27-28.

⁴⁷ Cevat İnce, Bahattin Köylü, *Eceabat'ta Bir Kale...*,s.156.

yüzeyinde duvar üzerinde iki sıra halinde tuğlaların farklı dizilmesi ile oluşturulmuş meandr tezyinatı görülür.⁴⁸

Sur da devşirme birçok malzeme bulunmaktadır. İç sur da doğu ve kuzeyde olmak üzere iki giriş kapısı bulunmaktadır. Osmanlı arşiv belgelerinde kuzey kapısına: poyraz tarafı kapısı denilmiştir.⁴⁹ Her iki kapının sağ ve solunda da askerlerin nöbet tutacağı kapılı nişler bulunmaktadır. Kapıların üzerindeki kitabe yerleri vardır; ama bu kitabeler günümüze ulaşmamıştır. Kuzey kapısı eski bir dönemde moloz taşlarla kapatılmıştır. 2015-2017 restorasyonunda kuzey kapısı tekrardan açılmıştır. İç surun duvarları 7 m. kalınlığı ve 20 m. yüksekliği vardır. İç sur seğirdim yeri ve dışa doğru genişleyen mazgallı barbatalara sahiptir.

İç surların ortasında yer alan orta kule üçgen biçiminde olup yedi kattan oluşmaktadır. Orta kulenin duvar kalınlığı 4 m. ve yüksekliği 30 m. dir.⁵⁰ Kulenin kuzey tarafa bakan giriş kapısı bulunmaktadır. Kulenin giriş kısmında zemin kat yer almakta ve bu katın altında sarnıç bulunmaktadır. Yaptığımız arşiv çalışmalarında Maliyeden Müdevver Defteri ve Bab-ı Defteri Başmuhasebe Bina Emini Kalemi Defterlerine ait arşiv belgelerinde orta kulede yer alan bu sarnıçtan bahsedilmemiştir.

Kulenin hemen girişindeki zemin katta solda kapalı bir niş, sağda birinci kata duvarın içinden geçen rampa şeklinde kulenin üst katına çıkılan kısım bulunmaktadır. Bu kısımdan sonra eskiden kulenin üst katlarına çıkmak için ahşap döşeme ve merdivenler bulunmaktaydı. I. Dünya Savaşı'nda tamamen yanarak tahrip olan ahşap döşemeler.⁵¹ 2012 yılında kale de yapılan restorasyon faaliyetiyle yeniden yapılmış ve ahşap döşeme ile üst katlara çıkma imkanı sağlanmıştır. Orta kulenin iç yapısında zemin dahil olmak üzere her katta üç adet tuğla tonozlu pencereler vardır. Zemin ve yedinci kat dışında diğer katların her birinde üstü açık iki adet ocak ve kapalı niş içinde yer alan bir adet tuvalet yer almaktadır. Ocakların ısınma veya yemek pişirmek için kullanıldığı düşünülmektedir. Tuvaletlerin alt kaideleri bulunmaktadır. Yedinci katta kapalı niş içinde terasa çıkan bir kapı bulunmaktadır. Orta kulenin tavanı tuğla örülü olup kubbe şeklindedir.

Dış surların güney kısmında Kanuni döneminde, kesme taşlardan yapılan bir kule ve dış surlara geçirilmiş yeni sur duvarları eklenmiştir. Bu kule 8,5 m. çapında ve daire planıdır.⁵² Alt kısmında mahzeni bulunmaktadır.⁵³ Kuleye kuzeyde yer alan taş merdivenle çıkılmaktadır. Yine kuzeyde yer alan basık kemerli niş içerisine alınan basık kemerli bir kapı ile kuleye girilmektedir.

⁴⁸ Yusuf Acioğlu, *Çanakkale'deki Osmanlı ...*,s.27.

⁴⁹ BOA, D.BŞM.BNE.d., Dosya 16141 s.13; BOA. D.BŞM.BNE.d., Dosya 16419, s.8.

⁵⁰ Yusuf Acioğlu, *Çanakkale'deki Osmanlı ...*,s.28-29.

⁵¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, İ. Aydın Yüksel, *İlk 250 Senenin...*,s.161.

⁵² Yusuf Acioğlu, *Çanakkale'deki Osmanlı ...*,s.29.

⁵³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde...*, s.803.

Kapının üzerinde kulenin yapılış kitabesi yer almaktadır. Kulenin girişinde solda üst terasa çıkmak için duvarın içinden geçen merdivenler yer almaktadır. Kulenin içerisinde dışa açılan yedi adet sivri kemerli mazgal pencere bulunmaktadır. Kulenin iç kısmındaki doğu duvarında Çanakkale Boğazını gösteren bir harita çizilmiştir. Kulenin teras katında ise sekiz adet dışa doğru genişleyen mazgal açıklıkları bulunmaktadır.⁵⁴

Kalenin kuruluşundan günümüze kadar mimarisi hakkında bilgi veren çok sayıda gravür, harita, çizim ve fotoğraf bulunmaktadır. Bu dokümanlar arasında kaleyle ilgili eski fotoğraflar tezin kazı bölümünde kullandığı için, bu başlıkta kalenin mimarisi hakkında bilgi veren gravür, harita, çizim ve planlar kullanılmaya çalışılmıştır. Kale hakkında bilgi veren gravür, çizim, plan ve haritaların tümü kullanılmamış önemli görülen görsel dokümanlar kullanılmıştır.

Kaleyle ilgili ilk görsel Hartmann Schedel 1493 yılına ait Dünya Tarihi Kitabı'ndaki Çanakkale Boğazı ve Kaleleri gravürüdür. Bu gravürde gösterilen Kilitbahir Kalesi günümüz mevcut mimari planıyla hiçbir benzerliği yoktur. (Şekil 1.2.)

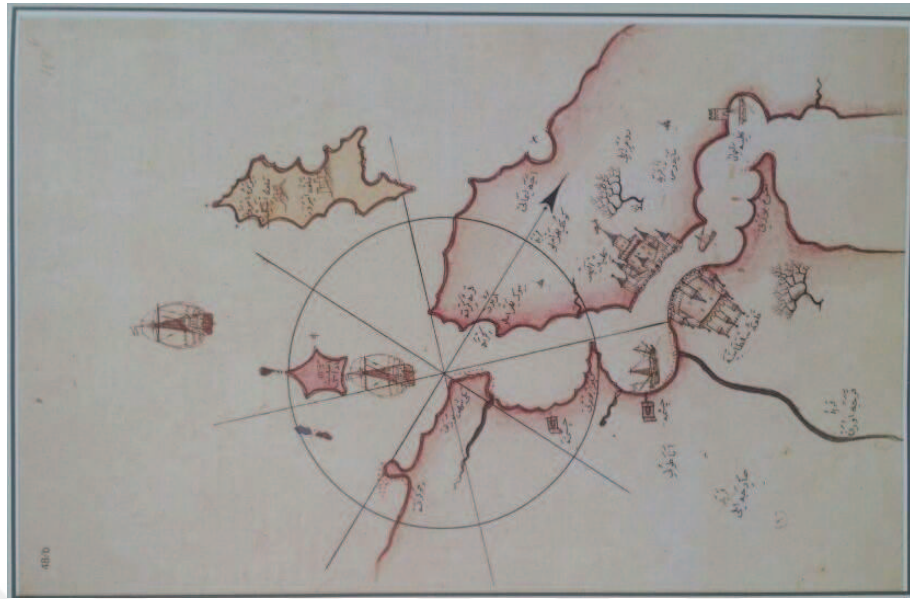
Şekil 1.2. Hartmann Schedel Dünya Tarihi Kitabı'ndaki Çanakkale Boğazı ve Kaleleri 1493

Piri Reis'in 1526 yılına ait haritasında Kilitbahir Kalesi gösterilmiştir. Kalenin coğrafi konumu iyi bir şekilde verilmiştir. Kalenin mimari şekli orijinal özelliklerinden farklı şekilde gösterilmiştir. Orta kule üçgen yapısı yerine dairesel olarak verilmiştir. Dış surları kuşatan hendek duvarları çizimde gösterilmemiştir. Haritanın yapılış tarihi Sarı kulenin inşa tarihinden önce olduğu için sarı kule harita çiziminde yoktur. (Şekil 1.3.)

⁵⁴ Yusuf Acioğlu, *Çanakkale'deki Osmanlı...*,s.29

⁵⁵ <<https://www.raremaps.com/gallery/detail/46835/Tracia/Schedel.html>>, (15.04.2017)

56

Şekil 1.3. Piri Reis'in 1526 yılına ait Haritası

Giovanni Francesco Camocio'nun 1572 tarihli gravüründe dış sur, üstündeki kuleleri dışında gerçeğe yakın çizilmiştir, iç sur ve orta kule ise orijinal şeklinden farklı olarak dairesel şekilde gösterilmiştir. (Şekil 1.4.)

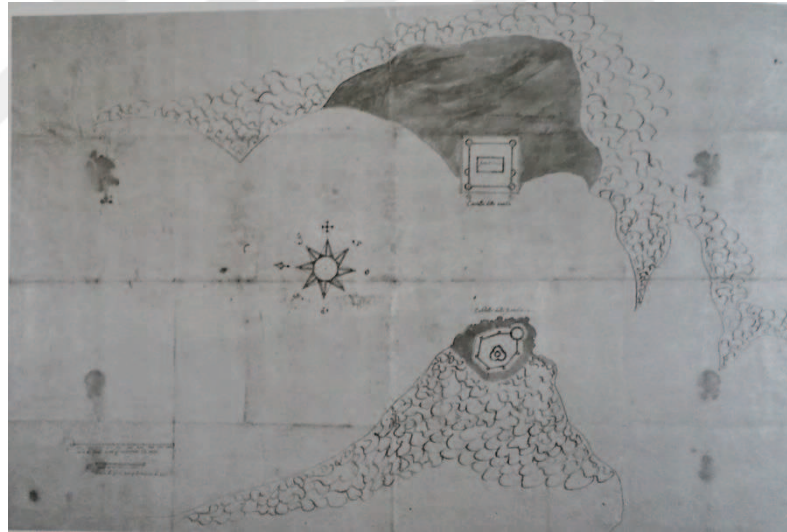
57

Şekil 1.4. Giovanni Francesco Camocio'nun 1572 tarihli gravürü

⁵⁶ Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye...*, s.224.

⁵⁷http://www.historiccities.huji.ac.il/turkey/dardanelles/maps/camocio_1572_dardanelles_europe.html, (09.04.2017)

Aygül Ağır tarafından Floransa Devlet Arşivi'nin önemli belgelerini içeren Medici Tasnifi'nde Kilitbahir Kalesi ile ilgili 11 Temmuz 1581 yılına ait 3 adet çizim bulunmuştur. Bu çizimler: “Castelli dello Stretto di Costantinopoli, Pianta dei castelli di Natolia e della Romelia (Kostantinapolis Boğazı Kaleleri, Anadolu ve Rumeli Kalelerinin Planı) adlı başlıkta bulunmaktadır. Çizimler Francesco Medici (1574-1587) döneminde çizilmiştir. Çizimlerin müellifi bilinmemektedir. Bu çizimler Kilitbahir Kalesi ile ilgili elimizdeki en eski çizimlerdir. Çizimler askeri rapor tarzında olup Osmanlı İmparatorluğuna yapılması düşünülen askeri hareket için tasarlandığı düşünülmektedir. 1 numaralı çizim 470x740 mm. ölçülerindedir. Çizimde iki kalenin ismi yer almaktadır. Kilitbahir Kalesi'ne “Castello della Romelia” Rumeli Kalesi, Kale-i Sultaniye'ye “Castello della Notalia” Anadolu Kalesi denilmiştir. Çizimde yön işareti ve iki farklı ölçekte bulunmaktadır.⁵⁸ (Şekil 1.5.) Kilitbahir Kalesinin dış suru, iç suru ve Kanuni dönemi eklemeleri bugünkü kalenin mevcut mimari planına benzer şekilde çizilmiştir. Orta kule ise orijinal üçgen şekillin de olamayıp dairesel olarak çizilmiştir. Kalenin arka kısmındaki karalama şekilde çizilen desenler ise arka kısmının yeşil bir dokuya sahip olduğunu göstermektedir. İlk defa bu çizimde hendek duvarı gösterilmiş; ama dış surdan iç surla geçişi sağlayan kuzey ve güneyde yer alan hendek üzerine atılan köprüler çizimde gösterilmemiştir.

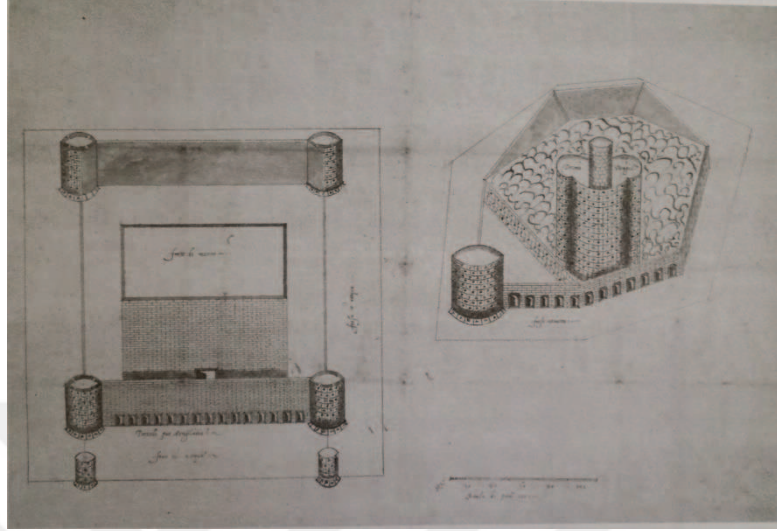
Şekil 1.5. Floransa Devlet Arşivi 11 Temmuz 1581 yılına ait Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye Çizimleri. 1 numaralı çizim.

2 numaralı çizimde iki kalenin perspektik çizimlerini içermektedir. Bu çizimde bir adet ölçek kullanılmış ve Kilitbahir Kalesi'nin etrafındaki hendeğin kuru olduğu ve iç surların üçgen şeklinde olduğu yazılmaktadır. Ayrıca kalenin dış ve iç surları arasında

⁵⁸ Aygül Ağır, “Floransa Devlet Arşivi’nde Bulunan Anadolu ve Rumeli Kaleleri Çizimleri (1581)”, edi Geza David, Ibolya Gerelyes, *Thirteenth International Congress of Turkish Art*, Hungarian Notional Museum, Budapest 2009,s.38.

⁵⁹ Aygül Ağır, *Floransa Devlet Arşivi’nde ...*,s,44

kalan avlusu karalamalı desenler çizilmiştir. Bu desenler kalenin Sarı kule kısmının yeşil bir dokuya sahip olduğunu göstermektedir.⁶⁰ Çizimde iç sur, dış sur ve orijinaline benzer çizilmiştir. Orta kule ise dairesel şeklinde çizilmiştir. (Şekil 1.6.)

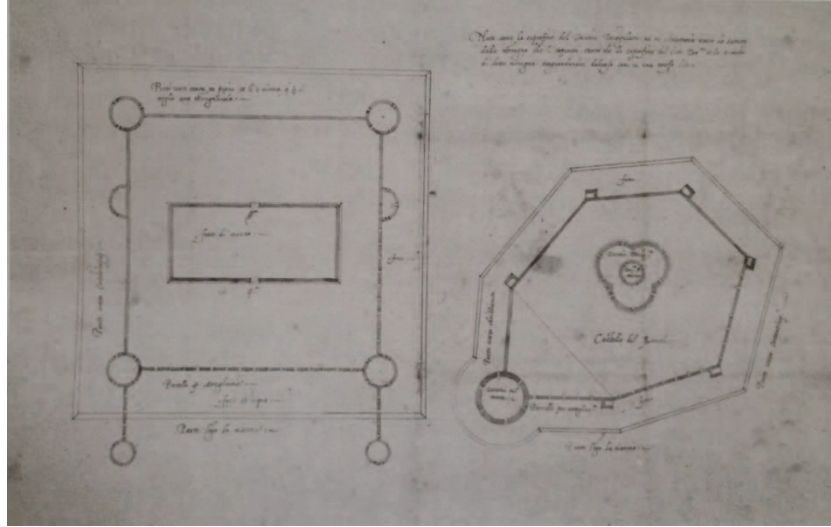
Şekil 1.6. Floransa Devlet Arşivi 11 Temmuz 1581 yılına ait Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye çizimleri. 2 numaralı çizim.

3 numaralı çizim 370x478 mm. ölçülerindedir. Çizimde bir adet ölçek kullanılmıştır. Çizimde kalelerin detaylı çizimleri dikkat çekicidir. Kaleler hakkında bilgi içeren yazı bulunmaktadır. Her iki kalenin Kuzeydoğu yönüne” Costantinopoli” tarafı, Güneybatı yönüne” Parte verso christianita” Hıristiyanlık tarafı yazılmıştır. Kilitbahir’in çizimi üstünde üç satırlık yazı yer almaktadır.⁶² Çizimde Kilitbahir Kalesi’nin dış sur duvarları üzerinde altı adet burcuyla ve etrafını çevreleyen hendek duvarıyla gösterilmiştir. İç sur, orta kule ve Sarı kule üzerlerinde bulunan dendanlarıyla gösterilmiştir. İç sur ve Kanuni Kulesi orijinal şekliyle verilmiştir. Orta kule dairesel formda çizilmiştir. (Şekil 1.7.)

⁶⁰ Aygül Ağır, *Floransa Devlet Arşivi’nde...*, s.38-39.

⁶¹ Aygül Ağır, *Floransa Devlet Arşivi’nde...*, s.45.

⁶² Aygül Ağır, *Floransa Devlet Arşivi’nde...*, s. 39-40.

63

Şekil 1.7. Frolansa Devlet Arşivi 11 Temmuz 1581 yılına ait Kilitbahir ve Kal'a-i Sultaniye çizimleri. 3 numaralı çizim.

George Sandys'ın 1610 yılına ait gravüründe; kalenin dış surları denize paralel, İç surları mevcut orijinal plan şemasına benzer ve orta kule dikdörtgen şekilde çizilmiştir. Sarı kule kalenin bir burcu gibi gösterilmiştir. (Şekil 1.8.)

64

Şekil 1.8. George Sandys'ın 1610 yılına ait gravürü

Iacobus Peeters'ın 1624 yılına ait gravüründe Kilitbahir Kalesi; şevli olan dış surları üçgen şeklinde ve üçgenin kenarlarında üç kule ile, üç dairesel şeklindeki iç suları birbirine bitişik altı daire şeklinde ve ana kulede altı dairenin içinde yükselen bir burç şeklinde

⁶³ Aygül Ağır, *Floransa Devlet Arşivi'nde...*,s.45.

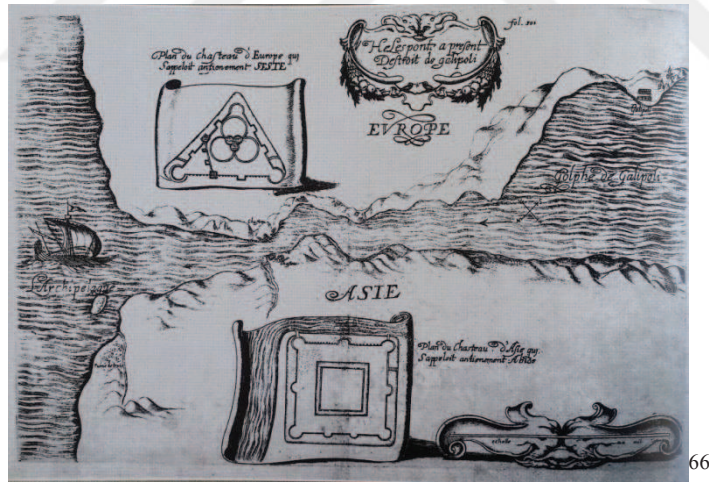
⁶⁴ Çanakkale Gravürleri, 16.-17.-18.-19. Yüzyıl, Çanakkale Valiliği, s.12; Cevat İnce, Bahattin Köylü, *Eceabat'ta Bir Kale...*,s.180.

çizilmiştir. Kalenin girişi doğu kısmında, deniz tarafındaki dış surda gösterilmiştir. (Şekil 1.9.)

Şekil 1.9. Jacobus Peeters'in 1624 yılına ait gravürü

Müellifi belli olmayan 1624 yılın ait gravürde Kilitbahir Kalesi; dış surları üçgen şekilde üzerinde dokuz burcuyla ve surların kenarında yer alan üç adet kule ile, iç sur orijinal planına benzer ve orta kule de kenarları dairesel şekilde verilmiştir. Kalenin hendeği de gravürde yer almaktadır. İlk defa Kilitbahir'in dış surlar üzerinden iç sura geçmek için hendek üzerinde atılan kuzey ve güneyinde yer alan köprüler gravürde gösterilmiştir. (Şekil 1.10.)

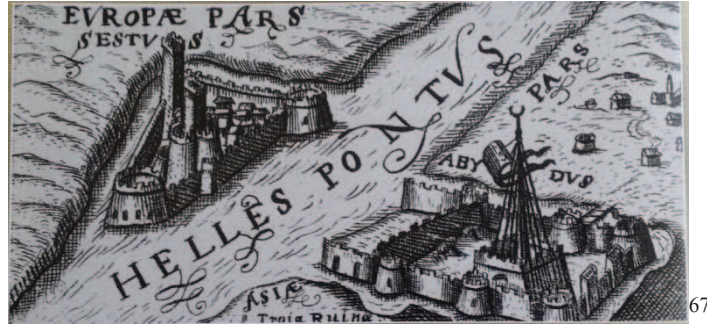
Şekil 1.10. Müellifi belli olmayan 1624 yılına ait gravür

Theophilum Urbium'un 1664 yılına ait gravüründe Kilitbahir 'in dış suru denize paralel ve batıdaki surun üstündeki burç orta kuleden daha uzun verilmiştir. İç sur gerçeğe benzer şekilde çizilmiş ve orta kule dikdörtgen olarak verilmiştir. Sarı kule ve kalenin kuzeydoğu köşesinde yer alan başka bir kule dairesel olarak çizilmiştir. Kuzeydoğuda yer

⁶⁵ Çanakkale Gravürleri...,s.13.

⁶⁶ Çanakkale Gravürleri...,s.14.

alan bu kule, batıda dış sur üstündeki burç ve kalenin dış ve iç sur arasında gösteren yapılar kalenin gerçek mimarisiyle örtüşmemektedir. (Şekil 1.11.)

Şekil 1.11. Theophilum Urbium'un 1664 yılına ait gravürü

Müellifi belli olmayan 1680 ait gravürde Kilitbahir Kalesi; dış sur, Sarı kule ve iç surlar orijinaline benzer olarak verilmiştir. Orta kule dairesel olarak çizilmiş ve kuzeyde yer alan köprü de gösterilmiştir. (Şekil 1.12.)

Şekil 1.12. Müellifi belli olmayan 1680 yılına ait gravür

Faruk Bilici tarafından Fransız arşivlerinde Çanakkale Boğazı ve kaleleriyle ilgili bazı planlar bulunmuştur. Bu planları Bilici: “ XIV. Louis ve İstanbul’u Fetih Tasarısı” kitabında yayınlamıştır. Kilitbahir ile ilgili 4 adet plan bu kitapta yer almaktadır. Bu planlar Fransa Kralı XIV. Louis döneminde askeri mühendis Plantier⁶⁹ tarafından 1686 da

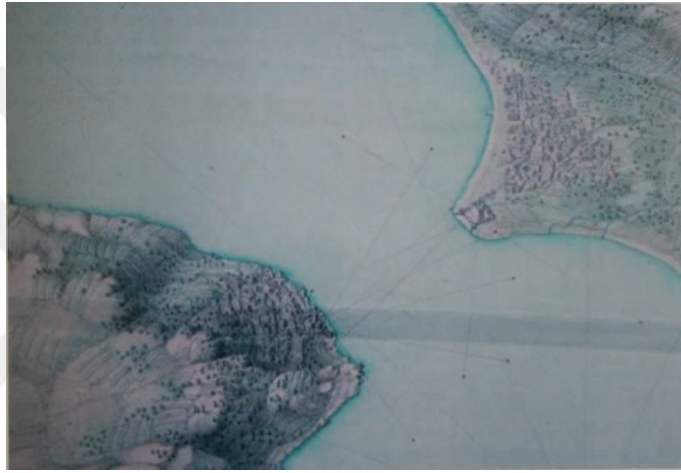
⁶⁷ Çanakkale Gravürleri...,s.14; Cevat İnce, Bahattin Köylü, *Eceabat'ta Bir Kale...*,s.180.

⁶⁸ Çanakkale Gravürleri...,s.17.

⁶⁹ Faruk Bilici, *XIV. Louise ve İstanbul’u Fetih Tasarısı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2004,s.131.

yapılmıştır. XIV. Louis ‘in İstanbul’u ele geçirme tasarısı amacıyla bu planlar yapılmıştır. Birinci planda Kilitbahir ve Çimenlik kalelerinin top atışı mesafelerini göstermektedir. (Şekil 1.13.) İkinci planda Kilitbahir Kalesi’nin dış suru, iç suru, orta kule ve Kanuni eklemeleri bugünkü mevcut plan şemasıyla yakın olarak verilmiştir.(Şekil1.14.) Üçüncüsünde her iki kalenin yükselti planı verilmiştir. (Şekil 1.15.)

Dördüncüsünde iki kalenin çizim planları verilmiştir. Bu planda Kilitbahir ile ilgili çizimde bazı yerlerdeki hatalarına rağmen kalenin çizimi gerçeğe benzer şekilde çizilmiştir. Günümüzde mevcut olan dış surlardaki 9 adet burç bu planda görülmektedir. Orta kule orijinal mimari planına göre üçgen şeklinde verilmiştir. (Şekil 1.16.)

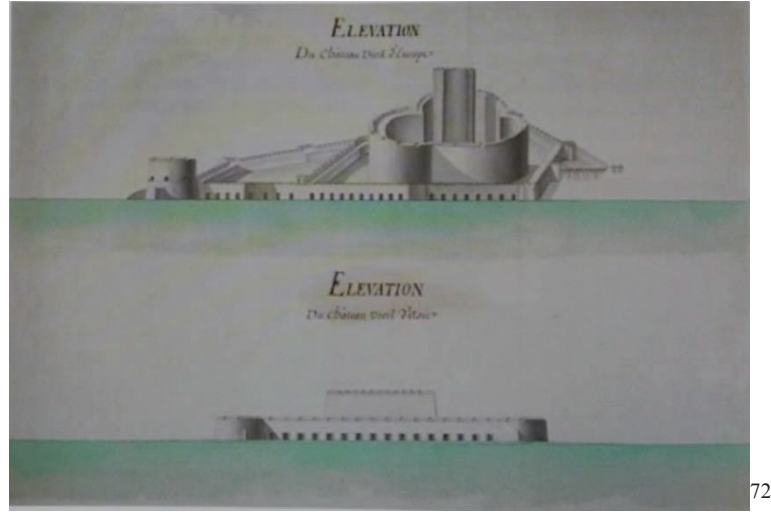
Şekil 1.13. Birinci plan.

Şekil 1.14. İkinci plan.

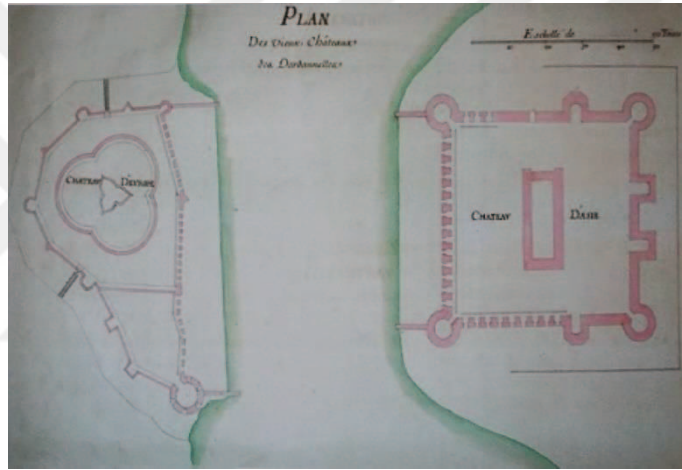
⁷⁰ Faruk Bilici, *XIV. Louise...*, s.161.

⁷¹ Faruk Bilici, *XIV. Louise...*, s.164.

72

Şekil 1.15. Üçüncü plan.

73

Şekil 1.16. Dördüncü plan.

XIV. Louis ayrıca Plantier dışında askeri mühendis ve gemici olan De Combes⁷⁴ kardeşleri (Benjamin ve Pierre) Fetih planı için görevlendirmiştir. İki kardeş Çanakkale Boğazı'ndaki kaleler hakkında bilgi toplamış ve boğazdaki askeri yapıların çizimlerini yapmışlardır. Bu çizimler arasında Kilitbahir Kalesi ile ilgili 1686 yılına ait bir plan yer almaktadır. Planda; iç surlar, dış surlar, sarı kule ve hendek duvarı kalenin orijinal mimarisine benzer şekilde verilmiştir. Orta kule üçgen şeklinde olmayıp kare şeklinde verilmiştir. Çizim, Bilici'nin hazırlamış olduğu kitapta bulunmamaktadır. Bu Çizim internet üzerinden Fransız Milli Kütüphanesi Arşivi sitesinden alınmıştır. (Şekil 1.17.)

⁷² Faruk Bilici, *XIV. Louise...*, s.166.

⁷³ Faruk Bilici, *XIV. Louise...*, s.166.

⁷⁴ Faruk Bilici, *XIV. Louise...*, s.133-134.

Şekil 1.17. De Combes Kardeşlerin 1686 yılına ait Kilitbahir Kalesi Planı.

Corneille de Bruyn 1698 yılına ait Kilitbahirle ilgili iki adet gravürü bulunmaktadır. Birinci gravürde kalenin dış surları üçgen olarak verilmiş, iç sur ve orta kule birbirine bitişik olarak tek kule şeklinde verilmiştir. Sarı kule dış surdaki bağlı bir burç şeklinde gösterilmiştir. (Şekil 1.18.) İkinci gravürde kalenin dış surları denize paralel, iç sur üçgen, orta kule ve Sarı kule dairesel olarak verilmiştir. (Şekil 1.19.)

Şekil 1.18. Corneille de Bruyn 1698 yılına ait gravürü. Birinci gravür.

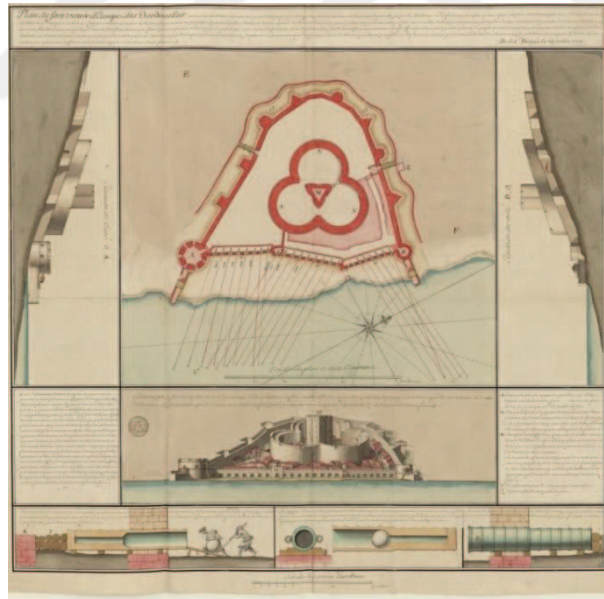
⁷⁵< <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b531006391>>, (22.05.2017).

⁷⁶ Çanakkale Gravürleri...,s.19.

Şekil 1.19. Corneille de Bruyn 1698 yılına ait gravürü. İkinci gravür.

Pierre Berquin'un 1700 tarihli Kilitbahir Kalesine ait aynı sayfa da gösterdiği çizim ve gravürü bulunmaktadır. Çizim ve gravürde kale orijinal mimarisine benzer şekilde göstermiştir. Çizimde dış surlardaki topların atış mesafesini gösteren çizgiler verilmiştir. Kilitbahir Kalesi; üstten, deniz tarafından, sağ ve sol açılardan olmak üzere dört farklı şekilde gösterilmiştir. Ayrıca kalede kullanılan toplardan birisinin atışa hazırlanma şekli çizimde gösterilmiştir. (Şekil 1.20.)

Şekil 1.20. Pierre Berquin'un 1700 tarihli Kilitbahir Kalesi'ni gösteren çizimi ve gravürü.

⁷⁷ Çanakkale Gravürleri...,s.21.

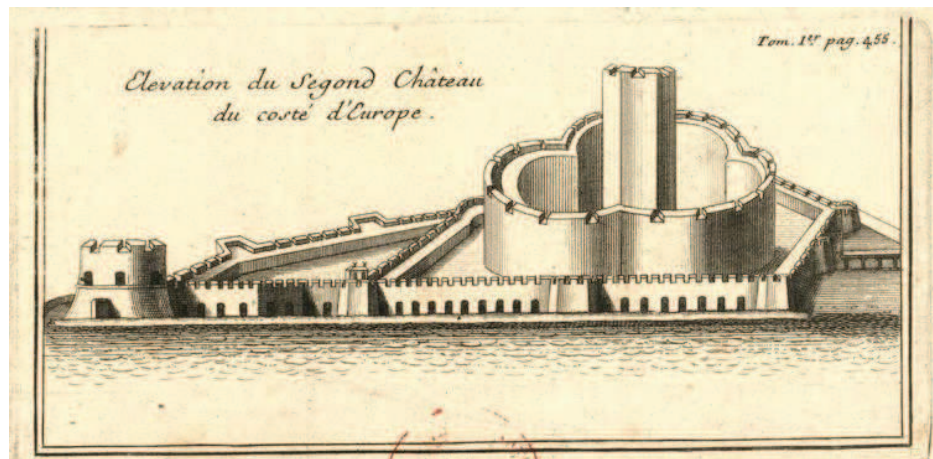
⁷⁸ <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53100652>>, (22.05.2017).

Müellifi belli olmayan 1750 yılına ait gravürde Kilitbahir Kalesi'nin dış suru, iç suru ve orta kule orijinal mimarisinden farklı olarak verilmiştir. Sarı kule dairesel şeklinde verilmiştir. (Şekil 1.21.)

Şekil 1.21. Müellifi belli olmayan 1750 yılına ait gravür.

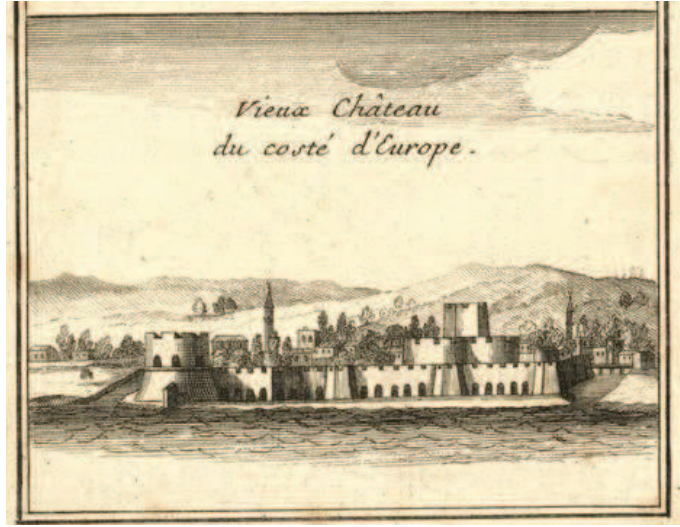
P.de Tournefort'un 1717 yılına ait Kilitbahir ile ilgili iki adet çizimi vardır. Birinci çizimde Kilitbahir'in yükseltisini vermiş ve kale orijinal mimarisine benzer şekilde çizilmiştir. Tournefort'un bu çizimi Plantier'in 1686 yılında Kilitbahir ilgili yaptığı plana benzemektedir. (Şekil 1.22.) İkinci çizimde kale orijinal mimarisine benzer şekilde verilmiştir. Kalenin etrafındaki hendek duvarı verilmemiş yerine denizle birleşen dolu şekildeki hendek kanalı gösterilmiştir. (Şekil 1.23.)

Şekil 1.22. M.P.de Tournefort'un çizimi. Birinci çizim.

⁷⁹<<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b6949533>>, (24.05.2017).

⁸⁰<<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b59642289>>, (16.04.2017).

81

Şekil 1.23. M.P.de Tournefort'un çizimi. İkinci çizim.

Müellifi belli olmayan 1775 yılına ait gravürde Kilitbahir'in dış surları gösterilmemiş ve orta kule kare şeklinde gösterilmiştir. İç sur orijinaline benzer olarak verilmiştir. (Şekil 1.24.)

82

Şekil 1.24. Müellifi belli olmayan 1775 yılına ait gravür.

Charte De Meer Von'un 1780 yılına ait gravüründe Kilitbahir Kalesi mevcut plan şemasından farklı olarak verilmiştir. (Şekil 1.25.)

⁸¹ <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b59642289>> , (16.04.2017).

⁸² Çanakkale Gravürleri..., s.24.

Şekil 1.25. Charte De Meer Von 1780 yılına ait gravürü.

Louis François Cassas'a ait 1786 yılındaki Çanakkale Boğazı Haritasında Kilitbahir Kalesi'nin orta kulesi olduğundan daha yüksek; fakat üçgen yapışana benzer şekilde tasvir edilmiştir. İç sur ve dış surlar orijinal mimarisine benzer olarak verilmiştir. Sarı kule ise net olarak görülmemektedir. (Şekil 1.26.)

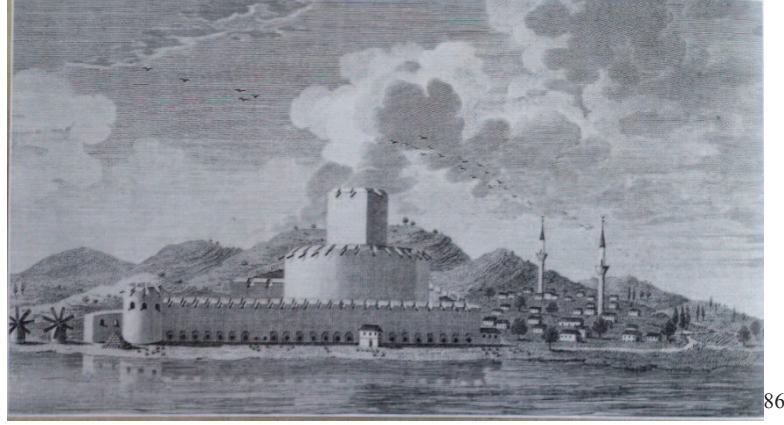
Şekil 1.26. Louis François Cassas'ın 1786 yılında yaptırdığı Çanakkale Boğazı Haritası.

Josep Moreno'nun 1790 yılına ait gravüründe kalenin; dış surları denize paralel, Sarı kule dairesel ve orta kule üçgen şeklinde verilmiştir. (Şekil 1.27.) Bu gravür Çanakkale Gravürler kitabında isimsiz ve 1784 tarihli olarak verilmiştir.⁸⁵

⁸³ Çanakkale Gravürleri..., s.25.

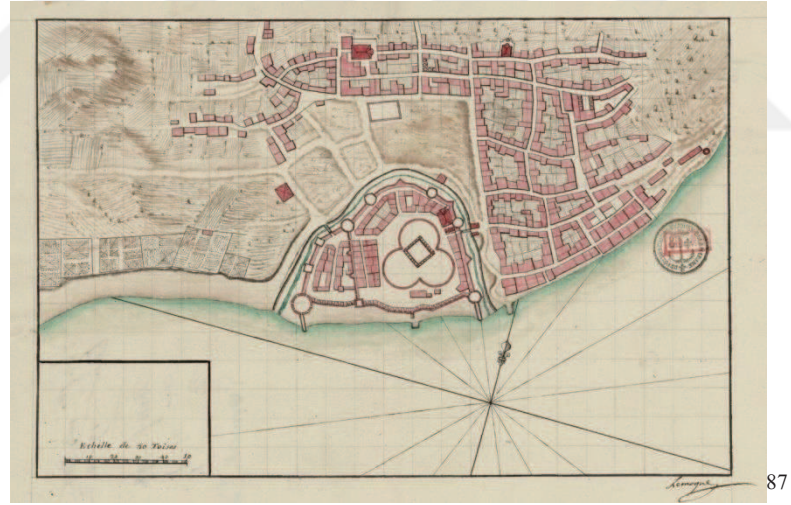
⁸⁴ <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b531006211>>, (16.05.2017).

⁸⁵ Çanakkale Gravürleri...,s.28.

Şekil 1.27. Josep Moreno'nun 1790 yılına ait gravürü.

Lemoyne'nin 18. yüzyıla ait Kilitbahir Kalesi planında; dış surlar, iç sular, sarı kule ve hendek duvarları kalenin orijinal mimarisine yakın olarak verilmiştir. Orta kule dikdörtgen şekilde verilmiş ve kalenin içinde çok sayıda mimari yapının varlığı gösterilmiştir. Hendeğin içinde de su olduğu görülmektedir. Bu plan De Combes kardeşlerin kale ile ilgili yaptığı plana benzemektedir. (Şekil 1.28.)

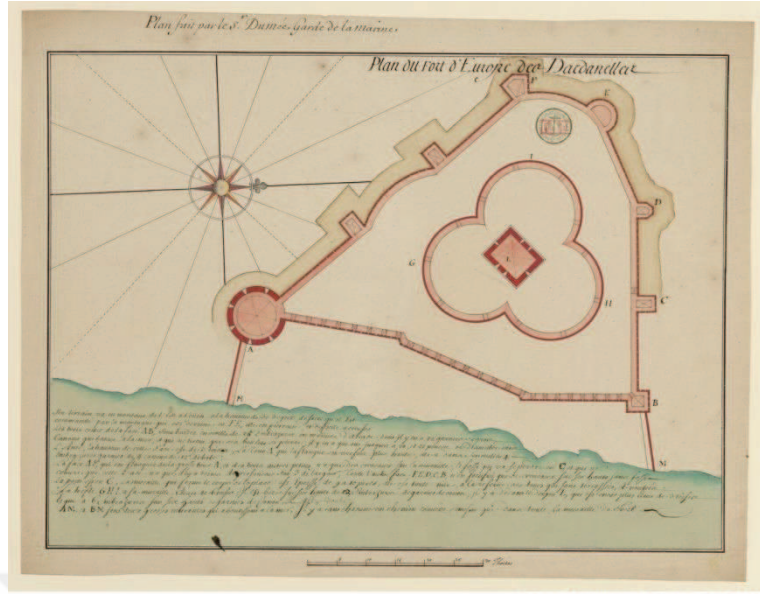

Şekil 1.28. Lemoyne'nin 18. yüzyıla ait Kilitbahir Kalesi planı.

Dumee'nin 18. yüzyıla ait Plan du fort d'Europe des Dardenelles (Çanakkale'deki Avrupa Kalesi Planı) planında Kilitbahir Kalesi'nin; dış surları, iç surları ve sarı kule orijinal mimarisine benzer şekilde verilmiştir. Kalenin orta kulesi kare şeklinde ve hendek duvarının kuzeyden doğuya doğru tarafı eksik olarak verilmiştir. (Şekil 1.29.)

⁸⁶ Necla Arslan Sevin, *Gravürlerde Yaşayan Osmanlı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.92.

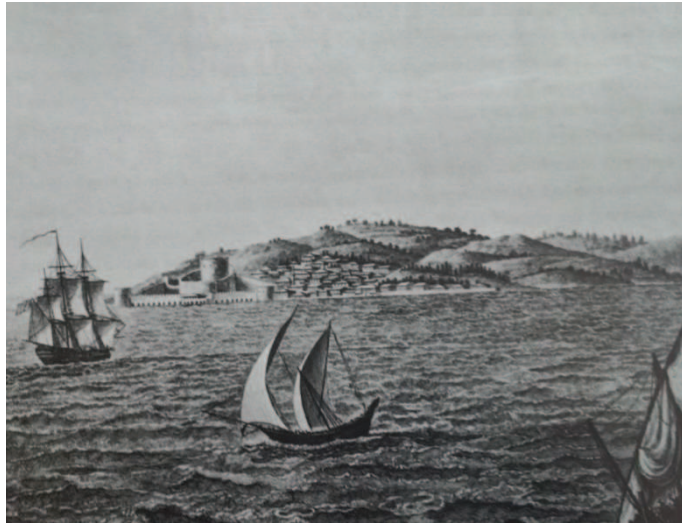
⁸⁷ <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53100665>>,(24.05.2017).

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France 88

Şekil 1.29. Dumeer'nin 18. yüzyıla ait Kilitbahir Kalesi planı.

Melling'in 1819 yılına ait gravüründe kalenin dış suru, iç suru ve Sarı kule mevcut plan şemasına benzer verilmiştir. Orta kule dairesel şeklinde gösterilmiştir. Kalenin daha iyi görülmesi için gravürün tümü verilmemiş, gravürün sadece Kilitbahir kısmı gösterilmiştir. (Şekil 1.30.)

89

Şekil 1.30. Melling'in 1819 yılına ait gravüründe.

⁸⁸ <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53100677>>, (24.05.2017).

⁸⁹ Necla Arslan Sevin, *Gravürlerde Yaşayan...*, s.94.

Topkapı Sarayı Arşivi'nde yer alan 28 Ekim 1838 (H. 9 Şaban 1254) yılına ait Bahr-ı Sefid Boğazı Haritası'nda Kilitbahir Kalesi çok iyi bir şekilde çizilmiş ve günümüz mimari yapısına benzer şekilde verilmiştir. Bu haritada günümüze ulaşmayan deniz tarafındaki dış surları ve Kanuni döneminde eklenen ve bugün tahrip olarak gördüğümüz güney suru tüm olarak görülmektedir. Hem deniz tarafındaki surlar hem de Kanuni dönemindeki eklenen güney surun 1838 yılına kadar var olduğunu bu haritadan anlamaktayız. Kilitbahir Kalesinin tam olarak görülmesi için harita tüm olarak verilmemiş sadece Kilitbahir ve çevresi verilmiştir. (Şekil 1.31.)

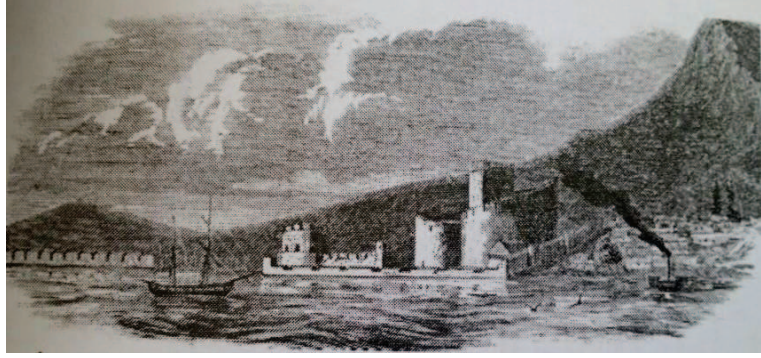
Şekil 1.31. Topkapı Sarayı Arşivi 28 Ekim 1838 (H. 9 Şaban 1254) yılına ait Bahr-ı Sefid Boğazı Haritası'nda Kilitbahir Kalesi.

1853 yılında Paris'te yayınlanan “L’Illustration:Journal universel” adlı eserde Kilitbahir Kalesi ile ilgili bir gravür bulunmaktadır. Bu gravürde kalenin deniz kısmındaki dış surları görülmemektedir. Gravürden anlaşılacağı üzere kalenin dış surlarınının 1853 ten önce kaldırıldığı düşünülmektedir. Gravürde kalenin diğer mimari yapıları bugünkü mevcut plan şemasıyla gösterilmiştir.⁹¹ (Şekil 1.32.)

⁹⁰ TSMA.E. 900/109, Bu arşiv belgesi Prof. Dr. İdris Bostan'dan alınmıştır.

⁹¹ Cevat İnce, Bahattin Köylü, *Eceabat'ta Bir Kale...*,s.156.

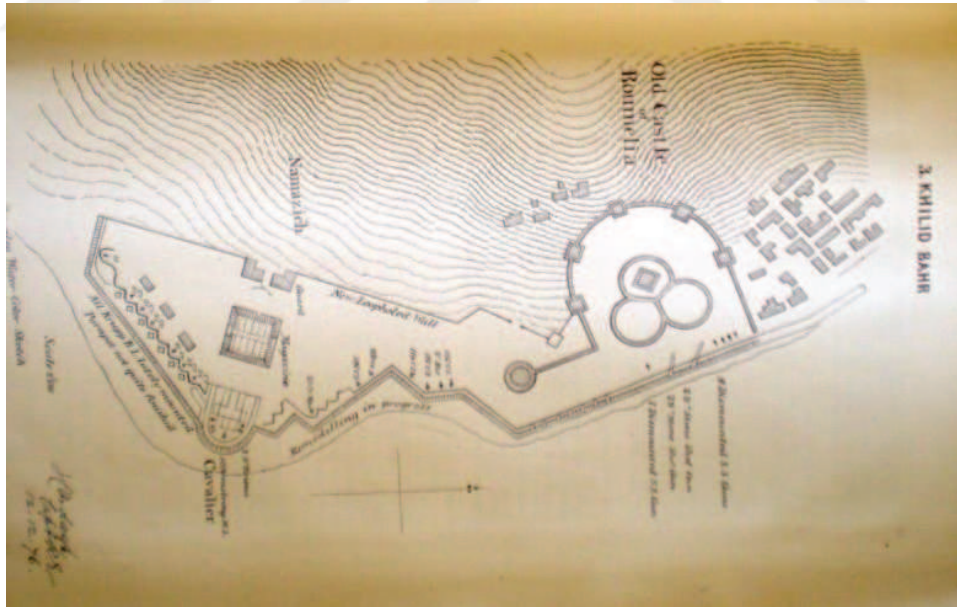

92

Şekil 1.32. 1853 yılında Paris’te yayınlanan “L’Illustration:Journal universel” adlı eserde yer alan Kilitbahir Gravürü.

1876 yılına ait çizimde Kilitbahir Kalesi ve Namazgah Tabyası görülmektedir. Bu çizimde kalenin dış surlar görülmemekte ve Kanuni dönemi eklenen sur duvarlarından bugün tahrip olarak gördüğümüz güney kısmındaki sur duvarı tahrip edilmiş olarak gösterilmiştir. İlk defa bu çizimde güney surun tahrip edildiği görülmüştür. Surun bu kısmının ne zaman ve hangi olaydan ötürü tahrip edildiği bilinmemekte; fakat çizimin 1876 ait olmasından dolayı sur duvarının 1876 dan önce tahrip edildiği düşünülmektedir. Şekil (1.33.)

93

Şekil 1.33. 1876 yılına ait çizim.

⁹² Cevat İnce, Bahattin Köylü, *Eceabat'ta Bir Kale...*,s.183.

⁹³ Salih Murad Hatip, *Çanakkale Boğazı (Bahr-ı Sefid Boğazı)Savunma Sistemi 1770-1918*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2013, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara , s.165.

Yukarıda kale ile ilgili önemli görülen gravür, harita, plan ve çizimler bu kısımda detaylı bir şekilde kullanılmıştır. Ayrıca kale ile ilgili diğer görsel doküman olarak harita, gravür ve planlara baktığımızda; Sebastian Münster'in 1550 yılın ait "Tabula Europae IX Greece-Turkey" haritası⁹⁴, Abraham Ortelius'un 1581 yılına ait "Graecia Sophiani" haritası⁹⁵, Müellifi belli olmayan 1656 yılına ait "La rodigieuse deffaicte du combat naval qui s'est faict cette présente année 1656, le 26 juin aus Dardanelles pres de Constantinople entre l'armée des vénitiens et celle des turcs" gravürü⁹⁶, Giacomo Cantelli da Vignola'nın 1683 yılına ait "La Grecia Universale Antica Paragonata Con La Moderna" haritası,⁹⁷ Alain Manesson Mallet'in 1686 yılına ait "Çanakkale Boğazını ve Kalelerini" gösteren gravürü⁹⁸, De Combes Kardeşlerin 1686 yılına ait "Carte de l'Hellespon ou canal des Dardanelles"⁹⁹ ve Carte de l'Hellespont"¹⁰⁰ haritalarındaki Kilitbahir çizimleri, Vincenzo Maria Coronelli'nin 1687 yılına ait "Dardanelli di Lepanto" gravürü¹⁰¹, Romeyn De Hooghe'nin 1694 yılına ait "Akdeniz" haritasında Kilitbahir Kalesini gösteren gravürü¹⁰², 17. yüzyıla ait ve müellifi bilinmeyen "Dardanelli di Gallipoli" gravürü¹⁰³, Müellifi belli olmayan 1700 tarihli "Carte Vue des Dardanelles de Constantinople" haritası¹⁰⁴, Andrew Dury'nin 1770 yılına ait "Marmara ve Çanakkale Boğazını" gösteren haritası¹⁰⁵, Bonneval'in 1784 yılına ait "Carte générale du passage des Dardanelles" haritasındaki Kilitbahir Kalesi Planı¹⁰⁶, Müellifi belli olmayan 1788 yılına ait "Hellespont ou Detroit des Dardanelles" haritasında yer alan Kilitbahir Kalesi planı,¹⁰⁷ Dumée'nin 17. veya 18. yüzyıla ait olduğu düşünülen "Çanakkale Boğazı" haritası¹⁰⁸, Daniel Lizars'ın 1828 yılına ait "Avrupa'da Türkiye ve Yunanistan" adlı haritası¹⁰⁹, Edward Stanford'un 1896 yılına ait "The Sea Of Marmara" haritası¹¹⁰, gibi kaleyle ilgili diğer görsel dokümanlar arasında gösterilebilir.

⁹⁴http://www.raremaps.com/gallery/detail/30310/Tabula_Europae_IX_Greece_and_Turkey/M%C3%BCnster.html, (23.05.2017).

⁹⁵ <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b5962154>, (23.05.2017).

⁹⁶ <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b5964226>, (24.05.2017).

⁹⁷ <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b59621440>, (23.05.2017).

⁹⁸ http://www.raremaps.com/gallery/detail/39180/Detroit_De_Gallipoli/Mallet, (23.05.2017).

⁹⁹ <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53100638>, (24.05.2017).

¹⁰⁰ <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b531007078>, (24.05.2017).

¹⁰¹ <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b5962322>, (24.05.2017).

¹⁰²http://www.raremaps.com/gallery/detail/49359/Carte_Nouvelle_De_La_Mer_Mediterranee_ou_sont_Exactement_Remarques_tous_les/Hooghe, (23.05.2017).

¹⁰³ <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b5964224>, (24.05.2017).

¹⁰⁴ <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8440881>, (24.05.2017).

¹⁰⁵http://www.raremaps.com/gallery/detail/42336/A_Map_of_the_Propontis_or_Sea_of_Marmora_With_its_two_Streights_Viz/Dury, (24.05.2017).

¹⁰⁶ <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53100675>, (24.05.2017).

¹⁰⁷ <https://www.inilibris.at/en/stock/books/maps-views/>, (24.05.2017).

¹⁰⁸ <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53100712,dumee>, (24.05.2017).

¹⁰⁹http://www.raremaps.com/gallery/detail/48619/Turkey_in_Europe_Greece_and_The_Ionian_Islands/Lizars, (24.05.2017).

¹¹⁰ http://www.raremaps.com/gallery/detail/47773/The_Sea_of_Marmara/Stanford,(23.05.2017).

BÖLÜM II

KİLİTBAHİR KALESİ A, B VE C AVLULARI KAZILARI

2.1. 2015 ve 2016 Yılları Arasında Yapılan Kazı Çalışması

Çanakkale İli, Eceabat İlçesi, Kilitbahir Köyü, 594 parseldeki, mülkiyeti Maliye Hazinesine ait olup Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tahsisli Kilitbahir Kalesi ve Sarı Kulenin, 05.06.2015 tarihinde Çanakkale Savaşları ve Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı tarafından “Kilitbahir Kalesi ve Sarı Kule Teşhir Tanzim ve Çevre Düzenlemesi Yapım İşi” adı altında ihalesi gerçekleştirilmiş ve ihaleyi kazanan firmaya 26.06.2015 tarihinde yer teslimi yapılmıştır.

Çanakkale Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 28.02.2012 tarih ve 256 sayılı kararıyla Kilitbahir Kalesi içinde orijinal zeminin görüleceği şekilde bitkilerin ve bitki topraklarının temizliği talebinin mülga Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 19.05.1999 tarih ve 658 sayılı ilke kararı doğrultusunda uygun olduğuna, uygulamanın ilgili kurum denetiminde yapılmasına karar verildiği” tespit edilmiştir. Söz konusu karar doğrultusunda, orijinal zeminin görülebilmesi amacıyla Kilitbahir Kalesi'nin daire formunda olan A, B, C Avluları, Kalenin güneyinde yer alan Geç Dönem Avlusu, Kaleyi çevreleyen hendek ve kalenin doğu tarafında, 28 Temmuz 2015- 8 Şubat 2016 tarihleri arasında Çanakkale Savaşları ve Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı uzmanları kontrollüğünde kazı ve sondaj çalışmaları yürütülmüştür.¹¹¹ (Resim 2.1.) Kazı öncesi Kale de karelej çalışması yapılmış ardından avlularda ve diğer kısımlarda kazı çalışması başlanmıştır. (Şekil.2.1.)

¹¹¹ 2015-2016 yılları arasında Kilitbahir Kalesi'nde yapılan kazı çalışmasını, Çanakkale Savaşları ve Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı 'nda görevli Uzman Arkeolog Altan Algül, Karacan Grup İnşaat Firması adına çalışan Arkeolog Ömer Yörükoğlu ve Mübarek İpek tarafından yürütülmüştür. Bu bölümde yazılan yazılar kazı raporlarından alınmıştır.

Resim 2.1 Kilitbahir Kalesi'nin daire formunda olan A, B, C Avluları, Kalenin güneyinde yer alan Geç Dönem Avlusu, Kaleyı çevreleyen hendek ve kalenin doğu tarafında yapılan kazı yerleri.

Şekil 2.1. Kilitbahir Kalesi'nde yapılan kareyaj çalışması.

2.1.1. A Avlusunda Yapılan Kazılar

A avlusunda yapılan karelaj çalışmasının ardından 9 adet kare-planın (I6, I7, I8, J6, J7, J8, K6, K7, K8) açılış kotları okunmuştur. (Şekil 2.2.) A avlusunda yapılacak kot çalışmasına yönelik, avlunun ortasında yer alan su kuyusunun taş kaidesinin güneybatı köşesi (8.45 m kot) sabit nokta olarak belirlenmiştir. Avludaki toprak eğimi, topografyaya uygun olarak doğudan batıya doğru yükselmektedir.

Şekil 2.2. A avlusunun plan-karelere ayrılması.

A avlusunda karelaj ve kot okuma işleminden bitmesiyle avlunun genel bir fotoğrafı çekildikten sonra kazı işlemine başlanmıştır. (Resim 2.2.) Kazı işlemi sistematik bir şekilde olup sırasıyla I6, I7, I8, J6, J7, J8, K6, K7, açmalarında yapılmıştır. Avlunun en küçük açması olan K8 açmasında (kot: 7.44 m.) herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Ancak 2012 yılındaki çalışmalar sırasında söz konusu alanda sondaj açılmış, toprak yüzeyinden 2 m. derinlikte C avludan inen merdiven ile A avlunun doğu bölümünden inen merdivenlerin sağanlık yaparak birleştiği tespit edilmiştir.

Resim 2.2. A avlunun çalışmalar öncesi durumu.

2.1.1.1 I6 Açması

Açmanın açılış kotu 9.46 m. olarak okunmuştur. (Resim 2.3.) Seviye inme çalışmasında çöp, moloz, çakıl, taş ve inşaat artığı harçla karışık bir toprak dolgu görülmüştür. Dolgu toprağın altında moloz taşlarla örülmüş ve zemini taş döşeli bir mekân (4.23x4.85 m.) ortaya çıkartılmıştır. (Resim 2.4.) Mekâna ait güney duvarın I6 ve I7 açmaları arasında bırakılan toprak dolgunun altında kalması sebebiyle söz konusu toprak dolgu kaldırılmıştır. Giriş kısmının doğudan olduğu anlaşılan mekânın duvar genişlikleri ortalama 65 cm. olup, taş döşemesi büyük ölçüde korunmuştur. Moloz taşlarla düzensiz şekilde örülmüş mekâna ait duvarların oldukça tahrip olduğu görülmüştür. (yük. 75 cm.) Mekânın batı duvarının dayandığı anlaşılan kale duvarında 2 adet gider deliği tespit edilmiştir. Açmadaki çalışmalar 8.23 m. kotta sonlandırılmıştır. Açmanın içinde gündelik hayatta kullanılan bir adet yüksük bulunmuştur.(Katalog: Metaller No.10)

Resim 2.3. I6 Açması'nın kazı öncesi durumu.

Resim 2.4. I6 Açması'nın batısında ortaya çıkartılan birbirine bitişik 2 ayrı mekanın kazı sonrası durumu.

2.1.1.2. I7 Açması

Açmanın açılış kotu 9.34 m. olarak okunmuştur. Seviye inme çalışmasında çöp, moloz, çakıl, taş, inşaat artığı harçla karışık toprak dolgu görülmüştür. Dolgu toprağın altında, I6 Açmasındaki mekânın güneyinde ve söz konusu mekâna bitişik yapılmış, moloz taşlarla örülmüş ve zemini taş döşeli (kot: 8.28 m.) bir mekân ortaya çıkartılmıştır. (Resim 2.5.) Girişi (90 cm. gen.) doğuda olan mekânın (4.10x3.50 m.) güney duvarının oldukça tahrip olduğu görülmüştür. Mekâna ait taş döşemenin, bitiştiğindeki mekânın döşemesine oranla daha az korunduğu anlaşılmıştır. Açmadaki seviye inme çalışması, söz konusu mekânın döşeme kotunda bırakılmıştır. Kazı esnasında herhangi buluntuya rastlanmamıştır.

Resim 2.5. I7 açmasında ortaya çıkartılan taş döşeli mekân.

2.1.1.3. K7 Açması

Doğusunu kale duvarının sınırlandırdığı K7 Açmasının açılış kotu 7.80 m. olarak okunmuştur. Açmada tesviye çalışmasının yanı sıra özgün drenaj sisteminin açığa çıkartılması amacıyla, kale duvarında yer alan kapalı mekânın önünde 2.10x1.20 m. boyutlarında sondaj açılmıştır. (açılış kotu: 7.80 m.) (Resim 2.6.) Seviye inme çalışmasında 6.60 m. kotta doğu-batı doğrultulu su kanalı ortaya çıkartılmıştır. Toprak renginden ötürü atık su için kullanıldığı düşünülen kanalın, orta kule içerisindeki katlarda aynı aksta yer alan tuvaletlerin kanalizasyon sistemine ait olması kuvvetle ihtimaldir. Atık su kanalının orta kuleye doğru güneybatı yönünde toprak altında devam ettiği tespit edilmiştir. (Resim 2.7.) Sondaj içindeki atık su kanalının (yük. 37 cm. gen. 45 cm.) 1.60 m. uzunluğundaki kısmı temizlenerek açığa çıkartılmış olup, kapak taşlarının günümüze kadar ulaşmadığı görülmüştür. Atık su kanalının doğuda, sur duvarının içindeki mekânın altında, dikey konumda kalenin dışına “L” formunda ulaşan diğer bir kanala bağlanmaktadır. (Resim 2.8.) (“L” formundaki kanalın 7 m. uzunlukta olduğu anlaşılmış, düz devam eden kısmında kot 2.80 m. olarak okunmuştur. Ayrıca söz konusu kanalın orta kısmında yukarıya doğru baca şeklinde devam eden, muhtemelen sur duvarının üstünde birikecek suyun tahliye edilmesi amacıyla yapılmış dikey bir kanal (50x45 cm.) görülmüştür). Sondaj içinde kalan atık su kanalın (6.60 m. kot) altında ve aynı doğrultuda, “L” formundaki kanala bağlanan ikinci bir atık su kanalı (30x25 cm. 5.80 m. kot) tespit edilmiştir. “L” formundaki kanal kalenin dış cephesine, aşağı doğru dirsek yaparak açılmaktadır (Resim 2.9.). Söz konusu kanal içinden künk ve künk parçaları ele geçmiştir. “L” formundaki kanalın toprak temizliği sırasında 6 m. kotta, bir arada Osmanlı yapımı 6 adet el bombası ele geçmiştir. Bu alandaki sondaj kazısı sayesinde kalenin orijinal yağmur ve atık suyu tahliye eden kanalı bulunmuştur. Kanal kalenin mimarisi açısından önemli bir tespit olmuştur. Açmanın içerisinde 19 yy. ait bir ibrik (Katalog: Seramikler No.7) ve karinali çanak tipi lüle (Katalog: Lüleler No.2) bulunmuştur.

Resim 2.6. K7 Açmasındaki sondaj alanı.

Resim 2.7. Sondaj içinde tespit edilen atık su kanalı.

Resim.2.8. Atık su kanalının bağlandığı “L” formu kanalın girişi.

Resim.2.9. Atık su kanalının kalenin dış cephesindeki çıkışı.

Anlaşılaçağı üzere A avlusunda yapılan kazılar sonucunda iki adet işlevi belli olmayan mekanın temeli ortaya çıkarılmış ve avlunun K7 açmasında yer alan kalenin inşa aşamasında yapılan bir adet atık su kanalı tespit edilmiştir. Su kanalının orta kulede bulunan tuvaletlerin atık sularını ve avlu içersin de biriken yağmur suların kalenin dışına aktarılmasını sağlayan bir işlevi olduğu anlaşılmıştır. Bu tespit sayesinde orta kuledeki atık suların hangi kanal ile ve nereden kalenin dışına boşatıldığı öğrenilmiştir.

2.1.2. B Avlusunda Yapılan Kazılar

B avlusunda yapılan karelaj çalışmasının ardından 9 adet kare plan (F10, G10, H10, F9, G9, H9, F8, G8, H8) yapılmıştır. (Şekil.2.3.) Çalışmalar sırasında kotların belirlenmesinde kullanılacak sabit nokta (röper noktası) için, B Avluda yer alan hamam (?) yapısının girişinin ön kısmında bulunan duvarın GB köşesi seçilmiştir. Bu noktanın kodu: +11.77 m. olarak ölçülmüştür (fix). Karelaj ve kot ölçüm işleminden sonra kazı işlemine başlanmıştır. (Resim 2.10.) Bu avluda F10 ve G10 açmaları içinde kalan dört köşeli bir yapı bulunmaktadır. Bu yapı eski dönemlerde hamam olarak nitelendirilmiştir; fakat yapının iç ve dış özellikleri hamam yapısına benzememektedir. Ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşiv belgelerinde yaptığımız taramalarda kalenin içinde bir hamam olduğundan bahsedilmemiştir. Arşiv belgelerinde daha çok kalenin iç surları içinde cephanelik, ambar ve mühimmat yapıların varlığından bahsedilmiştir.¹¹² Bu bahsedilen yapıların birisinin de B avlusundaki yer alan bu dört köşeli yapının olduğu düşünülmektedir.

Şekil 2.3. B Avlunun plan-karelere ayrılması.

¹¹² BOA. D.BŞM.BNE.d., Dosya 16141 s.14; BOA. D.BŞM.BNE.d., Dosya 16153, s.9; BOA. D.BŞM.BNE.d., Dosya 16419, s.8.

Resim 2.10. B avlusunun kazı öncesi durumu.

2.1.2.1. F10 Açması

Açmanın güneyini yukarda bahsettiğimiz ve fonksiyonunu tam olarak bilmediğimiz dört köşeli yapı, batısını ise kale duvarı sınırlamaktadır. 12.14 m. kotta başlayan seviye inme çalışmalarında, 11.77 m. kotta, ortalama 20 cm. genişliğinde, üzeri sıva ile kaplanmış ve kale duvarına bitişik inşa edilmiş, temel duvarı olarak tanımlanabilecek bir duvar sırasına rastlanmıştır. Temel duvarının güneybatıda, dört köşeli yapının kale duvarıyla birleştiği yerde 25 cm. kesintiye uğradığı, kuzeybatı yönünde ise F9 açmasında devam ettiği anlaşılmaktadır. Temel duvarın açma içindeki mevcut uzunluğu 2.95 m.'dir (Resim 2.11.)

Resim 2.11. F 10 açmasında, kale duvarına bitişik yapılmış temel duvarı.

Açmanın güney sınırını oluşturan dört köşeli yapının dış cephesinde, 11.33 m. kotta, kuzeybatı duvarının içinde tüm cephe boyunca yatay konumda devam eden ahşap hatıl sırası tespit edilmiştir. (Resim 2.12.) Ortalama 10 cm. yüksekliğindeki hatıl sırasından geriye az miktarda ahşap parçaları ve mıhlar kalmıştır. Hatıl kotunda, ortalama 50 cm. arayla dikey yerleştirilmiş mıhlardan bir kısmı in-situ korunmuştur. Dört köşeli yapının altında, 11.17 m. kotta güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda devam eden temel kalıntısına rastlanmıştır. Söz konusu kalıntının, dört köşeli yapının kuzeybatı cephesine paralel devam etmekle birlikte daha erken bir yapının temeline ait olması kuvvetle ihtimaldir. (Resim 2.13.) Temel kalıntısı, dört köşeli yapının kuzey köşesinin hemen altından başlamakta ve güneybatı köşesinde 54 cm. genişliğe ulaşarak, dört köşeli yapının cephesi boyunca devam etmekte, dolayısıyla düzgün bir temel izlenimi uyandırmamaktadır. Ayrıca kale duvarına bitişik inşa edilmiş dört köşeli yapının çatı kotunun biraz üstünde, kale duvarında görülen yiv şeklindeki izler, burada dört köşeli yapısından önce başka bir yapının bulunduğu fikrini desteklemektedir. Kalenin özellikle dış surlarında benzer şekilde çatı konstrüksiyonları için açılmış yivler görülmektedir.

Resim 2.12. Dört köşeli yapının kuzeybatı cephesinde görülen ahşap hatıl parçaları ve in-situ mıhlar.

Resim 2.13. Dört Köşeli yapının altında, daha erken bir yapıya ait olduğu düşünülen temel kalıntısı.

Açmada seviye inme çalışmalarında 12.14 m. ile 11.77 m. kot arasında yoğun şekilde moloz taşlar, seramik parçalar ve hayvan kemikleri görülmüştür. 11.77 m. kotta killi toprak tabakayla karşılaşmış, 11.75 m. kottan itibaren ise seramik parçalarda belirgin bir azalma görülmüştür. 11.50 m. kottan itibaren herhangi bir buluntu ele geçmemiştir. Açma içindeki seviye inme çalışması 10.82 m. kotta bırakılmıştır. Açma içerisinde 18-19 yy. ait bir adet Çanakkale seramiği örneği olan kase bulunmuştur. (Katalog: Seramikler No.3)

2.1 2. 2. G10 Açması

Kilitbahir Kalesi'nde 2012 yılında gerçekleştirilen restorasyon çalışması sırasında B Avlu içerisinde 3 adet sondaj ve dört köşeli yapının çevresinde tesviye çalışması yapıldığı anlaşılmıştır. Söz konusu sondajlardan biri G10 Açmasının içerisinde, açmanın güneyini sınırlandıran kale duvarında yer alan tonozun içinde ve önünde açılmış, yaklaşık 3 m. derinlikte kale duvarının temeline ulaşılmış, söz konusu sondajın molozla kapatıldığı görülmüştür. (Resim 2.14.)

Resim 2.14. Molozla doldurulan sondaj alanı.

Batısını dört köşeli yapı, güneyini ise kale duvarının sınırladığı G10 açmasında (11.89) m. kottan başlayan seviye inme çalışmasında 11.56 m. kotta dek yoğun şekilde seramik parçalar ve moloz taşlara rastlanmıştır. Dört köşeli yapının 1.90 m. kuzeydoğusunda ve 11.40 m. kotta 70x60 cm. ölçülerinde bir duvar kalıntısı ve bunun 70 cm. doğusunda, 11.55 m. kotta ikinci bir duvar kalıntısı açığa çıkartılmıştır. 2 duvar kalıntısının arasındaki 70 cm'lik mesafenin batı tarafta 3 adet tuğla ile kapatıldığı görülmüştür. (Resim 2.15.)

Resim 2.15. Duvar kalıntıları arasına yerleştirilmiş PT tuğlalar.

Açmanın batısını sınırlayan dört köşeli yapının güneydoğu cephesinde 11.21 m. kotta, dört köşeli yapının kuzeybatı cephesinde (11.33 m. kot) olduğu gibi, cephe boyunca ahşap hatıl kullanıldığı anlaşılmıştı. Bu cephede yer alan ahşap hatıl kotunun daha derinde olduğu, yapılan ölçümlerle saptanmıştır. Her iki cephe boyunca paralel uzanan ahşap hatılların üstünde ortalama 50 cm. arayla enlemesine yerleştirilmiş ve mihlanmış hatıllar olduğu tespit edilmiştir. Belki de bu şekilde oluşturulan bir ahşap zeminin, yapının ilk evresine ait orijinal ahşap zemin olması ihtimal dâhilindedir. Ahşap hatıl kotunda 50 cm. arayla yerleştirilmiş mihların bir kısmı in-situ korunmuştur. Hatıl parçalarından az miktarda örnek etütlük malzeme olarak alınmıştır. (Resim 2.16.)

Resim 2.16. Dört köşeli yapının güneydoğu cephesinde görülen ahşap hatıl parçaları ve in-situ mihlar.

G10 Açmasının güneyini sınırlandıran kale duvarında yer alan tonozun iç kısmında 2012 yılında sondaj çalışması yapıldığı ve yaklaşık 3 m. derinlikte kale duvarının temeline ulaşıldığı bilinmektedir. 2015 yılında yapılan kazı çalışmasında avludaki orijinal su drenajının tespit edilmesi amacıyla söz konusu alan yeniden açılmış 9.94 m. kotta tonozun alt zeminine ulaşılmış ve bir kısmı tahrip olmuş taş zeminin alttaki su kanalının üstünü örttüğü görülmüştür. 24 cm. kalınlığındaki taş zeminin altında kuzey-güney istikametinde devam eden su kanalının içindeki toprak dolgu temizlenmiş ve 9.16 m. kotta kanal zemini açığa çıkartılmıştır. 7.03 m. uzunluğunda olduğu tespit edilen su kanalı sur duvarını kat ederek iç kale ile dış surlar arasına açılmaktadır. Su kanalının tavanında, kuzeyden 4.94 m. güneyinde 50x46 m. ölçülerinde sur duvarının üzerinde biriken suların drenajının sağlanması amacıyla yapılmış olabileceği düşünülen, dikine inşa edilmiş baca şeklinde su gideri tespit edilmiştir. Kuzeyden güneye doğru eğiminin azaldığı tespit edilen kanalın kuzeydeki yüksekliği 54 cm. üst örtüsünün tahrip olduğu kısımda 85 cm. olduğu görülmüş, güney ucundaki açıklığın bir kısmının örülerek kapatıldığı saptanmıştır. Su kanalının kuzey uçtaki zemin kotu; 9.16 m. güney uçtaki zemin kotu; 7.50 m. olarak okunmuştur. (Resim 2.17.)

Resim 2.17. Sondaj çalışmasında ortaya çıkartılan drenaj kanalı.

2.1.2.3. H10 Açması

B Avlunun güneydoğu girişini içine alan ve batıdan doğuya doğru eğimli bir yapıya sahip olan H10 Açmasının en yüksek açılış kotu 11.62 m. olarak okunmuştur. Seviye inme çalışmasında 11.16 m. kotta, güneyde kale duvarına bitişik, kuzey-güney yönünde devam eden duvar kalıntısı görülmüştür. (Resim 2.18.) Duvar kalıntısının, H10 ve G10 açmalarının arasında sınırı oluşturan 1 metre genişliğindeki toprak dolgunun altında devam etmesi sebebiyle, kare-planları birbirinden ayıran toprak dolgu kaldırılmıştır. Moloz taşlarla örülmüş 5.30 m. uzunluğunda ve ortalama 70 cm. genişliğindeki duvar kalıntısının, G10 açmasındaki duvar kalıntısıyla birleştiği tespit edilmiştir. Duvar kalıntısının doğu cephesi boyunca, 10.93-10.65 m. kotlar arasında yoğun şekilde kiremit ve tuğla parçalarına rastlanmıştır. Seviye inme çalışmasında duvar kalıntısının 9.84 m. kottan itibaren inşa edildiği tespit edilmiştir. Söz konusu duvar kalıntısının kuzey kenarında, doğuya doğru devam eden, doğu-batı doğrultulu duvar kalıntısı (10.89 m. kot) ortaya çıkartılmıştır. Duvar kalıntısının kuzeyinde 10.80-10.70 m. kotlar arasında döşemeye ait olabilecek taşlar görülmüştür.

Açmanın kuzey sınırını oluşturan toprak kesitinde 11.08 m. kottan itibaren yoğun kiremit, tuğla kırıkları ile daha az yoğunlukta seramik parçalarından oluşan bir tabaka ile karşılaşmış, bu tabakanın hemen altında, 11.08 m kotta yanık bir tabaka görülmüştür. (Resim 2.19.)

Açmanın kuzeybatısında, güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda uzanan ve H9 Açmasında devam ettiği anlaşılan moloz taşlarla örülmüş duvar kalıntısı tespit edilmiştir. Duvar kalıntısının batı cephesinde, 10.48 m. kotta, (100x45 cm. ölçülerinde ve 38 cm. yüksekliğinde) yalak ortaya çıkartılmıştır. Duvar kalıntısının doğu cephesinde ise, avlunun güneydoğusundaki girişten başlayıp K1 Kapısı önünde sonlanan taş döşeme açığa çıkartılmış ancak oldukça tahrip olduğu görülmüştür. Rampa şeklinde K1 kapısına doğru uzanan taş döşemenin bu açmadaki kotu 9.59 m. olduğu anlaşılmıştır. Açmadaki seviye inme çalışmaları taş döşeme kalıntısının açığa çıkarılması nedeniyle bu kotta sonlandırılmıştır. (Resim 2.20.) Açma içerisinde 19 yüzyıla ait bir kandil parçası (Katalog: Seramikler No.4), II. Süleyman dönemine ait bakır bir sikke(Katalog: Sikkeler No.3) ve anahtar (Katalog: Metaller No.5) bulunmuştur.

Resim 2.18. H10 Açmasında ortaya çıkan K-G doğrultulu duvar kalıntısı.

Resim 2.19. Açmanın kuzeyindeki toprak kesiti.

Resim 2.20. H10 açmasının kazı çalışması sonrası durumu.

2.1.2.4. F9 Açması

Çalışmalar öncesinde F9 Açmasının başlangıç kotu 12.14 m. olarak okunmuştur. Seviye inme çalışmasında açmanın batı köşesinde, açmanın batısını sınırlayan kale duvarına bitişik, 93 cm. çapında ve 2 sıra halinde moloz taşlardan örülerek oluşturulmuş ocak kalıntısı ortaya çıkartılmıştır. (Resim 2.21.) 11.90 m. kotta görülen ocak kalıntısının çevresinde, yoğun şekilde hayvan kemiklerine rastlanmıştır. Ocak kalıntısının hemen kuzeyinde ve ocağa bitişik bir duvar kalıntısı görülmüştür. Gelişigüzel üst üste 2 sıra moloz taşlardan oluşturulmuş duvar kalıntısı daha alt kotta devam etmemektedir. Seviye inme çalışmasında 11.86 m. kottan itibaren killi toprak tabakaya rastlanmış, söz konusu kottan itibaren herhangi bir buluntunun ele geçmemesi sebebiyle açmadaki çalışmalar 11.70 m. kotta sonlandırılmıştır. (Resim 2.22.) Açma içerisinde biri aşınmadan ötürü okunamayan (Katalog: Sikkeler No.1) diğeri de basım yılı belli olmayan (Katalog: Sikkeler No.6) iki adet bakır sikke bulunmuştur.

Resim 2.21. F9 Açmasının batı köşesinde açığa çıkartılan ocak kalıntısı.

Resim 2.22. F9 Açmasının kazı çalışması sonrası durumu.

2.1.2.5. F8 Açması

Kazı çalışması öncesinde açmanın açılış kotu 12.35 m. olarak okunmuştur. Açmanın batısını ve kuzeyini kale duvarı sınırlamaktadır. Seviye inme çalışmasında açmanın batısı ve kuzeyinde yoğun şekilde iri moloz taşlara rastlanmıştır. Dört köşeli yapının kuzey köşesinin 9.10 m. kuzeybatısında ve 11.87 m. kotta, dış çapı 120 cm. iç çapı 70 cm. olan, moloz taşlarla yapılmış ocak kalıntısı ortaya çıkartılmıştır. Ocağın çevresinde ve içinde yanık tabaka ve seramik parçalar görülmüştür. Ocağı oluşturan moloz taşlar arasında bağlayıcı malzeme olmaması sebebiyle ocak kalıntısının tahrip olmaması için seviye inme çalışmaları 11.75 m. kotta bırakılmış ve açmadaki çalışmalar sonlandırılmıştır. (Resim 2.23.)

Resim 2.23. F8 Açması içinde görülen ocak kalıntısı ile iri moloz taşlar.

2.1.2.6. H8 Açması

Doğusunu iç kuleinin sınırlandırdığı H8 Açmasının çalışmalar öncesinde başlangıç kotu 11.72 m. olarak okunmuştur. (Resim 2.24.) Açmanın kuzeydoğusundaki seviye inme çalışmasında, 11.32 m. kotta, ortalama 25 cm. kalınlığında taşla karışık harçlı bir tabakaya rastlanmıştır. Yaklaşık 2.65x3.15 m. ölçülerindeki harçlı tabakanın güney kenarının üstünde, moloz taşlarla özensiz biçimde örülmüş olan duvar kalıntısı görülmüştür. (Resim 2.25) 11.45 m. kottan itibaren görülmeye başlanan duvar kalıntısı, doğu-batı doğrultusunda devam etmektedir. Doğuda, iç kuleye bitişik yapılmış duvar kalıntısı (5.90 m. uz. ve 70 cm gen.) batı kenarından kuzey-güney doğrultulu özensiz moloz taşlardan oluşan diğer bir duvar kalıntısı (11.13 m. kot) ile kesişmektedir.

Resim 2.24. H8 Açmasının kazı çalışması öncesi durumu.

Resim 2.25. Harç taban üstüne, moloz taşlarla örülmüş duvar kalıntısı.

Açma içindeki çalışmalar sırasında yoğun şekilde moloz taşlara rastlanmıştır. K1 Kapısı ile B Avlunun doğu girişi arasında, 11.20 m. kotta döşemeye ait taşlar görülmüştür. Bu alandaki döşemenin oldukça tahrip olduğu anlaşılmıştır. H8 Açmasındaki seviye inme çalışması ortalama 10.82 m kotta sonlandırılmıştır. (Resim 2.26) B Avludan A Avluya geçişi sağlayan girişin eşiğinin önünde 2.5x1 m. ölçülerinde bir alan açılmış, (10.16 m. kotta) eşik taşının altından A Avluya geçen, 42 cm. genişliğinde, 3.44 m. uzunluğunda ve 32 cm. derinliğinde B Avlunun su drenajını sağladığı anlaşılan taş kanal ortaya çıkartılmıştır. (Resim 2.27.)

Resim 2.26. H8 Açmasının kazı çalışması sonrası durumu.

Resim 2.27. B Avlu doğu girişinin eşik taşı altında tespit edilen drenaj kanalı.

2.1.2.7. G8 Açması

Kazı çalışması öncesinde açmanın açılış kotu 12.18 m. olarak okunmuştur. Açma içindeki seviye inme çalışmasında 11.70 m. kotta kadar herhangi bir buluntu ele geçmemekle birlikte özellikle açmanın kuzeyinde yoğun şekilde moloz taşlara rastlanmıştır. Açmanın kuzeydoğusunda, 11.45 m. kotta, kuzey-güney doğrultusunda K1 kapısına doğru devam eden 4.20x1.40 m. boyutlarında taş döşeme ortaya çıkartılmıştır. Taş döşeme kuzeyde kesintiye uğramakla birlikte K1 Kapısında sonlanan ve söz konusu döşemenin devamı olduğu anlaşılan 2. bir döşeme görülmüştür. 1.32x0.95 m. boyutlarındaki döşemenin kotu 11.53 m. olarak okunmuştur. 2. taş döşeme arasının tahrip olduğu anlaşılmaktadır. (Resim 2.28.) Açma içinde kuzey-güney doğrultusunda devam eden döşemenin ortalama 50 cm. doğusunda, aynı doğrultuda devam ettiği tespit edilen diğer bir döşeme kalıntısı (11.35 m. kot) görülmüş olup, döşeme kalıntısının doğuda, açmalar arasında bırakılan toprak dolgu altında devam ettiği anlaşılmıştır.

Resim 2.28. Kuzey- güney doğrultusunda uzanan ve K1 Kapsında sonlanan, tahrip olmuş taş döşeme.

K1 Kapısının üzeri kapalı, doğu ve batısında askerlerin nöbet tuttuğu hücrelerin bulunduğu mekân içinde temizlik çalışması yapılmıştır. (Resim 2.29.) Söz konusu alanın yoğun moloz taşlarla ve çöplerle (plastik pet, ip, vb.) doldurularak üzerinde harç karıştırıldığı anlaşılmıştır. Ortalama 4 cm. kalınlığında olan harç tabaka ile moloz taşlar temizlenerek, 11.41 m. kotta orijinal taş döşeme açığa çıkartılmıştır. (Resim 2.30) Mekânın kuzeyinde, moloz taşlarla örülerek kapatılmış K1 Kapısının eşik taşı (30 cm. yükseklik) 11.70 m kotta görülmüştür. Çalışma öncesinde tamamen aynı kotta doldurulmuş olduğu görülen mekânın temizliği sonrasında askerlerin nöbet beklediği hücrelerin, ortadaki taş döşeme kotundan daha üst kotta olduğu görülmüştür. (12.35-12.40 m. kot)

Resim 2.29. K1 Kapısında seviye inme çalışmasında görülen moloz dolgu.

Resim 2.30. K1 Kapısında açığa çıkartılan özgü taş döşeme ile girişinde görülen eşik duvar.

K1 Kapısının üzeri kapalı mekânında, 11.74 m. kotta, moloz taşlarla örülmüş duvar kalıntısı (33 cm. yük. 63 cm. gen.) ortaya çıkarılmıştır. Duvar kalıntısının eşik amacıyla yapıldığı düşünülmektedir. G8 Açmasındaki seviye inme çalışması ortalama 11.40 m. kotta sonlandırılmıştır. (Resim 2.31)

Resim 2.31. G8 Açmasının kazı çalışması sonrası görünümü.

2.1.2.8. G9 Açması

B Avlunun 10x10 m. boyutla sahip en geniş plan-karesi olan G9'un açılış kotu 12.06 m. olarak okunmuştur. Açmanın batısından başlanan seviye inme çalışmasında, 11.97 m. kotta kuzey-güney yönünde uzanan, moloz taşlarla örülmüş bir duvar kalıntısı tespit edilmiştir. Duvar kalıntısı güneyde, G9 ve F9 açmalarının arasında bırakılan dolgu toprağın altında devam etmekte, kuzeyde kesintiye uğramaktadır. Duvar kalıntısının mevcut uzunluğu 3.90 m. ortalama genişliği 65 cm. olarak ölçülmüştür.

Dört köşeli yapının giriş kapısının önündeki yapı kalıntısının doğusunda 11.51 m. kotta kül tabakasına rastlanmıştır. Söz konusu alanda çok yoğun biçimde çivi başta olmak üzere mih ve muhtelif metal parçalar ile seramik parçalar ele geçmiştir. Dört köşeli yapının doğusundaki giriş kapısının önünde temel seviyesine kadar yıkılmış olan mekânın tabanında yapılan toprak temizliğinde döşeme olarak taş ve tuğla malzemenin kullanılmış olduğu görülmüş, kuzeydoğu cephesinde gider kanalı ortaya çıkartılmıştır. Giriş kapısının önünde yer alan içi sıvalı su haznesinin işlevi anlaşılamamıştır. Açmanın orta kısımları ve kuzeyinde, 11.86-11.66 m. kotlar arasında düzensiz döşeme kalıntıları ile moloz taşlar görülmüştür. Açmanın kuzey kenarında, doğu-batı doğrultusunda devam eden, moloz taşlarla örülmüş duvar kalıntısına (11.87 m. kot) rastlanmıştır. (Resim 2.32.) Açmadaki seviye inme çalışmaları 11.26 m. kotta sonlandırılmıştır. (Resim 2.33.) Açma içerisinde basım yılı belli olmayan (Katalog: Sikkeler No.5) ve II. Süleyman dönemi ait (Katalog: Sikkeler No.4) iki adet bakır sikke bulunmuştur.

Resim 2.32. G9 Açması'nın kuzeybatısında ortaya çıkan duvar ve döşeme kalıntıları.

Resim 2.33. G9 Açması'nın kazı çalışması sonrası görünümü.

2.1.2.9. H9 Açması

Kazı çalışmaları öncesi açmanın açılış kotu 11.70 m. olarak okunmuştur. Açmanın doğusunu sınırlandıran iç kulenin dış cephesi boyunca moloz taşlar, kiremit parçalar ve inşaat atıklarının bulunduğu bir tabaka ile karşılaşılması ve yoğun metal buluntular görülmüştür. Söz konusu muhtelif metal buluntuların yakın döneme (30-50 yıl) tarihlendiği anlaşılmaktadır.

Seviye inme çalışmasında, doğuda iç kule duvarına bitişik ve doğu-batı doğrultusunda uzanan, moloz taşlarla örülmüş duvar kalıntısı açığa çıkartılmıştır. Açmanın kuzey sınırınının 90 cm. güneyinde yer alan duvar kalıntısının ortalama 75 cm. genişliğinde ve 3.55 m. uzunluğundadır. Duvar kalıntısının kuzey cephesinin horasan harcıyla sıvandığı görülmüştür. Söz konusu duvar kalıntısının güney cephesinde, duvar kalıntısına ve iç kuleye bitişik yapılmış 1.45x1.45 m. boyutlarında, su haznesi olduğu düşünülen bir yapı kalıntısı, 11.52 m. kotta tespit edilmiş olup, iç kulenin çatısında bulunan çörtlenle aynı aksta bulunmaktadır. Dörtgen formdaki su haznesinin iç cepheleri ve zemininin horasan harcıyla sıvandığı anlaşılmıştır. (Resim 2.34.) Diğer duvarlarından daha ince olduğu görülen güney duvarında su gideri olduğu tespit edilmiştir. Su haznesinin hemen güney, güneydoğusunda, 10.60 m. kotta, 230x167 m. ebatlarında taş döşeme ortaya çıkartılmıştır. Taş döşemenin altında, bir gider deliği görülmüş, söz konusu delikten, iç kulenin altındaki sarnıca bağlantı olduğu ve sarnıca suyun, kazı sonrası açığa çıkartılan su haznesi vasıtasıyla ulaştırıldığı düşünülmektedir. Döşemenin altında, suyu nakleden künklerin olduğu kuvvetle ihtimaldir. Su haznesinin batısında, 4 cm. kalınlığında ve 37 cm. çapında, ortası delik (çap: 6 cm.) bir taşa rastlanmıştır. (kot: 10.80 m.)

Resim 2.34. H9 Açmasında iç kuleye bitişik yapılmış doğu-batı yönünde uzanan duvar kalıntısı ile bitişiginde tespit edilen, iç yüzeyleri horasan harcı ile sıvanmış su haznesi.

Açmanın batı sınırının 1.60 m. doğusunda ve 11.46 m kotta, 6.50 m uzunluğunda ve 1.40 m. genişliğinde kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu bir duvar kalıntısı ortaya çıkartılmıştır. Avluda ortaya çıkartılan en geniş duvar kalıntısının doğu tarafında taş döşeme görülmüş ve taşlar arasında 10.78 m. kotta 1 adet gülle ile 1 adet madeni tas ele geçmiştir. Buluntuların hemen yanında yalak benzeri işlenmiş bir taş 10.81 m. kotta ortaya çıkartılmıştır.

Duvar kalıntısının hemen batı cephesinde güneydoğu-kuzey doğrultusunda uzanan taş döşeme tespit edilmiştir. Rampa şeklindeki döşemenin açmanın güney sınırındaki kotu 10.60 m. kuzeydeki kotu ise 11.00 m. olarak okunmuştur. B Avlunun güney girişinden K1 Kapısına doğru uzandığı anlaşılmaktadır.

Açmanın güneybatı köşesinde, 11.23 m. kotta, doğu-batı istikametinde devam eden 280x50 m. ölçülerinde duvar kalıntısı açığa çıkartılmıştır. Duvar kalıntısı taş döşemenin batısını sınırlamaktadır. (Resim 2.35.) Açmadaki seviye inme çalışmaları ortalama 10.60 m. kotta sonlandırılmıştır. (Resim 2.36.) Bu açma B avlusunda en çok mimari yapı ve buluntunun (seramik, metal obje ve lüleler) olduğu yer olmuştur.

Resim 2.35. H9 Açmasında açığa çıkartılan rampa şeklinde taş döşeme ile iki yanında bulunan duvar kalıntıları.

Resim 2.36. H9 Açmasının kazı çalışması sonrası görünümü.

B avlusunda yer alan dört köşeli yapının daha önce bazı kesimlerce hamam olarak nitelendirilmişti. Fakat yaptığımız tespitler sonucu bu yapının hamam olmadığı anlaşılmış ve bu hata çalışmamızda düzeltilmiştir. Avluda yapılan kazılarda; iki adet drenaj su kanalı, işlevi belli olmayan bazı yapıların temelleri, iki ocak, dört köşeli su hazinesi ve kuzey-güney istikametinde giden zemin döşeme taşları bulunmuştur.

Açmanın içinde seramik buluntular olarak; bir kapak (Katalog: Seramikler No.1), 18.-19. yy. ait bir tabak (Katalog: Seramikler No.2) ve 18.-19. yy. ait bir tabak (Katalog: Seramikler No.5) bulunmuştur.

Lüle buluntular olarak; disk kaideli (Katalog: Lüleler No.1), silindir çanaklı Varna Tipi (Katalog: Lüleler No.3), basık çanaklı (Katalog: Lüleler No.4), silindir gövdeli (Katalog: Lüleler No.5), disk kaideli (Katalog: Lüleler No.6) ve yuvarlak çanaklı (Katalog: Lüleler No.7) lüleler bulunmuştur.

Metal buluntular olarak; kaşağı (Katalog: Metaller No.1), taş çekici (Katalog: Metaller No.7) ve balta (Katalog: Metaller No.8) bulunmuştur.

2.1.3. C Avlusunda Yapılan Kazılar

C Avluda karelaj ve kot çalışması yapılmış, sabit nokta olarak iç kuleye bitişik inşa edilmiş yapının (depo ?) güneyindeki dörtgen mekân kalıntısının güneydoğu köşesi belirlenmiştir. (kot: 6.31 m.) C Avluda 9 adet kare-plan (K11, K10, K9, J11, J10, J9, I11, I10,I9) bulunmaktadır. (Resim 2.37.)

İç kalenin güneyinde yer alan C Avlunun, kuzeydoğusunda kalenin günümüzde kullanılmakta olan giriş kapısı yer almaktadır. Avlunun kuzeyinde, iç kuleye bitişik inşa edilmiş, üzeri kapalı ve önceki yıllarda restorasyonu tamamlanmış dörtgen yapı günümüze kadar koruna gelmiştir. Bu yapı depo veya cephanelik olarak kullanıldığı düşünülmektedir. 2012 yılında yürütülen çalışmalarda A Avluda olduğu gibi, C Avluda da temel seviyesine kadar yıkılmış duvar kalıntıları ile farklı kotlarda görülen taş döşeme parçaları ortaya çıkartılmış olup, 2015 yılındaki çalışmalarda söz konusu avluda yalnızca kazı rölövesine yönelik toprak temizliği yapılmıştır. Restorasyonu tamamlanmış yapının güneydoğusunda, temel seviyesine kadar tahrip olmuş kare planlı (8.5x8.5 m.) bir yapının temel kalıntıları görülmektedir. Yapı içinde ve yapıyı dışarıdan çevreleyen taş döşeme büyük ölçüde koruna gelmiştir. Avlunun doğusundaki K10 açmasında toprak temizliği sırasında kale duvarına bitişik inşa edilmiş, temel seviyesine kadar tahrip olmuş dörtgen planlı (6x4.5 m.) bir yapı kalıntısı açığa çıkartılmıştır. Bu açmada makas (Katalog: Metaller No.4) ve borazan ağızlığı (Katalog: Metaller No.11) bulunmuştur. I 10 ve I 11 açmalarında yapılan kazılarda mimari yapı ve kayda değer buluntu bulunmamıştır. J10 açmasındaki kazıda bir adet gümüş sikke (Katalog: Sikkeler No.7) bulunmuştur. K9 ve J9 açmalarında yüzeyde döşeme kalıntıları görülmesi sebebiyle çalışma yapılmamıştır.

Resim 2.37. C Avlunun çalışmalar öncesi durumu.

2.1.3.1. K11 Açması

Çalışmalar öncesinde açmanın açılış kotu 6.60 m. olarak okunmuştur. Avlunun güneyinde yer alan kare planlı yapıya ait kalıntılar, açmanın büyük kısmını kaplamaktadır. Yapılan tesviye çalışması sonrasında yapı kalıntısının güney duvarı (60 cm. gen.) ortaya çıkartılmış olup temel seviyesine kadar yıkıldığı görülmüştür. Dörtgen yapının (7.36x7.30 m.) dıştan taş döşeme ile çevrelendiği anlaşılmaktadır. Açma içerisinde kalan yapının güney cephesi ise taş döşemenin en iyi korunageldiği alandır. (kot. 6.48 m.) Yapı içindeki taş döşemenin ise özellikle doğuda tamamen yok olduğu görülmektedir. Açmadaki çalışmalar ortalama 6.22 m. kotta sonlandırılmıştır.

Açmanın güney köşesinde yer alan tonozun içinde, özgün drenaj kanalının tespit edilmesi amacıyla 2.25x0.70 m. boyutlarında bir sondaj çalışması yapılmıştır (açılış kotu: 6.30 m.) (Resim 2.38.) Seviye inme çalışmasında 5.66 m. kotta kuzey-güney doğrultusunda uzanarak iç kale ve dış surlar arasındaki alana açılan su kanalı (70 cm. derinlik, 60 cm. gen.) tespit edilmiş olup, kapak taşlarının tahrip olduğu görülmüştür (Resim 2.39.). Kanalın avluya bakan tarafında, dirsek yaparak kale duvarına paralel şekilde batıya doğru devam ettiği anlaşılmıştır. Açmanın içerisinde 18.-19. yy ait Çanakkale seramiği örneği kase (Katalog: Seramikler No.6) bulunmuştur.

Resim 2.38. Tonoz içinde yapılan sondaj çalışması öncesi.

Resim 2.39. Tonoz içinde açığa çıkan su kanalı.

BÖLÜM III

GEÇ DÖNEM AVLUSU, HENDEK VE SONDAJ KAZILARI

3.1. Geç Dönem Avlusu Kazısı

Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde kale mimarisine eklenmiş olan Sarı Kule (Kanuni Kulesi) ile kuleyi kaleye bağlayan sur duvarları arasında eğimli bir yapıya sahip kaba üçgen biçiminde bir avlu oluşmuştur. (ortalama 2200 metrekare) Söz konusu avlunun kalenin 2. evresine ait olması sebebiyle tarafımızdan Geç Dönem Avlusu olarak tanımlanmıştır. 2012 yılında Arkeoloji Müzesi kontrollüğünde Geç Dönem Avlusunda kazı çalışmasına başlanmış, Avlunun kuzeyinde moloz taş örgülü bir takım duvar kalıntıları ile doğu-batı istikametinde uzanan bir diğer duvar kalıntısı ortaya çıkartılmış ancak kazı çalışması sonlandırılmıştır.

Seviye inme çalışması öncesinde tüm avlu plan-karelere ayrılmış ve kot çalışması yapılmıştır. Kot çalışmasında sabit nokta olarak avlunun kuzeydoğu köşesindeki ışıklandırmanın beton kaidesi alınmıştır. 06.09.2015 tarihinde Geç Dönem Avlusunda, kuzey mekânı 2012 yılında ortaya çıkartılmış yapının bulunduğu alanda kazı çalışmasına başlanmıştır. (Resim 3.1.)

Resim 3.1. Çalışmalar öncesi Geç Dönem Avlusunun durumu.

3.1.1. J17 Açması

Kazı çalışması öncesinde açmanın açılış kotu 5.17 m. olarak okunmuştur. J17 plan-karesinin bir kısmı Geç Dönem Avlusu, diğer kısmı hendekte kalmakta, dış sur duvarı plan-kareyi iki parçaya ayırmaktadır. Üçgen şeklindeki açmanın güneyini dış sur duvarı sınırlamaktadır. Açma batıya doğru eğimli bir yapıya sahiptir.

Açmada yapılan seviye inme çalışmasında 4.53 m. kottan itibaren dış sur duvarına bitişik inşa edilmiş, tabanı taş döşeli ve temeline kadar tahrip olmuş dörtgen bir mekan (4.84x4.24 m.) ortaya çıkartılmıştır. Mekânın kuzeydoğu köşesi K17 açmasında yer almakta, bu kısımdaki kesitten, mekânın ana toprak üzerine (4.30 m. kot) moloz taşlarla inşa edildiği anlaşılmaktadır. 4.30 m. kotta itibaren daha aşağıda killi toprak tabakaya rastlanmıştır.

Mekan içerisinde irili ufaklı taşlarla yapılmış döşemenin 4.24x2.34 m.'lik kısmı korunagelmış olup batı kısmında döşemenin devamı olarak kullanılmış tuğlalar (3 adeti tüm, 4 adeti kırık ve eksik) görülmüştür (1 adet tüm tuğlanın üzerinde "IV O" alt satırında "ΜΑΔΥΤΟΣ" monogramı, diğer bir tüm tuğlanın üzerinde "...ΥΤΟΣ" monogramı korunagelmış olup, 3. tüm tuğlanın üzerindeki monogram tahrip olmuştur. Kırık ve eksik tuğla parçaları üzerinde ise "...ΜΑ...", "...ΜΑ...", "IV O ...ΔΥΟΣ", "IV ...ΑΔΥΤ.." monogramları korunagelmıştır). Mekân içindeki taş döşemenin (4.48 m. kot) üzerinde yoğun kiremit parçalarına rastlanmıştır.

Mekânın kuzeyinde, J16 açmasında devam eden taş döşeme (4.61 m. kot) görülmüştür. Söz konusu döşemenin, mekân içindeki döşeme ile aynı tipte olması nedeniyle sahanlık olabileceği düşünülmüştür. Duvar kalınlıkları ortalama 64 cm. olduğu tespit edilen mekânın güneydoğu köşesi ve dış sur duvarına bitişik duvarının doğusu temel taşlarına kadar yok olmuştur. Temel taşlarına kadar tahrip olması nedeniyle mekânın girişi tespit edilememiştir. Ancak sahanlığın olduğu kuzey cepheden olduğu düşünülmektedir.

Mekânın batı cephesinin hemen batısında 4.81 m. kotta, 95x68 cm.'lik bir alanda tahrip olmuş tuğla döşeme parçası görülmüştür. Kazı çalışması sırasında pişmiş toprak buluntu ele geçmemekle birlikte yoğun metal buluntulara rastlanmıştır.

Açmanın güneyini sınırlandıran dış sur duvarının, açmanın batı köşesinden 1.60 m. doğuya doğru olan kısmında en alt taş sırası açığa çıkartılmıştır. Dış sur duvarına ait temelin batıya doğru eğimli olduğu anlaşılan ana toprak üzerine 5.08 m. kottan itibaren inşa edildiği anlaşılmıştır. (Resim 3.7.)

Resim 3.2. Açmanın kazı sonrası durumu.

3.1.2. K17 Açması

Kazı çalışması öncesinde açmanın açılış kotu 4.36 m. olarak okunmuştur. Çalışmalar sırasında açmanın güneydoğu kısmında yoğun moloz taşlara rastlanmıştır. 10x10 m. boyutlarındaki K17 plan-karesindeki seviye inme çalışmasında 4.32 m. kotta doğu-batı ve 3.96 m. kottan itibaren ise kuzey-güney yönünde uzanan ve 2 ayrı mekâna ait olduğu anlaşılan duvar kalıntıları ortaya çıkartılmıştır. Güneydoğudaki mekânın ortasında, oldukça tahrip olmuş ve özensiz yapılmış tuğla döşeme (3.54 m. kot) parçası tespit edilmiştir. Tuğlalardan 2 âdetinin tüm olduğu görülmüştür. Tüm olan tuğlalardan (26x12x5 cm.) birinin üzerinde “N... MA...” monogramı bulunmaktadır. Diğer sağlam tuğla (26x12x5 cm.) üzerinde ise yazı bulunmamakla birlikte oldukça tahrip olmuş ayyıldız görülmektedir (yıldızın 6 ucu bulunmakta). Mekânın güney duvarı (70 cm. gen.) K17-K18 açmaları arasında bırakılan toprak dolgu altında kalmakta, doğu duvarı L17 açmasında bulunmakta, batı (70 cm. gen.) ve kuzey duvarı (60 cm. gen.) ise K17 açmasında kalmaktadır. Duvarların yer yer taban seviyesine kadar tahrip olduğu görülmektedir. Batı duvarın batısında, duvara bitişik inşa edilmiş, doğu-batı yönünde uzanan bir ek duvar (1.10x0,74 m. ölçülerinde ve 40 cm. yük.) yapıldığı görülmüş, temelde devam edip etmediğinin tespiti için 50 cm. derinliğinde (3.20 m. kot) sondaj açılmış (1x1 m.) ve devam etmediği, belki de mekânın batı duvarının desteklenmesi amacıyla yapılmış olabileceği anlaşılmıştır. Açılan sondajda şarapnel parçası, misket, mermi kovani gibi buluntular ele geçmiştir. Ek duvarın güneyinde 1.45x1.35 m. boyutlarındaki bir alanda doğuya doğru çöküntüye uğramış bir harç taban parçası görülmüş ve harç tabanın devam etmediği tespit edilmiştir.

Söz konusu mekânın batı duvarının batısında kalan ve açma sınırları içinde bulunan alanda 3.70 m. kotta seviye inme çalışmaları sonlandırılmıştır. Açmanın batı sınırında J17 açmasındaki mekânın kuzeydoğu köşesinin temeli bulunmakta ve üst kotta kalmaktadır. (4.28 m. kot)

Büyük kısmı K16 açmasında devam eden ve duvar kalıntılarının iç kısımları sıvalı olan kuzeydoğu mekânın (3.93x4.05 m. iç ölçülerinde) kuzey cephesinde kırmızı boya izleri tespit edilmiştir. Mekânın K17 açmasındaki kısmında, 88x80 cm.'lik bir alanda 3 adet işlenmiş blok taştan (65-55 cm. gen.) yapılmış döşeme K17 ve K16 açmalarını birbirinden ayıran dolgu toprak altında devam etmekte, K16 da kesintiye uğramakta ve kuzeye doğru aynı kotta (3.94 m.) devam etmektedir. (Resim 3.8.) Açmanın içerisinde biri üst kısmı tahrip olmuş (Katalog: Metaller No.2) diğeri ortasında delikler açılmış (Katalog: Metaller No.3) iki adet kaşağı ve ucu kırılmış bir adet üzengi (Katalog: Metaller No.10) bulunmuştur.

Resim 3.3. K17 Açmasının kazı çalışması sonrası durumu.

3.1.3. K18 Açması

K18 plan karesi bir kısmı hendekte kalacak şekilde dış sur duvarı tarafından iki parçaya ayrılmakta olup, Geç Dönem Avlusu içinde kalan üçgen alanda kazı çalışması yapılmıştır. Çalışma öncesi açmanın açılış kotu 4.36 m. olarak okunmuştur. Açmanın güneyini dış sur duvarı sınırlamaktadır. Açma içindeki seviye inme çalışması 3.48 m. kotta tamamlanmıştır.

Açmanın güneyini sınırlandıran dış sur duvarının içindeki mekânda (5.15 m. kot) toprak temizliği yapılmış ve yan yana 2 adet tuvalet (4.65 m. kot) tespit edilmiştir. Tuğla ve harç kullanılarak yapıldığı anlaşılan tuvaletlerin çukurları temizlenmiştir. 2.90x2.60 m. iç ölçülere sahip mekânın doğu köşesinde, harçlı bir su kanalına ait izler görülmüş ancak tahrip olduğundan takip edilememiştir. Mekânın kotu kapıya doğru eğimlidir. (eşik kotu: 4.31 m.) (Resim 3.9.)

Resim 3.4. Toprak temizliği sonrası ortaya çıkan tuvaletler.

3.1.4. L17 Açması

Kazı çalışması öncesinde açmanın açılış kotu 4.20 m. olarak alınmıştır. Seviye inme çalışmasında 3.74-3.60 m. kotlar arasında yoğun şekilde moloz taşlara rastlanmış, söz konusu taşların duvar yıkıntısına ait oldukları anlaşılmıştır.

Geç Dönem Avlusunda yapılan çalışmalarda 5 ayrı odası bulunan bir yapı kalıntısı ortaya çıkartılmıştır. L18 açmasındaki kazı çalışmasında söz konusu yapının 2 odası ve koridorunun bir kısmı tespit edilmiştir.

Açmanın kuzeyinde bir mekâna ait duvar kalıntıları tespit edilmiştir. Mekânın batı (4.18 m. kot), kuzey ve güney duvarlar ortaya çıkartılmış olup doğu cephe duvarı saptanamamış ve ortaya çıkartılması için açmanın kuzeydoğusunda seviye inilmeye devam edilmiş ve 2.95 m. kotta mekânın doğu duvarı açığa çıkartılmıştır. Mekân içindeki seviye inme çalışmasında, mekânın batısında yer yer korunmuş taş döşeme açığa çıkartılmıştır. Mekânın doğu duvarının (2.95 m. kot) tespiti için yapılan seviye inme çalışmasında doğu duvarın hemen batısında daha erken döneme tarihli bir diğer taş döşeme parçası (3.01 m. kot) görüldü ve üstteki döşemenin tamamen tahrip olduğu kısımlarda alt kotta olan döşeme açığa çıkartılmıştır. Söz konusu döşemenin alt kotta açığa çıkması sebebiyle açığa çıkartılan dikdörtgen planlı yapıdan önceye ait olduğu anlaşılmaktadır. (Resim 3.10.) 4.00x3.90 m. (iç) ölçülerinde ve girişinin (90 cm. gen.) kuzeyde olduğu tespit edilen mekân “T” şeklindeki koridora açılmaktadır. Mekânın doğusunda kuzey-güney yönünde uzanan taş döşeli yol (2.87 m. kot) görülmektedir.

Resim 3.5. Farklı yapı evrelerine ait olduğu düşünülen döşeme kalıntıları.

Mekanın batısındaki koridorda (3.74 m. kot) tuğla döşemeye rastlanmıştır. (6 adet tüm (26x12x5 cm) ve 2 adet kırık. Tüm olan 5 adet tuğla üzerinde; üst satırında “NK” alt satırında “ΜΑΔΥΤΟΣ” monogramı, 1 adet tüm tuğla üzerinde; üst satırda “AN” alt satırda “ΜΑΔΥΤΟΣ” monogramları görülmektedir. Kırık tuğlalardan 1 adetinin (18x12x5 cm.) üzerinde “ΜΑΔΥΤΟ...”, diğer kırık tuğla (16x12x6 cm.) üzerinde ise; “...ΥΤΟΣ” monogramları koruna gelmiştir. (Resim 3.11.)

Resim 3.6. Döşeme olarak kullanılan Madytos tuğlaları.

Açmanın doğusunda, 1 no.lu mekânın güneydoğu dış köşesinde, yapının temelinin tespit edilmesi amacıyla sondaj çalışması (2.35x1.70 m.) yapılmıştır. Sondajdaki seviye inme çalışmasında doğu sınırında, doğu-batı istikametinde uzanan bir duvar kalıntısı (40x75 cm.) görülmüştür. Duvar kalıntısının doğuda, kuzey-güney doğrultulu taş döşeme

yolun altından devam ettiği anlaşılmaktadır. Batıda ise kesintiye uğramakla birlikte bu kısımda taş döşeme kalıntısı (2.79 m. kot) görülmüştür. Söz konusu duvar kalıntısı 2.60 m. kottan itibaren görülmekte ve daha alt kotlarda devam ettiği anlaşılmaktadır. (sondaj içinde 2.31 m kotta kadar inilmiştir) Duvar kalıntısının ortaya çıkarılması için sondaj kuzey sınırda 1x1.30 m. ölçülerinde genişletilmiştir. Yapılan sondaj çalışması sonucunda dikdörtgen planlı yapının 2.39 m. kotta temelene ulaşılmıştır.

Açmanın güneyinde, büyük kısmı batıdaki K17 açmasında devam eden 2. bir mekân (3 no.lu mekân) ortaya çıkartılmıştır. Diğer mekânlara oranla daha büyük olduğu görülen oda tam dörtgen olamamakla birlikte 8.60x7.37 m. ölçülere sahiptir. Mekânın K17 açması içinde oldukça tahrip olmuş tuğla döşeme kalıntısı görülmüş ancak L17 açması sınırları içinde kalan kısmında herhangi döşeme görülmemiştir. Söz konusu mekânın kuzeydoğu köşesinde 1x1 m. ölçülerinde seviye inme çalışması yapılmış olup 3.33 m. kotta kadar inilmiş ancak herhangi bir döşeme izine rastlanmamıştır. Açmanın içinde bir adet kerpeten (Katalog: Metaller No.6) bulunmuştur.

3.1.5. L16 Açması

Kazı çalışması öncesinde açmanın açılış kotu 4.15 m. olarak okunmuştur. Çalışmalar sırasında 4.15-3.57 m. kotlar arasında yoğun şekilde yapı kalıntısına ait moloz taşlara rastlanmıştır. Açma içinde 2012 yılında yapılan kazılarda açığa çıkartılmış duvar kalıntıları yer almaktadır. Seviye inme çalışmalarında dikdörtgen planlı yapının 2 ve 4. odaları ile doğudaki giriş ve “T” şeklindeki koridorun büyük kısmı açığa çıkartılmıştır. (Resim 3.12.) 2 no.lu mekânın altında 1 no.lu mekânda olduğu gibi daha alt kotta döşeme ve ocak kalıntısı ortaya çıkartılmış olup, daha erken bir yapı evresine tarihlenebilir. (Resim 3.13.)

Resim 3.7. Dikdörtgen yapının koridorunda açığa çıkartılan tuğla döşeme.

Resim 3.8. 2 no.lu mekanın daha alt kotunda görülen ocak ve döşeme kalıntısı.

Dikdörtgen planlı yapının doğu cephesinin temel seviyesine kadar yıkıldığı, batı cephesinin ise daha iyi korunduğu tespit edilmiştir. Açmadaki çalışmalar 2.84 m. kotta sonlandırılmıştır. Açmanın içerisinde Osmanlı dönemine ait bir adet bakır sikke (Katalog: Sikkeler No.2) bulunmuştur.

3.1.6. K16 Açması

Açmadaki çalışmalar öncesinde açılış kotu 4.73 m. olarak okunmuştur. Seviye inme çalışmasında dikdörtgen planlı yapının 5 no.lu odası (6.50x4.10 m.) ortaya çıkartılmıştır. 5 no.lu odanın duvar kalıntılarının iç yüzeylerinin sıvalı olduğu görülmüş, batı cephede sıva üzerinde kırmızı boya izlerine rastlanmıştır. 5 no.lu odanın tabanında (3.83 m. kot), diğer odalardan farklı olarak devşirme oldukları anlaşılan büyük blok taşların kullanıldığı görülmüştür. Blok taşlardan oluşan döşemenin kuzeyde korunageldiği saptanmış olup döşeme üzerinde yapılan toprak temizliği sırasında, 2 blok arasında belki bir makine ya da çarkın oturduğu bir düzenek tespit edilmiştir. Yay şeklindeki düzeneğin (uz. 170 cm. gen. 31 cm.) tabanında görülen çukur alanın (3.06 m. kot) belli bir işleve sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yapının merkezinde yer alan ve girişi doğuda “T” formundaki koridora açılan 5 no.lu odanın, işlevi tespit edilememekle birlikte yapının en önemli mekânı olduğu anlaşılmaktadır. (Resim 3.14., Resim 3.15.)

Resim 3.9. 5 no.lu odanın blok taşlardan oluşan döşemesi.

Resim 3.10. 5 no.lu odanın tabanında tespit edilen.

3.1.7. M15 Açması

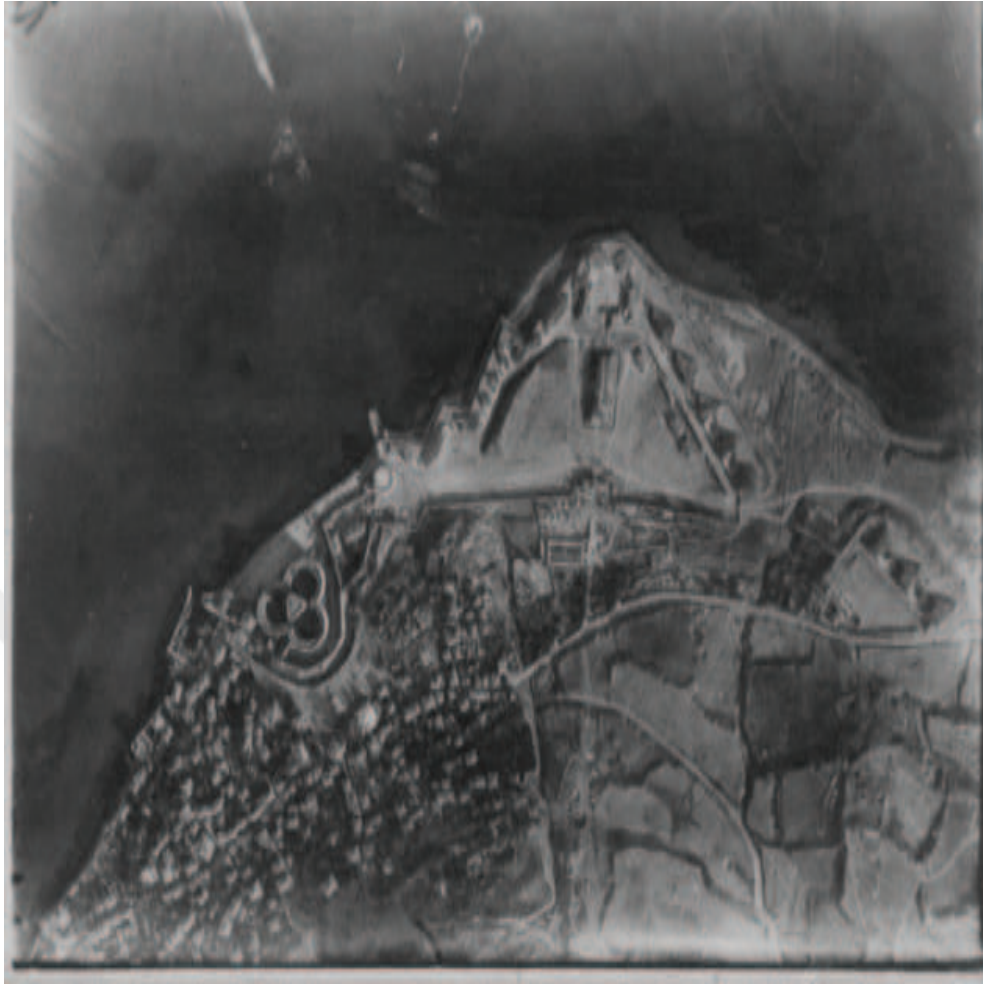
Çalışmalar öncesinde açmanın açılış kotu 2 m. olarak okunmuştur. Avlu içerisinde doğu-batı doğrultusunda uzanan hendeğin ilk evresine ait istinat duvarı batıda toprak dolgu altında kalmakta, doğuda ise kuzey-güney doğrultulu taş döşeme altında kalmaktadır. Söz konusu istinat duvarının doğuya doğru devam edip etmediğinin tespit edilmesi amacıyla M15 Açmasında, istinat duvarıyla aynı aksta 5x3 m. boyutlarında bir alan açılmıştır. Seviye inme çalışmasında 1.90 m. kotta istinat duvarının devamı açığa çıkartılmıştır. (Resim 3.16.) İç yüzeyleri şevli olan istinat duvarının 3.20 m. uzunluğundaki kısmı açığa çıkartılmıştır. Duvarın hemen güneyinde 1.38 m. kotta taş döşeme ortaya çıkartılmıştır. Açma içindeki çalışmalar 1.29 m. kotta sonlandırılmıştır.

Resim 3.11. M15 Açmasında ortaya çıkartılan hendegin ilk evresine ait istinat duvarı.

Geç Dönem Avlusuyla ilgili yapılan araştırmalarda, 20. yy. başına ait fotoğraflara ulaşılmış ve söz konusu alanda en az 2 ayrı yapının var olduğu tespit edilmiştir. Fotoğraflarda yapıların birisi avlunun ortası da diğeri Fatih dönemi surlarına bitişik olarak görülmektedir. (Resim 3.12., Resim 3.13., Resim 3.14.) Fotoğraflardan anlaşılacağı üzere bu yapılar 1960 tan sonra tahrip edilmiş ve 1970 yılına ait fotoğrafta bu iki yapı artık görülmemektedir. (Resim 3.15., Resim 3.16.) Avludaki kazılarda orta da görülen yapıyı temellerine ulaşılmış ve bu yapının beş odalı mekandan oluştuğu tarafımızca tespit edilmiştir. Mekandan ortaya çıkarılan buluntularla yapının atölye olarak kullanıldığı düşünülmüştür. Bu düşüncemizi doğrulayan 1939 yılına ait Tapu Genel Müdürlüğünde bulunan arşiv belgesi olmuştur¹¹³. Arşiv kayıttın da kalede yer alan mekanın atölye olarak kullanıldığı yazılmıştır.

¹¹³ Tapu Genel Müdürlüğü Arşivi, Belge No.53, Yıl 1939.

114

Resim 3.12. Çanakkale Savaşları yıllarına ait kalenin fotoğrafı (1915). Geç Dönem Avlusunda günümüze ulaşmayan yapıları görülmekte.

---

¹¹⁴ http://www.forum.gallipoli-association.org/forum_posts.asp?TID=1147&title=aerial-maps-at-the-australian-war-memorial. (20.03.2017).

115

Resim 3.13. Kilitbahir Kalesi'nin 1916 yılına ait fotoğrafı. Bu fotoğrafta avludaki yapıların yandan görüntüsü görülmektedir.

116

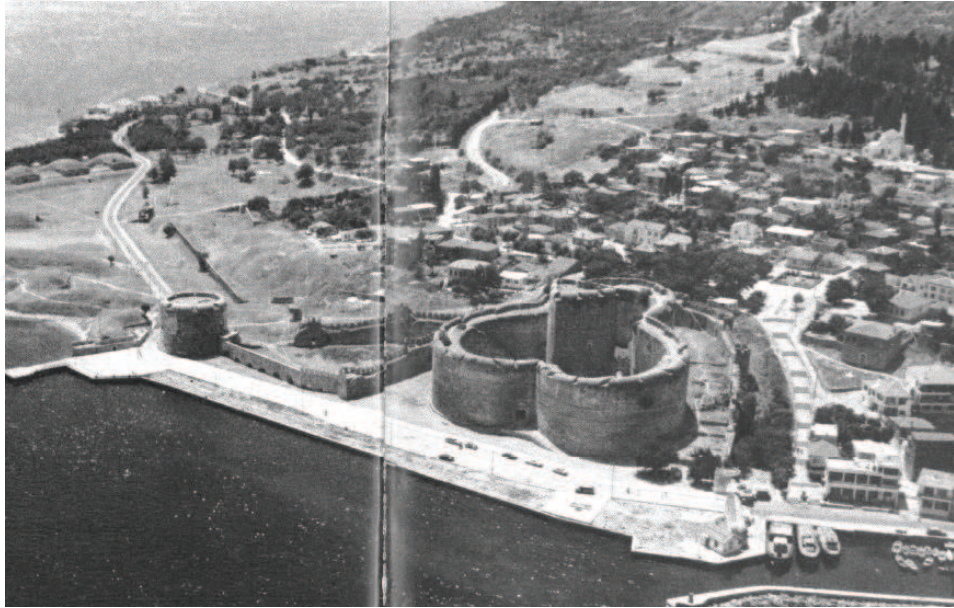
Resim 3.14. Kilitbahir Kalesi'nin 1930? yılına ait fotoğrafı. Avlu içerisindeki iki yapı görülmektedir.

¹¹⁵ Çanakkale Savaşları Albümü, (haz. Ali Fuat Bilkan, Ömer Çakır, Ömer Faruk Bilgin, Nesime Ceyhan), T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Saner Basım Sanayi, 2005, s.139.

¹¹⁶ Bu fotoğraf, Çanakkale Savaşları ve Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı 'nda görevli Uzman Arkeolog Altan Algül'den alınmıştır.

Resim 3.15. 1960 yılından önceye ait Kilitbahir Kalesi'nin havadan çekilen fotoğrafı. Geç dönem avlusundaki yapılar görülmektedir.

Resim 3.16. Kilitbahir Kalesi'nin 1970'li yıllarda havadan çekilmiş fotoğrafı. Avlu içindeki yapılar görülmemektedir.

¹¹⁷ Bu fotoğraf, Çanakkale Savaşları ve Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı 'nda görevli Uzman Arkeolog Altan Algül'den alınmıştır.

¹¹⁸ Bu fotoğraf, Çanakkale Savaşları ve Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı 'nda görevli Uzman Arkeolog Altan Algül'den alınmıştır.

3.2. Hendek Kazısı

Dış sur duvarının hendekle çevrili olması genel kale formu içinde bir savunma unsuru olmasına rağmen burada yapının özellikle batı tarafında arazi kotunun oluşturduğu farklılık nedeni ile oluşabilecek toprak kaymalarına bir önlem olarak istinat duvarı özelliğinde inşa edildiği düşünülmektedir. Çünkü bu yapının inşasında asıl amaç deniz trafiğini kontrol etmek olup karadan gelecek bir tehdit öncelikli olarak söz konusu değildir.

Kilitbahir Kalesini çevreleyen hendekte bir döşemenin var olup olmadığı, varsa tespitine yönelik kot olarak en yüksek (17.08 m. kot) ve en düşük (4.40 m. kot) iki ayrı alanda sondaj çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalara 1 ve 2 numaralı sondaj adı verilmiştir.

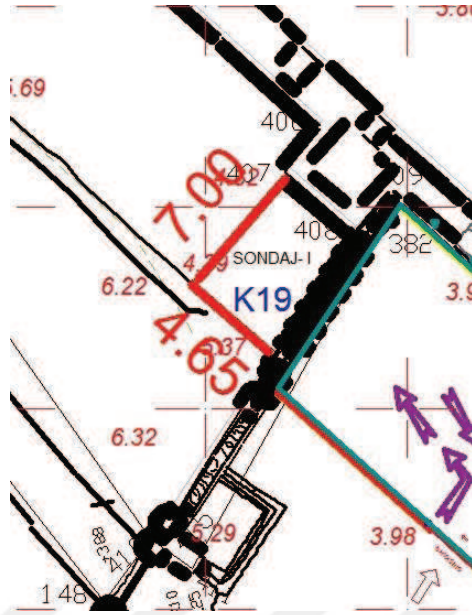
3.2.1 Sondaj 1

Çalışmalar öncesi sondajın açılış kotu 4.40 m. olarak alınmıştır. 7x4.65 m. boyutlarındaki sondaj K19 plan-karesinde yer almaktadır. (Resim 3.17., Şekil 3.1.) Sondajın güneydoğusunu sınırlayan duvarda görülen tuğla örgülü kemer açıklığından modern lağım borusunun geçirildiği görülmüş ve bu alandaki seviye inme çalışması 3.97 m. kotta bırakılarak sondaj sınırları daraltılmıştır. 3.5x4.65 m. boyutlarında alanda seviye inilmeye devam edilmiş ve sondajı kuzeybatıda ve güneydoğuda sınırlayan sur duvarlarına bitişik yapılmış kuzey-güney doğrultulu duvar kalıntısı açığa çıkartılmış, sondajdaki seviye inme çalışmasına devam edilemediği için çalışmalar 2.77 m. kotta sonlandırılmıştır. (Resim 3.18.)

Resim 3.17. Sondaj 1'in kazı çalışması öncesi durumu.

Şekil 3.1. K19 plan-karesinde yer Sondaj 1.

Resim 3.18. Sondaj 1'de daraltılmış alandaki seviye inme çalışmasında ortaya çıkartılan duvar kalıntısı ve sondajın son durumu.

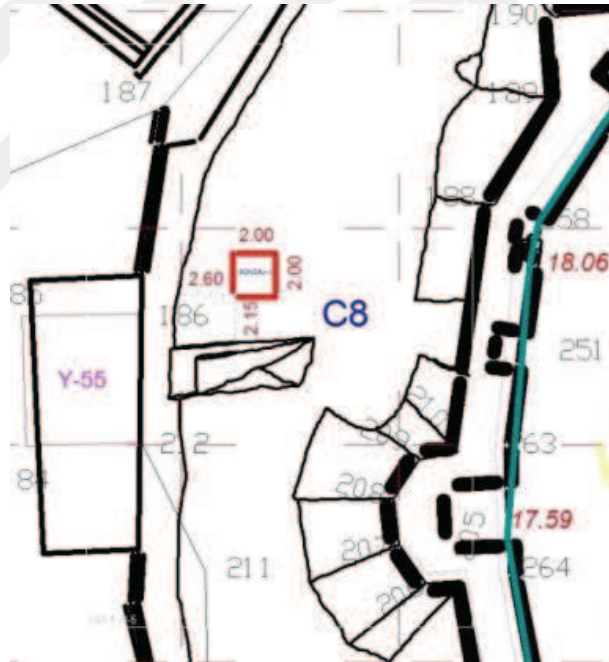
3.2.2. Sondaj 2

C8 plan-karesinde yer alan sondajın açılış kotu 17.08 m. olarak okunmuştur. (Resim 3.19., Şekil 3.2.) 2x2 m. boyutlarında açılmaya başlanan sondajdaki seviye inme çalışmasında 16.68 m. kota kadar yoğun şekilde çöp, modern seramik ve metal parçalar

görülmüştür. 15.58 m. kotta özgün taş döşeme ortaya çıkartılmış ve döşemenin devam edip etmediğini tespit etmek amacıyla açma sınırları genişletilmiştir. (3x3 m). Sondajdaki genişletme çalışması neticesinde taş döşemenin devam ettiği anlaşılmıştır. (Resim 3.20.)

Resim 3.19. Sondaj 2'in çalışma öncesi görünümü.

Şekil 3.2. C8 plan-karesinde yer alan Sondaj 2.

Resim 3.20. Sondaj 2’de açığa çıkartılan özgün döşeme.

3.3. Kalenin Doğu Kısımında Yapılan Sondaj Çalışmaları

Hazırlanan çevre düzenleme işi kapsamında kalenin deniz tarafına bayrak direği yapımı için 2 ayrı noktada sondaj açılmıştır. Ancak açılan alanlarda ortaya çıkan mimari kalıntılar sebebiyle bayrak direği için yapılan çalışma iptal edilmiş ve arkeolojik kazılara başlanmıştır. Kalenin bu kısımda açılan sondajlara 3 ve 4 numarası verilmiştir.

3.3.1. Sondaj 3

M12 kare-planında bulunan 5x5 m. boyutlarındaki sondaj 3’ün açılış kotu 1.86 m. olarak okunmuştur. Seviye inme çalışmasında 1.70 m. kotta yanık bir tabakayla karşılaşmıştır. Kazılan alanın batısında 1.50 m. kottan itibaren kuzey-güney doğrultulu taş döşeme açığa çıkartılmıştır. Taş döşemenin doğusunda kademeli şekilde harçlı bir tabakayla (1.22 m. kot) karşılaşmıştır. Bu tabakanın da doğusunda 0.76 m. kotta yine bir taş döşeme ile karşılaşmıştır. 2 ayrı kotta görülen döşemelerin arasında kalan harçlı tabakanın altında, kuzey-güney yönünde devam ettiği bilinen deniz surlarına ait temel kalıntısının olduğu düşünülmektedir. Yine sondaj 4 içinde görülen duvar kalıntısı, sondaj 3’teki kalıntı ile aynı aksta yer almaktadır. (Resim 3.21.)

Resim 3.21. Sondaj alanında farklı kotlarda ortaya çıkartılan döşeme ve duvar kalıntıları.

3.3.2. Sondaj 4

M5- M4 kare-planlarında yer alan 5x5 m. boyutlarındaki sondaj 4'ün açılış kotu 2.02 m. olarak okunmuştur. Sondaj içerisinde yapılan seviye inme çalışmasında birbirine bitişik yapılmış güneybatı- kuzeydoğu istikametinde uzanan 2 adet su kanalı ortaya çıkartılmıştır. (1.29- 1.06 m. kotlar arasında) Kanalların taş zeminine 0,81-0,76 m. kotlar arasında ulaşılmış olup, çalışmalar bu kotta sonlandırılmıştır. Söz konusu kanalların, A Avlu içerinden kale dışına ulaşan atık su kanallarının devamı olduğu düşünülmektedir. (Resim 3.22.)

Resim 3.22. Sondaj 4'te açığa çıkartılan atık su kanalları.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çanakkale Boğazı, stratejik önemini geçmişten günümüze kadar yitirmeden korumuştur. Bu öneminden dolayı Boğaz çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmış ve önemli tarihi olayların yaşandığı bir yer olmuştur. Uzun bir dönem Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyetinde kalan Çanakkale Boğazı, Fatih'in Bizans İmparatorluğu'nu ortadan kaldırılmasıyla tamamen Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethinden sonra, Çanakkale Boğazı'nın savunmasına ve savunma yapılarına önem vermiştir. Bunun nedeni ise; İstanbul kuşatılırken yardıma gelen Venedik gemilerinin rahat bir şekilde boğazdan geçmiş olması, boğazdan geçen gemilerin kolaylıkla kontrol edilmesi ve yeni İmparatorluğun başkenti olan İstanbul'a denizden yapılacak saldırıların ilk olarak durdurulacağı yerin Çanakkale Boğazı olmasıdır. Bu nedenlerden dolayı, Fatih, 1462 yılında Boğazın en dar noktasında, biri Anadolu diğeri Avrupa yakasında olmak üzere iki kale inşa ettirmiştir. Anadolu yakasındaki Kal'a-i Sultaniye (Çimenlik Kalesi), Avrupa yakasındaki Kilitbahir Kalesidir.

Kalenin inşa tarihi ve mimarisi ile ilgili arşiv bilgisi bulunamamıştır. Fakat inşa tarihi, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin mimari kıyaslaması ve P. L. Kuniholm'un yaptığı dendrokronolojik yöntemiyle bulunmuştur. Bu iki çalışma ile kalenin 1462 yılında yapıldığı tespit edilmiştir. Kalenin mimarı olarak da, İsmail Utkular, Fatih devrinin önemli mimarı olan Muslihiddini göstermiştir.

Kale kuruluşundan sonra elimizdeki en eski belgeye göre (Sarı Kule'nin kapı üzerindeki kitabesi) Kanuni Dönemi'nde 1541 yılında yeni eklemeler yapılmıştır. Bu yeni eklemeler kalenin güney tarafında bir kule ve üçgen şeklindeki surları olmuştur. Kalenin geçirdiği tadilat ve onarımlar hakkında Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde kaynak taraması yapılmıştır. Arşivde bulunan belgelerde kalenin hangi yıllarda tadilat ve bakım geçirdiği tespit edilmiştir. Osmanlı Dönemi son bakım ve onarım çalışmalarından bir tanesi, II. Abdulhamit Dönemi'nde, 1893-1894 yıllarında yapılmıştır.

Kalenin mimari özelliği ve ölçüleri konusunda; geçmişte kale hakkında yapılan akademik çalışmalardan ve 2015-2017 restorasyon çalışmaları çerçevesindeki kalede yapılan yeni eklemeler ve tadilatları anlatan raporlardan faydalanılmıştır. Bunun yanında, dijital ulaşım imkanı sağlanan Fransa Milli Kütüphanesi Arşivi'nden kaleyi gösteren yeni görsel dokümanlar (gravür, plan, çizim ve haritalar) bulunmuştur. Bu dokümanlar sayesinde kalenin zaman içerisinde yaşadığı değişimler kolaylıkla izlenebilmiştir.

Kalenin geçmişi ve mimari özelliği hakkında bilgiler verildikten sonra, 2015-2017 yılları arasında yapılan restorasyon kapsamında, kalede yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan mimari kalıntılar değerlendirilmiştir. Ortaya çıkarılan mimari kalıntılara çalışmamızda değinilmiştir.

Kalenin iç surları içinde yer alan A, B ve C avlularındaki kazı çalışmalarına anlatılmıştır. A avlusunda yapılan kazı çalışmaları hakkında detaylı bilgi verilmiştir. A avlusunda bulunan açmaların her birisi için alt başlıklar halinde bilgiler sunulmuştur. Avlunun açmalarında ortaya çıkarılan mimari kalıntıların ölçüleri ve mimari özellikleri anlatılmıştır. B avlusundaki kazı çalışmaları da aynı şekilde değerlendirilmiştir. Bu avluda yer alan ve hamam olarak nitelendirilen yapının hamam olmadığı, Osmanlı dönemi arşiv belgelerinden tespit edilmiş ve bu sayede önemli bir yanlış ortadan kaldırılmıştır. Son olarak C avlusunda yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan mimari kalıntılara değinilmiştir.

Bu üç avluda ortaya çıkarılan yeni mimari kalıntılar ve A ve C avlularında kapılı nişlerin içinde ortaya çıkarılan iç surların duvarlarının içinden geçen kalenin orijinal atık su drenaj kanalları ile ilgili bilgiler ilk kez bu çalışmada yer almıştır. Bu yeni bilgiler sayesinde kalenin mimari yapısının yeniden yorumlanmasını sağlanmıştır.

Daha sonra Geç dönem avlusu, hendek ve kalenin doğu kısmında yapılan sondaj kazılarına değinilmiştir. Geç dönem avlusu olarak adlandırdığımız avlunun, 1915 yılına ait fotoğrafında, biri ortada diğeri Fatih dönemi surlarına bitişik yerde iki yapının olduğu görülmüştür. Bu yapılar, 1960 yılında çekilen fotoğrafta da görülmektedir. Fakat 1970 yılına ait fotoğrafta bu yapıları artık görmemekteyiz. Bu avluda yaptığımız kazı çalışmalarında orta kısımdaki yapının temellerine ulaşılmıştır. Bu yapının beş odadan oluşan bir mekan olduğu tespit edilmiştir. Tapu Genel Müdürlüğü arşivinde bulduğumuz belgede, bu mekanın kalenin atölyesi olduğu yazılmıştır. Bu mekanda çıkan arkeolojik buluntular arşiv belgesini doğrular nitelikte olmuştur.

Hendek kazısı ile ilgili bölümde ise, hendeğin döşeme taşlarına ulaşmak için yapılan iki adet sondaj çalışmasından bahsedilmiştir. İkinci sondajda hendeğin zemin döşeme taşları bulunmuştur. Böylece hendekte de döşeme taşlarının varlığı ispatlanmıştır.

Son başlığımızda kalenin doğu tarafında yapılan iki sondaj kazısından bahsedilmiştir. Kalede dikilecek olan bayrak direkleri için açılan iki sondajda da mimari kalıntılar çıkmıştır. Sondaj 3 ve sondaj 4 denilen bu alanlarda, doğuda yer alan ve 1853'ten sonra görülmeyen, kalenin dış sur duvarlarının temelleri bulunmuştur. Bu durum, kale mimarisi açısından büyük bir öneme sahiptir. Eski gravür, plan ve haritalarda görülen bu duvarların varlığı arkeolojik kazı ile tekrardan gün yüzüne çıkarılmıştır. Sondaj 4'te dış sur duvarları dışında iki adet su kanalı da ortaya çıkarılmıştır. Bu iki sondaj içindeki mimari kalıntılar daha sonra geotekstil ile koruma altına alınıp, üzerine elenmiş toprak atılarak kapatılmıştır.

Katalog kısmında ise kazıda çıkan bütün buluntular kullanılmamıştır. Sadece örnek teşkil etmek için görsel açıdan iyi olan seramik, sikke ve demir objeler kullanılmıştır. Katalogda sadece Osmanlı dönemine ait buluntular kullanılmıştır. Kalede bulunan yabancı menşeli buluntulara yer verilmemiştir. Kazıda Osmanlı dönemine ait cam buluntu çıkmadığı için katalogda cam objelere değinilmemiştir.

Yukarıda anlatıldığı gibi çalışmamızda Kilitbahir Kalesi; arkeolojik, tarihsel, ve mimari açıdan ele alınmıştır. Kale ile ilgili bulunan arşiv belgeleri detaylı olarak taranmış ve bulunan belgelerin çevirileri yapılarak gerekli görülen kısımlar çalışmamızda yer almıştır. Ayrıca, kazıda ortaya çıkardığımız bazı mekanların hangi amaçlarla kullanıldığı arşiv belgeleri sayesinde tespit edilmiş ve bu yeni bilgiler ışığında değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çalışmanın önemi, Osmanlı dönemi kalıntılarının, kazı çalışmaları ve bu kazıların arşiv belgeleri ile birlikte arkeolojik açıdan nasıl değerlendirilmesi gerektiğini göstermesidir. Bu çalışma, Osmanlı Arkeolojisi alanında yapılacak çalışmalar için yol gösterici bir nitelik taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Acioğlu, Yusuf. Çanakkale Boğazı'ndaki Kaleler,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Acioğlu, Yusuf. Çanakkale'deki Osmanlı Dönemi Savunma Yapıları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2013, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Ağır, Aygöl. "Floransa Devlet Arşivi'nde Bulunan Anadolu ve Rumeli Kaleleri Çizimleri (1581)", edi Geza David, Ibolya Gerelyes, *Thirteenth International Congress of Turkish Art*, Hungarian Notional Museum, Budapest 2009,s.38.
- Aktepe, Münir. "Çimbi", *İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul 1993,s.317.
- Altuğ, Uğur. "Fatih Sultan Mehmet Döneminde Gelibolu Sancağındaki Kaleler", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Sayı:20, 2016, s.252.
- Aslanapa, Oktay. *Osmanlı Devri Mimarisi*, 2. Baskı, İnkılap Kitapevi, İstanbul 2004.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886(1451-1481)*, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü, Baha Matbaası, İstanbul 1974.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı; Yüksel İ. Aydın. *İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi*, İstanbul Fetih Cemiyeti, Baha Matbaası, İstanbul 1976.
- Babinger, Franz. *Mehmed The Conqueror and His Time*, (ed. William C. Hickman), Bolligen Series XCVI, Princeton Universty Press.
- Başar, Fahameddin. "Fatih Dönemi Öncesi Osmanlı- Bizans Münasebetleri", *Fatih ve Dönemi* (der. Necat Birinci), Özlem Matbaacılık, İstanbul 2004.
- Beldiceanu, Irene. "Başlangıçlar: Osman ve Orhan", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, (çev. Server Tanili), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- Bilici, Faruk. *XIV. Louise ve İstanbul'u Fetih Tasarısı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2004.
- Bostan, İdris. "İlk Osmanlı Deniz Üssü Gelibolu", (ed. İdris Bostan, Salih Özbaran), *Türk Denizcilik Tarihi*, C.1, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Çanakkale Gravürleri, 16.-17.-18.-19. Yüzyıl, Çanakkale Valiliği.
- Çanakkale Savaşları Albümü, (hızr, Ali Fuat Bilkan, Ömer Çakır, Ömer Faruk Bilkan, Nesime Ceylan), T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Mavi Medya, 2005.
- Danişmend, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.1, Türkiye Yayınları, İstanbul 1971.

- Darkot, Besim. "Çanakkale", *İslam Ansiklopedisi*, C.3, MEB, Eskişehir 2001.
- Daş, Mustafa. "Türklerin Bizans ve Venedik'le Denizlerdeki İlişki ve Mücadeleleri (XI-XIV)", (editör: İdris Bostan, Salih Özbaran) *Türk Denizcilik Tarihi*, C.1, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Delilbaşı, Melek. "Osmanlı- Bizans İlişkileri", (ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), *Türkler* C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- Demirkent, Işın. "Bizans", *İslam Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul 1992.
- Demirkent, Işın. "Haçlılar", *İslam Ansiklopedisi*, C.14, İstanbul 1996.
- Doğaner, Suna. "Savaş ve Turizm: Troya ve Gelibolu Savaş Alanları", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:46, 2006.
- Doğru, Halime. " Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Fethi ve İskan Siyaseti", (ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- Dukas, *İstanbul 'un Fethi Dukas Kroniği (1341-1462)*, (çev. V.Mirmiroğlu), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Emecen, Feridun. "Gelibolu", *İslam Ansiklopedisi*, C.14, İstanbul 1996.
- Emecen, Feridun. *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitapevi, 5. Baskı, İstanbul 2010.
- Emecen, Feridun. " Osmanlılar" *İslam Ansiklopedisi*, C.33, İstanbul 2007.
- Emecen, Feridun. "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Fetret Dönemine", (ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- Erzen, Afif. *Eskiçağ Tarihi Hakkında 4 Konferans*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1984.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C.5, (hız. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.
- Fleet, Kate. "Osmanlı Devleti'nin Erken Döneminde Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de Denizcilik Faaliyetleri", (editör: İdris Bostan, Salih Özbaran) *Türk Denizcilik Tarihi*, C.1, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Gibbons, Herbert Adams. Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 1998.
- Günay, Vehbi. "XIV. Yüzyılın İlk Yarısında Çanakkale Boğazı Yöresine Genel Bakış" *Çanakkale Savaşları Tarihi*, C.I, Değişim Yayınları, İstanbul 2008.

- Hammer, J. Von. Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C.1, Kumsaati Yayınları, İstanbul 2008.
- Hatip, Sakih, Murad. Çanakkale Boğazı (Bahr-ı Sefid Boğazı)Savunma Sistemi 1770-1918, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2013, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- İbn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman VII. Defter*, (hızr. Şerafettin Turan), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.
- İnalcık, Halil. “Batı Anadolu’da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar”, (editör: İdris Bostan, Salih Özbaran) *Türk Denizcilik Tarihi*, C.1, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2009.
- İnalcık, Halil. *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar Klasik Dönem (1302-1606)*, C.1, 25. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
- İnalcık, Halil. “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu”, (ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağı (1300-1600)*, (çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.
- İnalcık, Halil. “Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış”, *Osmanlı*, C.1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.
- İnalcık, Halil. “Polunya (Apollunia) Tanrı-Yıkdığı Osmanlı Rumeli Fetihleri Kronolojisinde Düzeltmeler (1354-1371)”, *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu’na Armağan*, İstanbul 2006.
- İnalcık, Halil. “ Türkler” *İslam Ansiklopedisi*, C.12/II, MEB, Eskişehir 2001.
- İnalcık, Halil. “Türkler ve Balkanlar”, *Balkanlar*, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık, İstanbul 1993.
- İnbaşı, Mehmet. “Balkanlar’da Osmanlı Hakimiyeti ve İskan Siyaseti”, (ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- İnce, Cevat; Köylü Bahattin.”Eceabat’ta Bir Kale ve Üç Tabyanın Tarihçesi İle Restorasyon Deneyimi”, *Eceabat Değerleri Sempozyumu 27 Ağustos 2008*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, Boğaz Matbaa, Çanakkale 2008.
- İrdesel, Mehmet. *Fotoğraflarla ve Belgelerle Gelibolu Tarihi*, Kroys Matbaacılık, Çanakkale.

- Jorga, Nocalae. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Nilüfer Epçeli), C.1, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005.
- Kayhan, Hüseyin. “Çanakkale’de Türk Hakimiyetinin Gelişimi”, *Çanakkale Savaşları Tarihi* C.I, Değişim Yayınları, İstanbul 2008.
- Körpe, Reyhan. “Türk Hakimiyeti Öncesi Çanakkale Boğazı’nda Yapılan Savaşlar”, *Çanakkale Savaşları Tarihi*, C.I, Değişim Yayınları, İstanbul 2008.
- Koyun, Mevlüt. ”Emevi-Bizans Deniz Seferlerinde Çanakkale ve Kapıdağ Üssü” *Çanakkale Savaşları Tarihi*, C.I, Değişim Yayınları, İstanbul 2008.
- Kritovulos Tarihi 1451-1467, (çev. Ari Çokona), 2. Baskı, Heyamola Yayınları, İstanbul 2013.
- Kuban, Doğan. *Osmanlı Mimarisi*, Yem Yayınları, İstanbul 2007.
- Kuniholm, Peter Ian. Deondokronoloji “Yöntemiyle Tarihlendirilmiş Osmanlı Anıtları”, *Osmanlı Arkeolojisi*, çev. Bilge Altınok, (ed. Uzi Baram, Lynda Carrol) Kitap Yayınevi, İstanbul 2004.
- Mentzel, Peter. “Sınır, Sınır Bölgesi ve Çekirdek Olarak Osmanlı Balkanları”, *Osmanlı*, C.1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.
- Neşri, Mehmed. *Kitab-ı Cihan-Numa Neşri Tarihi*, C.1 (hızr. Faik Reşit Unat), Mehmed A. Köymen, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.
- Ostrogorsky, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan) Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.
- Öden, Günel Zerrin. “Karesioğulları”, *İslam Ansiklopedisi*, C.24, İstanbul 2001.
- Öztürk, Necdet. *Aşıkpaşazade Tarihi (Osmanlı Tarihi (1285-1502))*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2013.
- Öztürk, Necdet. “ Fetret Devri ve Osmanlı Hakimiyetinin Yeniden Tesisi”, (ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, C.1, (ed. Ertuğrul Zekai Ötke), (çev. Vahit Çubuk), Alaş Ofset, Kültür ve Turizm Bakanlığı-The Historical Research Foundation İstanbul Research Center, İstanbul 1988.
- Sevin, Arslan, Necla. *Gravürlerde Yaşayan Osmanlı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- Sezgin, İbrahim. “Osmanlıların Rumeli’ye Geçişi ve İlk Fetihler”, *Osmanlı* C.1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

- Solak-zade Tarihi, hzr. Vahid Çabuk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
- Tekirdağ, Şihabeddin. "Çanakkale Tarihi" *İslam Ansiklopedisi*, C.3, MEB, Eskişehir 2001.
- Tekirdağ, Şihabeddin. "Çanakkale Tarihi", *Çanakkale Savaşları Tarihi*, C.I, Değişim Yayınları, İstanbul 2008.
- Tuncel, Metin. "Çanakkale Boğazı", *İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul 1993.
- Tuncel, Metin. "Çanakkale", *İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul 1993.
- Turan, Osman. *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, (hzr. Altan Çetin, Bilal Koç), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- Tursun Bey, Tarih-i Ebül Feth, (hzr. A.Mertol Tulum), Baheha Matbaası, İstanbul 1977.
- Türker, Çaylak, Ayşe. "Çanakkale Boğazında Bizans Dönemine Ait Tarihi ve Arkeolojik Veriler", *Çanakkale Savaşları Tarihi*, C.I, Değişim Yayınları, İstanbul 2008.
- Utkular, İsmail. *Çanakkale Boğazında Fatih Kaleleri*, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi),1954, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*, C.1, 9.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008.
- Uysal, Ali Osman. "Kilitbahir (Kilibü'l Bahr) de Tarihi Doku ve İki Hamam", *Eceabat Değerleri Sempozyumu 27 Ağustos 2008*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, Boğaz Matbaa, Çanakkale 2008.
- Ülekul, Cevat. *Altın Kapı Çanakkale Boğazı ve Çanakkale (Gelibolu) Savaş Alanının Haritaları*, Harita Genel Komutanlığı Matbaası, Ankara 2015.
- Witteck, Paul. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, (çev. Fahriye Arık) Şirketi Mürettibiye Basımevi, İstanbul 1947.
- Vatin, Nicolas. " Osmanlıların Yükselişi", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, (çev. Server Tanili), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- Zinkeisen, Johan Wilhelm. *Osmanlı İmparatorluk Tarihi*, C.1, (çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.
- <http://www.forum.gallipoli-association.org/forum_posts.asp?TID=1147&title=aerial-maps-at-the-australian-war-memorial >, (20.03.2017)
- <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b531006211>>, (16.05.2017)
- <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53100638> >, (24.05.2017)
- < <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b531006391>>, (22.05.2017)

- <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53100652>>, (22.05.2017)
- <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53100665>>, (24.05.2017)
- <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53100675>>, (24.05.2017)
- <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53100677>>, (24.05.2017)
- <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b531007078>>, (24.05.2017)
- <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53100712>,dumee >, (24.05.2017)
- <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b59621440>>, (23.05.2017)
- <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b5962154>>, (23.05.2017)
- <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b5962322>>, (24.05.2017)
- <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b5964226>>, (24.05.2017)
- <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b59642289>>, (16.04.2017)
- <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b5964224>>, (24.05.2017)
- <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b6949533>>, (24.05.2017)
- <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8440881>>, (24.05.2017)
- <http://www.historiccities.huji.ac.il/turkey/dardanelles/maps/camocio_1572_dardanelles_europe.html>, (09.04.2017)
- <<https://www.inlibris.at/en/stock/books/maps-views/>>, (24.05.2017)
- <http://www.raremaps.com/gallery/detail/30310/Tabula_Europae_IX_Greece_and_Turkey/M%C3%BCnster.html>, (23.05.2017)
- <http://www.raremaps.com/gallery/detail/39180/Detroit_De_Gallipoli/Mallet>, (23.05.2017)
- <http://www.raremaps.com/gallery/detail/42336/A_Map_of_the_Propontis_or_Sea_of_Marmora_With_its_two_Streights_Viz/Dury>, (24.05.2017)
- <<https://www.raremaps.com/gallery/detail/46835/Tracia/Schedel.html>>, (15.04.2017)
- <http://www.raremaps.com/gallery/detail/47773/The_Sea_of_Marmara/Stanford>, (23.05.2017)
- <http://www.raremaps.com/gallery/detail/48619/Turkey_in_Europe_Greece_and_The_Ionian_Islands/Lizars>, (24.05.2017)

<http://www.raremaps.com/gallery/detail/49359/Carte_Nouvelle_De_La_Mer_Mediterranee_ou_sont_Exactement_Remarques_tous_les/Hooghe>, (23.05.2017)

BOA, C.AS. Defter/47, Gömlek/2193.

BOA, C.AS. Dosya 49/ Gömlek 2297;

BOA, C.AS. Dosya 391/ Gömlek 16148, s.1a, 2a,2b;

BOA, C.AS. Dosya 454/ Gömlek 18942,s.1-2;

BOA, C.AS. Defter/648, Gömlek/27269;

BOA, C.AS. Dosya 702/ Gömlek 29473,s.1b;

BOA, C.AS. Dosya 913/ Gömlek 39439,s.1a;

BOA, D.BŞM.d. Dosya 7661 ,s.8,9,21;

BOA, D.BŞM.BNE.d., Dosya 16141 s.13-14.

BOA, D.BŞM.BNE.d., Dosya 16153, s.9,10,11.

BOA, D.BŞM.BNE.d., Dosya 16393, s.10-11.

BOA, D.BŞM.BNE.d., Dosya 16419, s.7,8,9.

BOA, D.BŞM.TPH.d., Dosya 18939, s.16,17,18.

BOA, DH.EUM.6.Şb., Dosya/20, Gömlek/31.

BOA, ML.d., Dosya 84, s.6-7.

BOA, MAD.d., Dosya 10437,s.32;

BOA, MAD.d., Dosya 2911, s.161.

BOA, MAD.d., Dosya 3160, s.288.

BOA, TŞRBNM., Dosya/25, Gömlek/121.

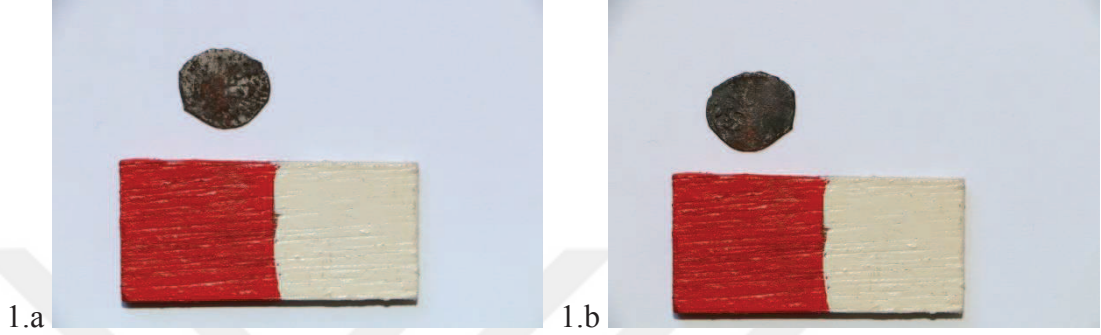
TAPU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ Belge No.53 Yıl 1939

T SMA.E. 900/109.

KATALOG

Sikkeler

No. 1

Eserin Adı: Sikke

Eserin Cinsi: Bakır

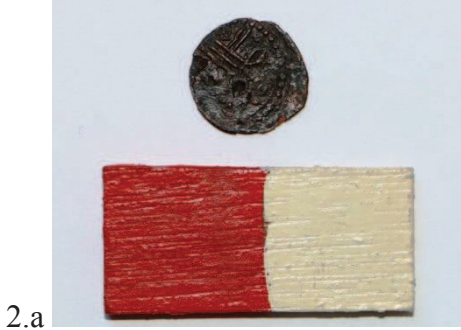
Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, F9 Açması, 11.63. m. kot

Dönemi: ?

Çap : 1,5 cm.

Eserin Tanımı: Fiziksel deformasyon ve aşınmadan ötürü üzerindeki yazılar silinmiştir. Bundan dolayı sikkenin hangi döneme ait olduğu tespit edilmemiştir.

No. 2

2.a

2.b

Eserin Adı: Osmanlı Sikkesi

Eserin Cinsi: Bakır

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, Geç Dönem Avlusu, L16 Açması, . 2.61. m. kot

Dönemi: ?

Çap : 1,9 cm.

Eserin Tanımı: Sikkenin ön yüzünde tuğra yer almakta; ancak aşınmadan dolayı tuğra tüm olarak görülmemektedir. Sikkenin arka yüzünde “ duribe fi... ibaresi bulunmakta ve devamı aşınmadan dolayı silindiği için okunmamaktadır.

No. 3

3.a

3.b

Eserin Adı: II. Süleyman Sikkesi

Eserin Cinsi: Bakır

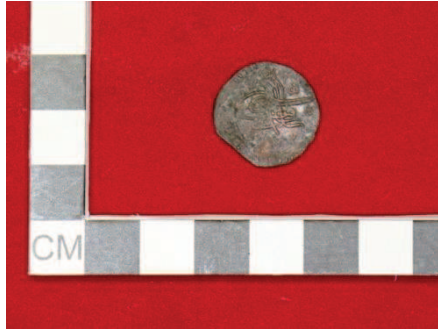
Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, H10 Açması, 9.75. m. kot

Dönemi: H. 1099, M. 1687-1688

Çap : 1,9 cm.

Eserin Tanımı: Sikkenin ön yüzünde II. Süleyman Tuğrası yer almaktadır. Arka yüzünde “ Duribe fi Kostantiniye” (İstanbul da darbedildi) ve “1099” tarihi bulunmaktadır.

No.4

4.a

4.b

Eserin Adı: II. Süleyman Sikkesi

Eserin Cinsi: Bakır

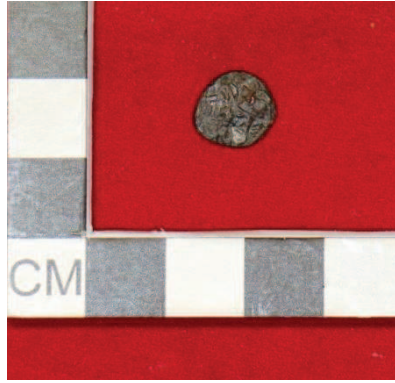
Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, G9 Açması, 11.86. m. kot

Dönemi: H. 1099, M. 1687-1688.

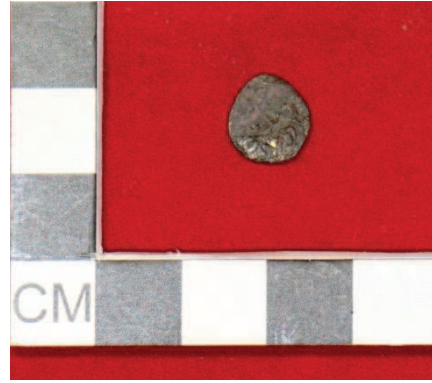
Çap : 1,9 cm.

Eserin Durumu: Konservasyonu yapılmıştır. Sikkenin ön yüzünde II. Süleyman Tuğrası yer almaktadır. Arka yüzünde“ Duribe fi Kostantiniye” (İstanbul da darbedildi) ve “1099” tarihi bulunmaktadır.

No.5

5.a

5.b

Eserin Adı: Osmanlı Sikkesi

Eserin Cinsi: Bakır

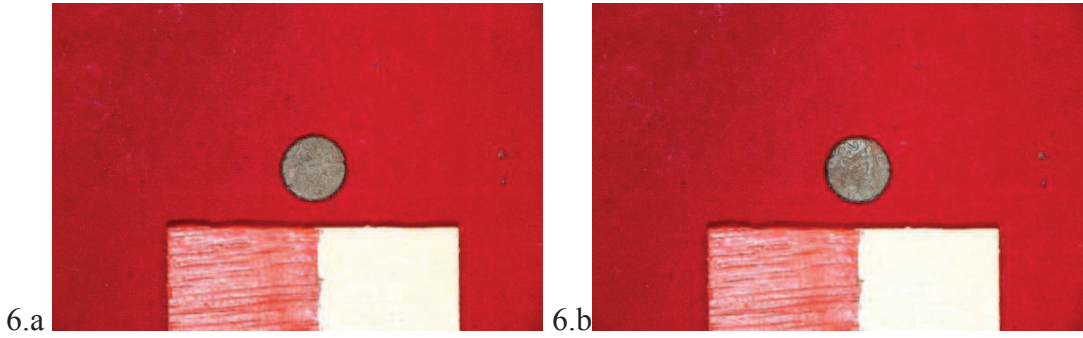
Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, G9 Açması, 11.82. m. kot

Dönemi: ?

Çap : 1 cm

Eserin Tanımı: Sikkenin ön yüzü aşınmadan dolayı okunmamakta, arka yüzünde “Kostantiniye” ve..”76” ibareleri bulunmaktadır.

No.6

Eserin Adı: Osmanlı Sikkesi

Eserin Cinsi: Bakır

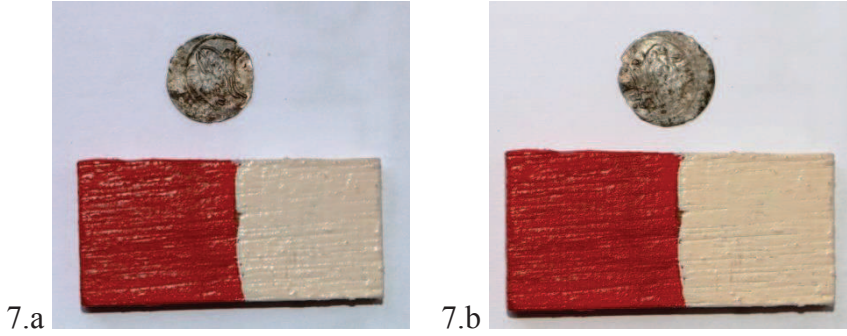
Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, F9 Açması, 11.94. m. kot

Dönemi: ?

Çap : 1,1 cm.

Eserin Tanımı: Sikkenin ön yüzünde bitkisel bezeme yer almakta, arka yüzünde “
Duribe ... Kostantiniye” (İstanbul ... darbedildi) ibaresi bulunmaktadır.

No.7

Eserin Adı: I. Abdülhamid Sikkesi

Eserin Cinsi: Gümüş

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, C Avlusu, J10 Açması, 6.50. m. kot

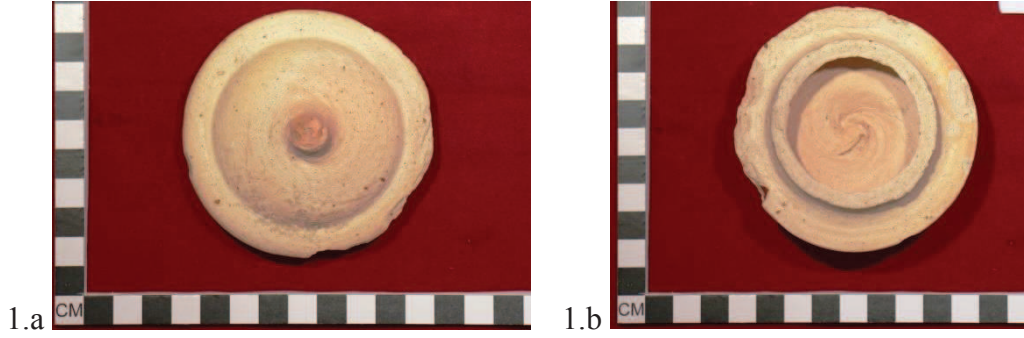
Dönemi: H.1187, M.1773-1774

Çap : 1,4 cm.

Eserin Tanımı: Sikkenin ön yüzünde I. Abdülhamid tuğrası yer almaktadır. Sikkenin arka yüzünde “ Duribe fi Mısır” (Mısırdarbedildi) ve “1187” tarihi yer almaktadır.

Seramikler

No.1

Eserin Adı: Kapak

Eserin Cinsi: Pişmiş Toprak

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, H9 Açması, 10.32. m. kot

Dönemi: 18.-19. yy.

Yük. : 4.5 cm

Çap : 8.4 cm

Eserin Tanımı: Yuvarlak gövdeli, yuvarlak tutamaklı, kirli beyaz renkli, sırsız, astarlı sade bezemesiz pişmiş topraktan yapılmış evani kapak. Tutamak kısmında ve kenarlarında eksikler mevcuttur.

No.2

Eserin Adı: Tabak

Eserin Cinsi: Çanakkale Seramiği

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, H9 Açması, 11.10. m. kot

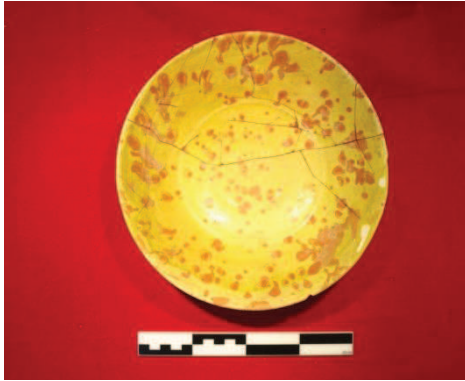
Dönemi: 18.-19. yy.

Yük. : 3.5 cm

Çap : 17.5 cm

Eserin Tanımı: Seramik tabak; kırmızı hamurlu, beyaz sırlı ve lacivert bezemelidir. Ortasında çiçek rozeti ve kenarlarında aynı çiçeğin yaprakları bulunmaktadır. Eser tüme yakındır.

No.3

3.a

3.b

Eserin Adı: Kase

Eserin Cinsi: Çanakkale Seramiği

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, F10 Açması, 11.73. m. kot

Dönemi: 18.-19. yy.

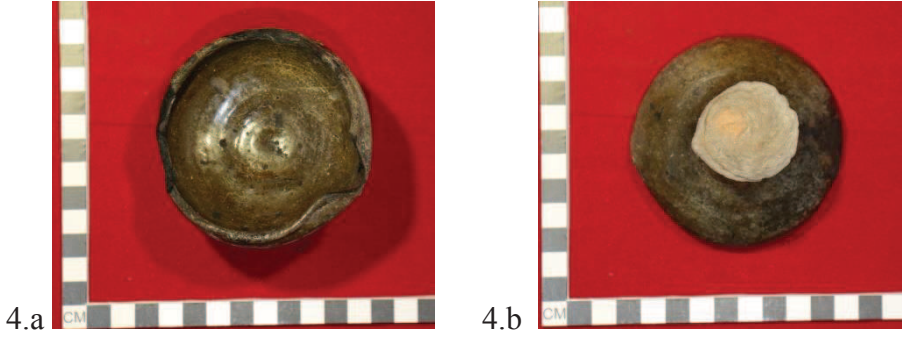
Yük. : 7.4 cm

Çap : 22.5 cm

Eserin Tanımı: Yuvarlak kaideli, yuvarlak gövdeli içe dönük ağızlıklı, kırmızı hamurlu, akıtma teknikli, zemin sarı sırla sırlanmış, kızıl kahverengiyle akıtma yapılarak bitirilmiştir.

No.4

Eserin Adı: Kandil

Eserin Cinsi: Çanakkale Seremiği

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, H10 Açması, ? m. kot

Dönemi: 19 yy.

Yük. : 8.3 cm

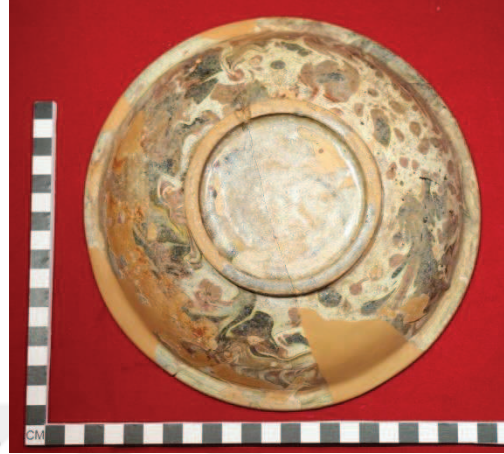
Çap : 8.5 cm

Eserin Tanımı: Koyu yeşil sırlı kandil parçası yüzeylerinde yer yer yanık izi görülmektedir. Kandil; kırmızı hamurlu ve tek renkli yeşil sırlı şekilde yapılmıştır. Kandilin kaide kısmı kırık ve eksiktir.

No.5

5.a

5.b

Eserin Adı: Tabak

Eserin Cinsi: Pişmiş Toprak

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, H9 Açması, 11.09. m. kot

Dönemi:18.-19. yy. Çanakkale Seramiği

Yük. : 4.5 cm

Çap : 20.5 cm

Eserin Tanımı: Tabak; yuvarlak kaideli, yuvarlak gövdeli, dışa dönük ağızlıklılı form veren, kırmızı hamurlu, akıtma teknikliği ile yapılmıştır. Eserin konservasyonu yapılmıştır.

No.6

6.a

6.b

Eserin Adı: Kase

Eserin Cinsi: Pişmiş Toprak

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, C Avlusu, K11 Açması, 6. m. kot

Dönemi: 18-19. yy. Tip1 Çanakkale Seramiği

Çap : 17. cm

Eserin Tanımı: Yuvarlak kaideli, yuvarlak gövdeli, dışa dönük ağızlıklı, kırmızı hamurdan yapılmış, içi kirli beyaz sırla sırlanıp, ortasında kızıl kahverengi renkli kendi etrafında dönen çarkifelek motifli, dışı sırsız bırakılmış şekilde yapılmıştır.

No. 7

7.a

7.b

Eserin Adı: İbrik

Eserin Cinsi: Pişmiş Toprak

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, A Avlusu, K7 Açması, 5.80. m. kot

Dönemi: 19-20 yy. Çanakkale Seramiği

Yük. : 26.5 cm

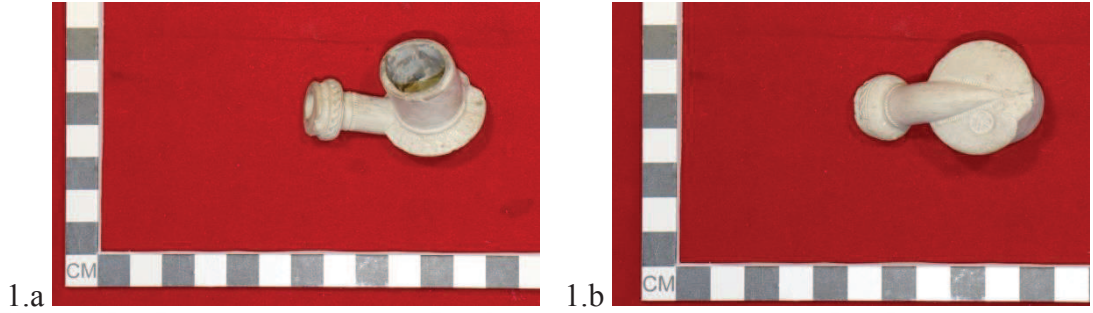
Ağız Çap : 6 cm

Dip Çap : 11 cm

Eserin Tanımı: İbriğin ağız ve emzik kısmı kırık ve eksiktir. Eserin yüzeyinde yanık izleri görülmektedir. İbrik; yuvarlak kaideli, şişkin gövdeli, tek kulplu, emzikli, kırmızı hamurlu sırsız ve astarsız, sade-süslemesiz, evani tipi kap şeklinde yapılmıştır. İbrik genel kondisyonu bakımından iyi durumdadır.

Lüleler

No.1

Eserin Adı: Lüle

Eserin Cinsi: Pişmiş Toprak

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, H9 Açması, 11.40. m. kot

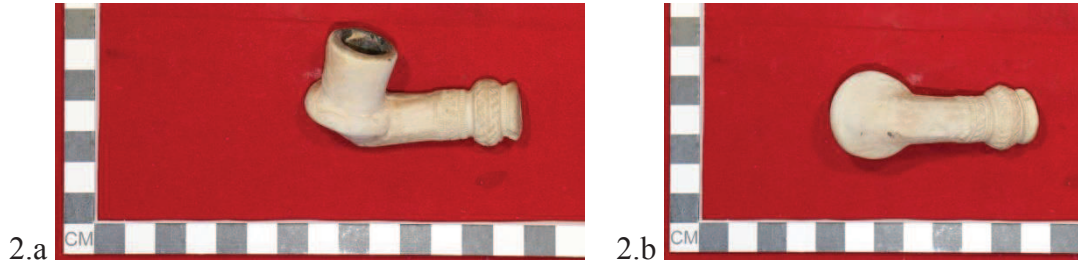
Dönemi: 19 yy. ?

Yük. : 3.1 cm

Uz. :5.5 cm

Eserin Tanımı: Lüle “Disk Kaideli Lüle” tarzında yapılmıştır. Üçgen uçla bağlanmış duman yolu silindirik biçimindedir. Duman yolunun üzerinde yer alan bilezik kısmında “s” biçiminde birbirini tekrar eden kıvrımlı desen bulunmaktadır. Lülenin alt kısmında lüleyi yapan ustanın isminin yer aldığı mühür bulunmaktadır. Osmanlıca mühürde “Amel Loven” (Yapan Loven) yazmaktadır.

No.2

Eserin Adı: Lüle

Eserin Cinsi: Pişmiş Toprak

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, A Avlusu, K7 Açması, 7.75. m. kot

Dönemi: 17-18 yy.

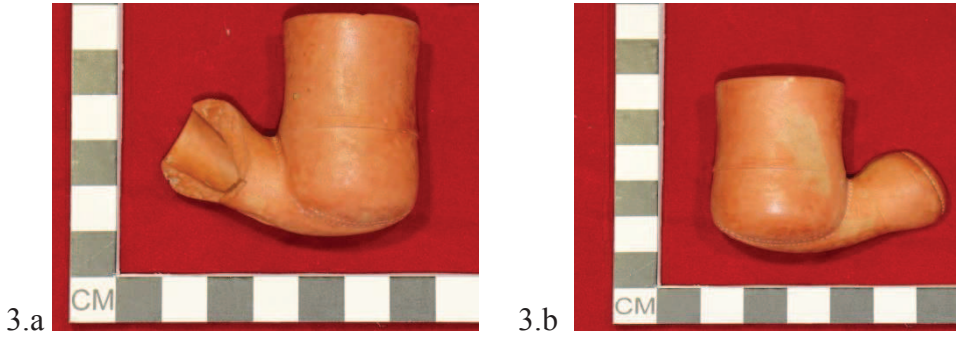
Yük. : 3.8 cm

Gen. : 2.9 cm

Uz. :7. cm

Eserin Tanımı: Lüle, “Karinalı Çanaklı Lüle” tarzında yapılmıştır. Eserde çanak, bilezik ve duman yolu üzerinde rulet baskı tekniğiyle yapılmış geometrik bezeme yer almaktadır. Lüle açık gri hamurundan yapılmıştır

No.3

Eserin Adı: Lüle

Eserin Cinsi: Pişmiş Toprak

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, H9 Açması, 11.20 m. kot

Dönemi: 18.yy

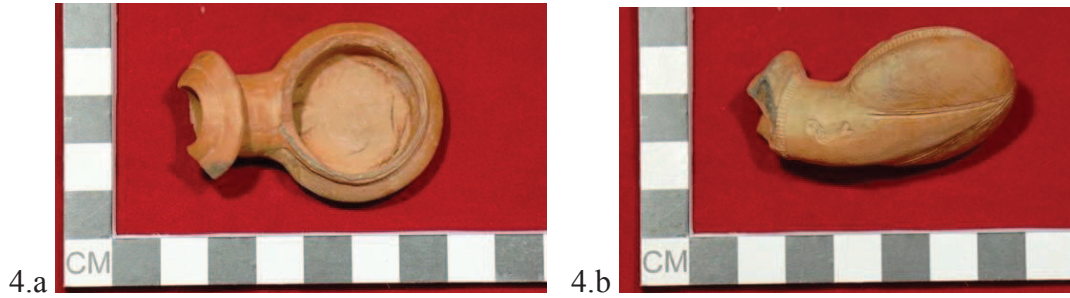
Yük. : 4.7 cm

Gen. : 2.9 cm

Uz. :5.6 cm

Eserin Tanımı: Lüle: “Silindir Çanaklı Varna Tipi” tarzındadır. Eser kahverengi hamurdan yapılmış ve üzerinde bezeme yoktur. Duman yolunun alt bölümünde kuş figürü bulunmaktadır. Duman yolunun bombeli bileziği kırık ve eksiktir. Söz konusu lüle tipinin J. Hayes’in “Saraçhane Tip XXII”, M. Stanae’nin “Varna Tipi III”, R. Robinson’un “Varna Tipi” benzediği için varna tipi olarak adlandırılmıştır.

No.4

Eserin Adı: Lüle

Eserin Cinsi: Pişmiş Toprak

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, H9 Açması, 11.20. m. kot

Dönemi: 18.-19. yy

Yük. : 2.3 cm

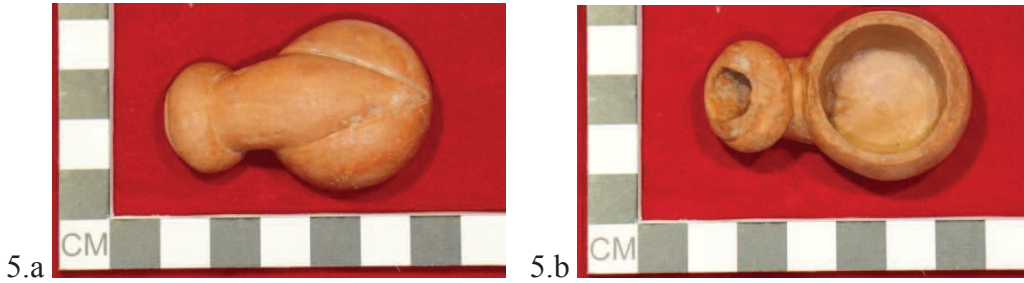
Gen. : 3.8 cm

Uz. :5.5 cm

Eserin Tanımı: Lüle: “Basık Yuvarlak Çanaklı Lüle” tarzındadır. Kahverengi hamurdan yapılmıştır. Duman yolu ve çanak kısmı kırık ve eksiktir. Duman yolunun üzerinde bir adet kuş figürü bulunmaktadır.

No.5

Eserin Adı: Lüle

Eserin Cinsi: Pişmiş Toprak

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, H9 Açması, 11.20. m. kot

Dönemi: 19 yy.

Yük. : 2.33 cm

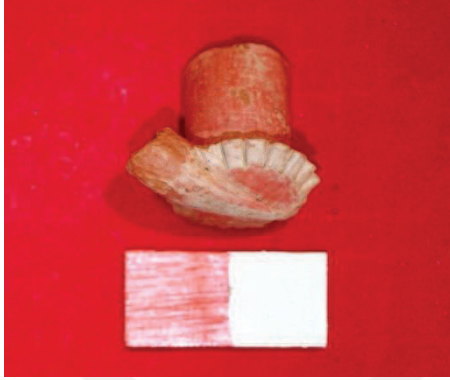
Gen. : 3.3 cm

Uz. : 5.2 cm

Çap : 3.3 cm

Eserin Tanımı: Lüle: “Silindir Gövdeli Lüle” tarzındadır. Eser kahverengi hamurdan yapılmış ve üzerinde bezeme yoktur. Çanak ortadan geçen bir yivle ortadan ayrılmıştır. Lülede kırık ve eksikler bulunmaktadır

No.6

6.a

6.b

Eserin Adı: Lüle

Eserin Cinsi: Pişmiş Toprak

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, H9 Açması, 11.18. m. kot

Dönemi: 19. yy.

Yük. : 4.2 cm

Gen. : 3.8 cm

Uz. :4.7

Eserin Tanımı: Lüle: “Disk Kaideli Lüle” tarzındadır. Kırmızı kahverengi hamurdan yapılmıştır. Lülenin ağız, çanak ve duman yolu kısımlarında kırıklıklar vardır. Çiçek biçimli kaidenin üst yüzeyinde çizgilerle oluşturulmuş bitkisel bezeme yer almaktadır.

No.7

7.a

7.b

Eserin Adı: Lüle

Eserin Cinsi: Pişmiş Toprak

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, H9 Açması. 11. 20. m Kot

Dönemi: 18-19. Yy.

Yük. : 4.5 cm

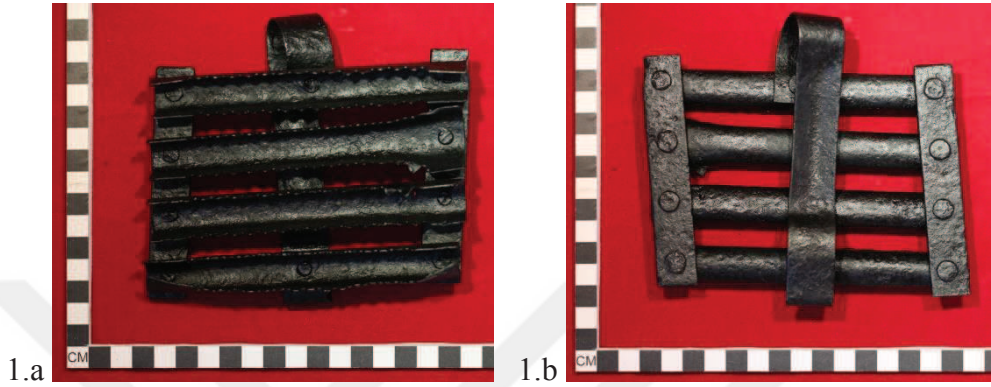
Gen. : 3.7 cm

Uz. :5.4 cm

Eserin Tanımı: Lüle: “ Yuvarlak Çanaklı Lüle” tarzındadır. Kırmızı kahverengi rengi hamurdan yapılmıştır. Lülenin çanak ve duman yolu kısımları kırıktır. Bileziğin bütün yüzeyi çubuk dizisinden oluşan bordürler ve çanağın yüzeyinde iki sıra halinde stilize edilmiş yaprak motifler yer almaktadır.

Metal Buluntular

No.1

Eserin Adı: Kaşığı

Eserin Cinsi: Demir

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, H9 Açması, 11. m. kot

Dönemi: 19-20. yy

Yük. : 2 cm

Gen. : 13.2 cm

Uz. :14.4 cm

Eserin Tanımı: Eser; boylamasına dört adet boru şekilli , alt kısmında enine iki adet 1,9 cm'lik demir plaka ve her bir plakada dört adet perçin olmak üzere toplam sekiz perçin bulunmaktadır. Orta da ise tutma kısmı yer almaktadır.

No.2

2.a

2.b

Eserin Adı: Kaşığı

Eserin Cinsi: Demir

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, Geç Dönem Avlusu, K17 Açması, 3.70. m. kot

Dönemi: 20. yy

Yük. : 2 cm

Gen. : 12,8 cm

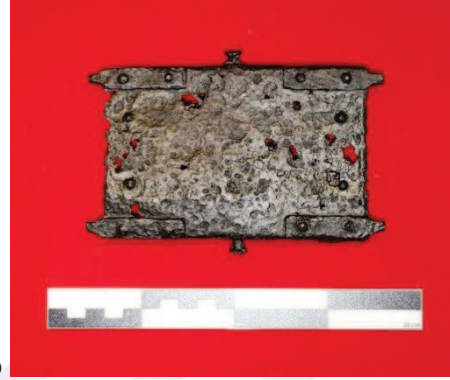
Uz. : 14 cm

Eserin Tanımı: Eserde; dört adet boru kısmında tahribat bulunmaktadır. Alt kısmında enine iki adet 2 cm'lik demir plaka ve bu plakaların her birinde dört adet perçin bulunmaktadır. Kaşığı'nın arkadaki tutma kısmı kırılmıştır.

No.3

3.a

3.b

Eserin Adı: Kaşığı

Eserin Cinsi: Demir

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, Geç Dönem Avlusu, K17 Açması, 3.79. m. kot

Dönemi:19-20. yy

Yük. : 2 cm

Uz. :17 cm

Eserin Tanımı: Eser; ön kısmında üstü açık beş adet boru şekilli ve arka kısmı düz şeklindedir. Arka kısmında on iki adet perçin bulunmaktadır. Eserin yan kısımlarında tutmak için çıkıntılı kısımlar bulunmaktadır. Metal kataloğun gösterdiğimiz üç kaşığı örneği ve kazılarda çıkarılan çok sayıda nalların kaledeki kullanılan atların varlığını bize göstermiştir.

No.4

Eserin Adı: Makas

Eserin Cinsi: Demir

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, C Avlusu, K10 Açması, 5.54. m. kot

Dönemi: ?

Gen. : 4 cm

Uz. :16 cm

Eserin Tanımı: Uç ve tutma kısımlarında kırılmalar bulunmaktadır. Genel kondisyonu oldukça kötü durumdadır.

No.5

Eserin Adı: Anahtar

Eserin Cinsi: Demir

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, H10 Açması, 11.19. m. kot

Dönemi: 20 yy.

Yük. : 1.5 cm.

Gen. : 7.3 cm.

Uz. :28.5 cm.

Eserin Tanımı: Kalenin kuzey avlusunda bulunan eser burada yer alan ama kapıları günümüze ulaşmamış 3 kapının anahtarlarından birisinin olduğu düşünülmektedir.

No.6

Eserin Adı: Kerpeten

Eserin Cinsi: Demir

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, Geç Dönem Avlusu, L17 Açması, 3.71. m. kot

Dönemi: 20. yy.

Gen. : 7.5 cm

Uz. :21 cm

Eserin Tanımı: Kesme ve çekme işleminin yapıldığı ağız kısmında aşınma söz konusudur. Tutma kısmında da aşınmalar, kırık ve eksiklikler görülmektedir.

No.7

Eserin Adı: Taş Çekici

Eserin Cinsi: Demir

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, H9 Açması, 11.50. m. kot

Dönemi: 20. yy.

Yük. : 3.3 cm.

Gen. : 6.5 cm.

Uz. :20.3 cm.

Eserin Tanımı: Uç kısımlarında aşınmalar söz konusudur. Bu çekice benzer kazıda iki çekiç daha bulunmuştur. Bu buluntuların bulunması kalede taş işçiliğinin yapıldığını göstermektedir

No.8

Eserin Adı: Balta

Eserin Cinsi: Demir

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, B Avlusu, H9 Açması, 11. m. kot

Dönemi: ?

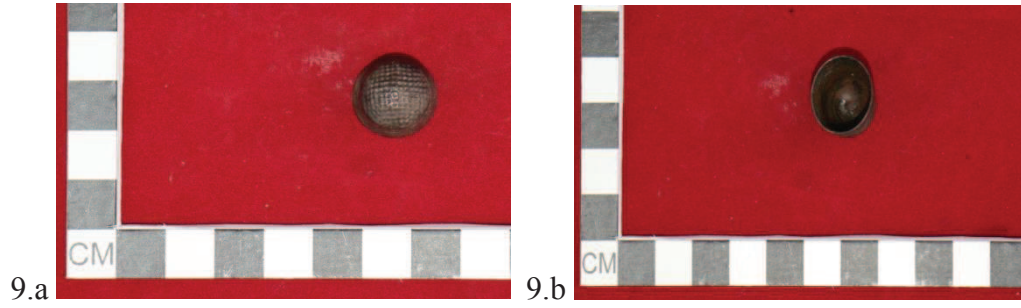
Yük. : 12.9 cm.

Gen. : 4.5 cm.

Uz. : 21.2 cm.

Eserin Tanımı: Yan yüzeylerde çentik ve çizgiler yer almaktadır. Çentik ve çizgilerin etrafında iki yüzeyde toplam 38 adet küçük hilal simgesi yer almaktadır.

No.9

Eserin Adı: Yüksük

Eserin Cinsi: Bakır

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, A Avlusu, I6 Açması,. m. kot

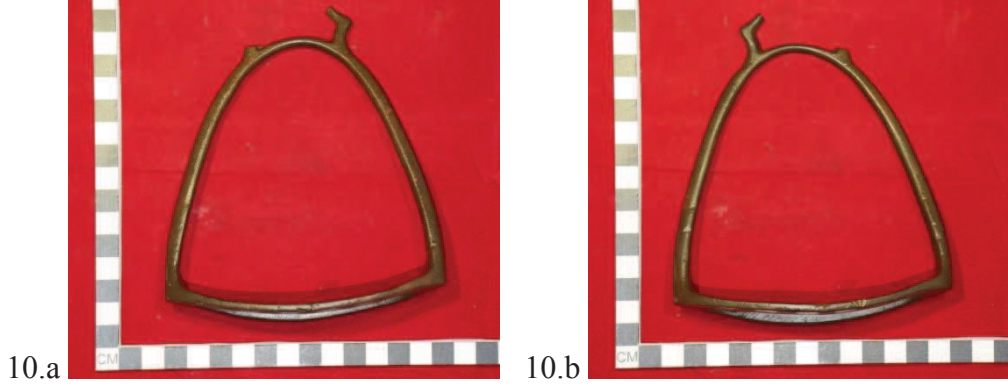
Dönemi: 20. yy.

Yük. : 1.8 cm.

Çap : 1.6 cm

Eserin Tanımı: Yüzeylerinde küçük kareler şeklinde desen bulunmaktadır.

No.10

Eserin Adı: Üzengi

Eserin Cinsi: Bronz

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, Geç Dönem Avlusu, K17 Açması, 3.70. m. kot

Dönemi: 19-20. yy.

Yük. : 12.1 cm.

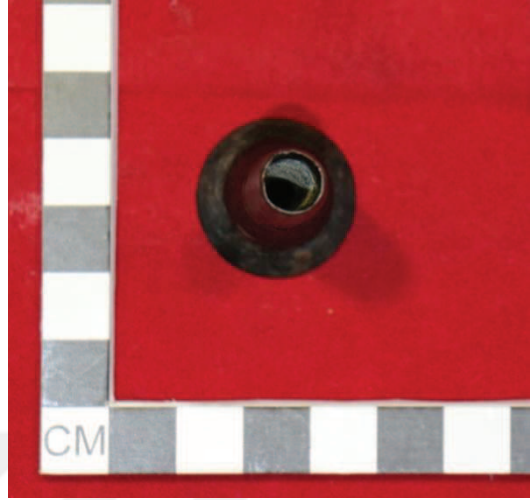
Gen. : 12.3 cm.

Eserin Tanımı: Üst kısmında kırık ve eksiktir.

11.

11.a

11.b

Eserin Adı: Brozan Ağızlığı

Eserin Cinsi: Pirinç

Bulunduğu Yer: Kilitbahir Kalesi, C Avlusu, K10 Açması, 5. 26. m. kot

Dönemi: 20. yy

Yük. : 5.8 cm

Çap : 2.3 cm

Eserin Tanımı: Eser kondisyon olarak iyi durumdadır.